

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών
Τμήμα Φιλολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Αρχαία και Νέα Ελληνική Φιλολογία»
(Ειδίκευση «Αρχαία Ελληνική Φιλολογία»)

ΠΩΣ ΔΕΙ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΛΟΥΚΙΑΝΟ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

της
Ιουλίας Μοντελόνγκο-Σαράντη

Πτυχιούχου Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (2004)

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ορέστης Καραβάς, Επίκουρος Καθηγητής, Παν/μιο Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες:

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Καθηγητής, Παν/μιο Πελοποννήσου

Μαργαρίτα Σωτηρίου, Επίκουρος Καθηγήτρια, Παν/μιο Πελοποννήσου

Καλαμάτα, Αύγουστος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	3
Η ιστοριογραφία κατά τα ελληνιστικά και αυτοκρατορικά χρόνια.....	10
<i>Πώς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, ἀνάλυση του έργου.....</i>	19
Βιβλιογραφία.....	90

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θέμα και βασικές αρχές της πραγματείας του Λουκιανού

Το πιο σημαντικό κριτικό έργο του Λουκιανού (περ. 125-180 μ.Χ.) είναι το *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* (πώς πρέπει να γράφεται η ιστορία). Πρόκειται ουσιαστικά για τη μοναδική διατριβή που έχει σωθεί από την αρχαιότητα για τη θεωρία της ιστοριογραφίας και είναι γραμμένη σε μορφή επιστολής προς κάποιον Φίλωνα.¹ Αφορμή για τη σύνθεσή της έδωσε η επικαιρότητα, καθώς αμέσως μετά τον Παρθικό πόλεμο (162-166 μ.Χ.) εμφανίστηκε ένα πλήθος από κακογραμμένα και αναξιόπιστα ιστορικά έργα που φιλοδοξούσαν να τον εξιστορήσουν. Κριτής αυτών των έργων παρουσιάζεται ο Λουκιανός.

Το έργο πρέπει να γράφτηκε στα μέσα του 166 και, ενώ συζητά τις γενικές αρχές της ιστοριογραφίας, αναφέρεται σε ένα ιδιαίτερο γεγονός, τον Παρθικό πόλεμο του Μάρκου Αυρηλίου και του Λεύκιου Ουήρου.² Ως προς τη δομή του, αποτελείται από τρία μέρη. Τα πρώτα έξι εισαγωγικά κεφάλαια με τα δύο ανέκδοτα δημιουργούν την κατάλληλη ατμόσφαιρα που χρειάζεται για να ελκύσει το έργο την προσοχή του κοινού. Το δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει τα κεφάλαια 7-32 ασχολείται με τα λάθη που πρέπει να αποφεύγει κανείς, όταν γράφει Ιστορία. Πιο συγκεκριμένα, στα κεφάλαια 7-13 μιλά γενικά για τα λάθη, ενώ στα κεφάλαια 14-32 ο συγγραφέας παρουσιάζει με χλευαστική διάθεση παραδείγματα με τις αστοχίες και τα λάθη των ιστορικών που καταπιάστηκαν με τον Παρθικό πόλεμο. Τέλος, στο τρίτο μέρος που περικλείει τα κεφάλαια 33-63 ο

1

Αν και ο Λουκιανός δεν ήταν ιστορικός, στο έργο αυτό έδειχνε έμπειρος στο θέμα της διαχείρισης των γεγονότων σε αντίθεση με «ιστορικούς» της εποχής του που έδειχναν απειρία και άγνοια στα ζητήματα της Ιστορίας.

2

Ο Λουκιανός δεν στοχεύει στην αποκατάσταση της αλήθειας των γεγονότων του συγκεκριμένου πολέμου, αλλά, με αφορμή τα σφάλματα που διαπράχθηκαν από κάποιους ιστορικούς, βρίσκει την ευκαιρία να διατυπώσει τις γενικές αρχές του για την Ιστορία.

Λουκιανός δίνει έναν «κανόνα» στους κατοπινούς ιστοριογράφους για το τι πρέπει να χαρακτηρίζει ένα άξιο ιστορικό έργο.

Όμως το *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* δεν είναι γενικά έργο πρωτότυπο. Πολλές από τις ιδέες που διατυπώνει εδώ ο Λουκιανός τις συναντάμε σε έργα προγενέστερων συγγραφέων και ιδίως σε παλαιότερους ιστορικούς. Επιπλέον υπάρχουν συγκεντρωμένοι κοινοί τόποι, όπως τους ήξερε ο Λουκιανός από τη διδασκαλία των ρητορικών σχολών. Έτσι αυτό το έργο –όπως και άλλα– υποτιμήθηκε από εκείνους που δε θεωρούν τον Λουκιανό παρατηρητή της εποχής του και κρίθηκε με διαφορετικούς τρόπους: άλλοι το χαρακτήρισαν ως μια έκθεση των αρχών του Θουκυδίδη ή του Πολύβιου, άλλοι ως μια διατύπωση αρχών της σχολής του Ισοκράτη, άλλοι ως επηρεασμένο απ' το χαμένο έργο του Θεόφραστου *Περὶ Ἱστορίας* ή, τέλος, ως μια συρραφή από κοινούς τόπους.

Παρόλα αυτά το έργο του Λουκιανού είναι σοβαρά και άρτια συγκροτημένο, υποδειγματικά γραμμένο και αποτελεί για μας την πιο συστηματική πραγμάτευση που έγινε για το θέμα από την εποχή του Πολυβίου (περ. 208-126 π.Χ.), ο οποίος τρεις αιώνες νωρίτερα διατύπωνε τις αρχές του για την Ιστοριογραφία σε μακρές παρεκβάσεις μέσα στην *Ἱστορία* του. Οι απόψεις του μοιάζουν πολύ με αυτές που διατυπώνει ο Λουκιανός, αν και στο έργο του δεν αναφέρει πουθενά το όνομα του Πολύβιου ούτε φαίνεται να γνωρίζει τον ιστορικό και τα έργα που εξιστορεί.³ Χαρακτηριστικό πάντως είναι το γεγονός πως όλο το 12ο βιβλίο του Πολύβιου αποτελεί παρέκβαση, όπου ο ιστορικός εκθέτει τις αρχές και κρίνει τους προκατόχους του ιστορικούς, κυρίως τον Τίμαιο από το Ταυρομένιο (περ. 350-260 π.Χ.) που το μεγάλο έργο του *Ἱστορίαι* έφτανε ως το 289 π.Χ. και είχε επίκεντρο τη Σικελία και τους Έλληνες της Δύσης, αλλά αναφερόταν και σε άλλες χώρες της Μεσογείου.⁴

3

Ίσως όμως, ο Λουκιανός να γνώριζε το έργο και τις απόψεις του Πολύβιου, αλλά να επηρεάστηκε σε μικρό βαθμό από αυτές ή να τις αφομοίωσε δημιουργικά στο έργο του.

4

Τσακατίκας, 1997, σσ. 13-14.

Κατά τον Λουκιανό, λοιπόν, ο καλός ιστορικός πρέπει να έχει δύο κύρια προσόντα: α) **πολιτικό νου** (*σύνεσις πολιτική*) και β) **συγγραφική ικανότητα** (*δύναμις ερμηνευτική*). Το πρώτο είναι φυσικό δώρο, το δεύτερο αποτέλεσμα εξάσκησης, σκληρής δουλειάς και μιμήσεως των αρχαίων, ενώ απαραίτητη κρίνεται και η εμπειρία στα στρατιωτικά ζητήματα.

Γενικά η μεγάλη αξία του *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* έγκειται στο ότι διαχωρίζει καθαρά την Ιστορία από τη σύγχρονή του Ρητορική, που από παλαιότερα είχε εισβάλει και στην Ιστοριογραφία, την οποία ο Λουκιανός έρχεται να αποκαταστήσει ως ένα ξεχωριστό είδος με δικούς του νόμους και απαιτήσεις. Δεν αναγνωρίζει την Ιστορία που έχει σκοπούς άλλους από την αλήθεια συμφωνώντας χαρακτηριστικά με τον Πολύβιο σε όσα σχετίζονται με το περιεχόμενο του ιστορικού έργου. Ο Λουκιανός συζητεί επίσης και τη μορφή που ταιριάζει στην Ιστορία, έτσι που στο σύγγραμμα αυτό έχουμε το μόνο σωζόμενο αρχαίο έργο γι' αυτή.⁵

Ο σκληρός πόλεμος των Ρωμαίων με τους Πάρθους στην αρχή της βασιλείας του Μ. Αυρηλίου είχε δώσει την ευκαιρία σε πολλούς να κάνουν τον ιστοριογράφο με αποτέλεσμα να γράψουν κάτι αξιοθρήνητα κείμενα, που τα παρουσίαζαν για αυθεντική εξιστόρηση του πολέμου. Όμως κάθε άλλο παρά Ιστορία ήταν και στη μορφή και στο περιεχόμενο. Οι «ιστορικοί» αυτοί κακομεταχειρίζονταν την ιστορική αλήθεια και αγνοούσαν τη μεθοδολογική δεοντολογία της Ιστοριογραφίας. Στα έργα τους διαστρεβλώνονταν η πραγματικότητα με ανάρμοστα εγκώμια και σκόπιμες κολακείες, με άχρηστες περιγραφές, με αφόρητη κενολογία και γελοίο στόμφο και γινόταν μια κακόζηλη μίμηση του Ηροδότου, του Θουκυδίδη και του Ξενοφώντα. Αυτές είναι οι διαπιστώσεις που κάνει ο Λουκιανός στη συγκεκριμένη πραγματεία του χωρίς να περιορίζεται σε γενικότητες, αλλά σατιρίζει και επικρίνει είτε με το όνομά τους είτε ανώνυμα (συνηθέστερα) κάμποσους ανιστόρητους και αγεωγράφητους συγγραφείς παραθέτοντας και τίτλους των έργων τους μαζί με χαρακτηριστικές φράσεις από αυτά. Παράλληλα και συστηματικότερα στο δεύτερο μέρος κάνει «μικράν παραίνεσιν» και

5

Τσακατίκας, 1997, σσ. 14-17.

δίνει «ὀλίγας ὑποθήκας» για το ήθος και τις ικανότητες που πρέπει να έχει ο ιστοριογράφος και για τους βασικούς κανόνες που πρέπει να εφαρμόζει η Ιστοριογραφία.

Πρόσφατη και σημαντική έρευνα ανίχνευσε τις άμεσες και έμμεσες πηγές για το έργο αυτό και έδειξε τους κοινούς τόπους που μηρυκάζει και εδώ ο Λουκιανός. Διατυπώνεται, λοιπόν, η αντίληψη πως στο πρώτο μέρος του έργου υπάρχει λίγο-πολύ αυθεντική απεικόνιση της σοφιστικής Ιστοριογραφίας. Εντούτοις υπάρχουν στο έργο αυτό πρωτότυπες ιδέες. Μάλιστα διαπιστώνουμε ότι η πραγματεία αυτή είναι ένα απ' τα σημαντικότερα κριτικά έργα του Λουκιανού και μια αξιολογότετη συμβολή στη δεοντολογία της Ιστοριογραφίας.⁶

Η μίμηση στο έργο του

Ο Λουκιανός έχει, όπως και οι άλλοι λόγιοι, τους έλληνες συγγραφείς της προτίμησής του, ποιητές και πεζογράφους, κάτι δηλαδή πολύ φυσικό, αυτονόητο και θεμιτό για το λογοτέχνη οποιασδήποτε εποχής και πολύ περισσότερο του 2ου αι. Με αυτό άλλωστε συμφωνούν και οι διαπιστώσεις του γάλλου μελετητή Bompraire. Γιατί, αν και μιλά για «λουκιάνειο κανόνα» στα στενά και δεσμευτικά πλαίσια του δόγματος της μίμησης, ωστόσο παραδέχεται ότι ο «κανών» αυτός διαφέρει από τον καθιερωμένο των αττικιστών και ότι η ευρύτητά του και η ανεξαρτησία του τον κάνουν να ξεχωρίζει. Από τα ονόματα που αναφέρονται στα έργα του Λουκιανού και από ορισμένα παραθέματα θα μπορούσε να γίνει ένας κατάλογος με τους συγγραφείς που πρότεινε ως υποδείγματα για μίμηση. Από τους ρήτορες είναι ο Ισοκράτης, ο Δημοσθένης, ο Αισχίνης και από τους ιστορικούς ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Ξενοφών. Από τους φιλοσόφους προτείνονται ο Πλάτων, ο Αισχίνης ο σωκρατικός, ο Αντισθένης, ο Διογένης, ο Κράτης, ο Επίκουρος, ο Μένιππος και απ' τους ποιητές ο Όμηρος, ο Ησίοδος, ο Αρχίλοχος, ο Ιπώναξ, ο

6

Παπαϊωάννου, 1976, σσ. 106-107.

Σιμωνίδης ο Αμοργίνος, ο Σιμωνίδης ο Κείος, η Σαπφώ, ο Πίνδαρος και ίσως η Κόριννα. Από τους δραματικούς ποιητές θαυμασμό έτρεφε για τον Αισχύλο, τον Ευριπίδη, τον Αριστοφάνη, τον Εύπολη, το Μένανδρο. Από την άλλη, αποδιοπομπαίοι είναι οι ιστορικοί Κτησίας, Θεόπομπος και γενικά όσοι έγραψαν για το Μ. Αλέξανδρο, οι πρώτοι σοφιστές, ο φιλόσοφος Χρύσιππος, οι αλεξανδρινοί ποιητές Καλλίμαχος, Λυκόφρων, Δωσιάδας, Ευφορίων, Παρθένιος, αλλά και διάφορες συλλογές χρησμών, ο μυθιστοριογράφος Ιάμβουλος και οι αλεξανδρινοί κριτικοί.⁷

Γλώσσα και ιδιαίτερα λογοτεχνικά γνωρίσματα στο έργο του Λουκιανού

Ο Λουκιανός όχι μονάχα ξεκίνησε, αλλά και ευδοκίμησε ως σοφιστής και ρητοροδιδάσκαλος και η δραστηριότητά του ήταν σύγχρονη με την ακμή της **Δεύτερης Σοφιστικής**, η οποία έβαλε και τη δική της σφραγίδα στον πολύμορφο 2ο αι. Επομένως μπορεί να διαπιστωθεί ότι η θητεία του Λουκιανού σε αυτή φαίνεται καθαρότερα στη γλώσσα του.

Στη **Δεύτερη Σοφιστική** που έχει προέλευση μικρασιατική εξακολουθούσαν να συνυπάρχουν, αν όχι να συγκρούονται, ο ασιανισμός και ο αττικισμός, οι δύο βασικές, αλλά αντίθετες, μορφές ρητορικού ύφους. Ο ασιανισμός που εμφανίστηκε στην πρώιμη ελληνιστική εποχή διακρινόταν για την επιτήδευση και τον στόμφο στον τρόπο γραψίματος. Η λεκτική και φραστική εκζήτηση γινόταν για εντυπωσιασμό και έτσι ο ρητορικός λόγος έμοιαζε με πεζοτράγουδο. Στους κατοπινούς αιώνες ο ασιανισμός απλωνόταν και κέρδιζε έδαφος, όμως από ένα σημείο και μετά άρχισε να κουράζει και δημιουργήθηκε αντίδραση. Πολλοί ήθελαν να ξαναδώσουν στους λόγους τους και στα κείμενά τους τη φυσικότητα και τη λιτότητα των κλασσικών αττικών προτύπων προσπαθώντας να δημιουργήσουν ένα στρωτό και ανεπιτήδευτο ύφος. Έτσι σχηματίστηκε το αρχαϊστικό ρεύμα του αττικισμού που απλώθηκε σε όλους τους

7

Παπαϊωάννου, 1976, σ. 163.

λογοτεχνικούς και συγγραφικούς τομείς και στη σοφιστική. Με τον αττικισμό η τεχνική της Μίμησης γινόταν πιο συνειδητή και πιο συγκεκριμένη. Τότε όμως άρχισε να εκτροχιάζεται ο αττικισμός, καθώς η μίμηση πήρε την αντιπνευματικότερη μορφή της και έγινε ένας ολέθριος φανατισμός για το ποιος θα ξεθάψει πιο πολλές και πιο σπάνιες αχρηστευμένες αττικές λέξεις. Στα χρόνια του Λουκιανού, τον λεγόμενο λοιπόν αττικισμό πολλοί τον είχαν κάνει στείρο λεξικοθηρικό αρχαϊσμό και ανυπόφορο γραμματικό υπεραττικισμό.

Ο Λουκιανός μορφώθηκε στα χρόνια της επικράτησης του γλωσσικού αττικισμού και πιο συγκεκριμένα στα χρόνια της άνθισης της **Δεύτερης Σοφιστικής** με τον αττικισμό της. Έτσι προσαρμόστηκε και ως σοφιστής και ως σατιρικός στα καθιερωμένα πια πλαίσια της αττικίζουσας γλώσσας των σύγχρονων συγγραφέων και έγραψε όλα του τα έργα στη γλώσσα αυτή, δηλαδή δεν έγραψε στην ομιλούμενη «κοινή» της εποχής του, στην οποία κανένας δεν έγραφε, αλλά στην καθιερωμένη τεχνητή φιλολογική γλώσσα του γραπτού λόγου.

Ο Λουκιανός τόλμησε να γελοιοποιήσει τους υπεραττικιστές, ενώ κατόρθωσε στα πλαίσια του αττικισμού να γράψει σε μια αττικίζουσα γλώσσα, υποδειγματική και συγκρατημένη, προικισμένη με όλες τις χάρες των δοκιμότερων αττικών συγγραφέων και ταυτόχρονα απαλλαγμένη από όλη την ασυναρτησία των συγχρόνων του υπεραττικιστών.⁸

Στη γλώσσα του Λουκιανού βρίσκουμε την αφέλεια, την αρμονία και τη χάρη, όχι όμως και όλη την ακρίβεια της παλαιάς αττικής. Ο Λουκιανός κατόρθωσε να διακρίνει ως πού μπορούσε να φτάσει η μίμηση της μακρινής αττικής διαλέκτου, καθώς και το εφικτό και το ανέφικτο στη μίμηση. Τη γλώσσα των έργων του τη θαυμάζουν και την επαινούν όλοι, οι δικοί μας και οι ξένοι. Αλλά και γενικότερα η συγγραφική ιδιαιτερότητα και το ύφος του προκαλούν πάντα και παντού τον έπαινο και το θαυμασμό. Γνώριζε την πριν από αυτόν ελληνική λογοτεχνία και έμαθε όσο γινόταν τέλεια την

8

Στο *Πώς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, ο Λουκιανός σατιρίζει και αυτή τη μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιούσαν οι επίδοξοι ιστορικοί και γελοιοποιούσαν το έργο τους.

αττική διάλεκτο, την έγραψε όσο καλύτερα μπορούσε και δημιούργησε ένα αξιοθαύμαστο ύφος.

Η σατιρική πολυμορφία είναι το χαρακτηριστικότερο και σπουδαιότερο από τα ιδιαίτερα λογοτεχνικά γνωρίσματα στο έργο του. Η σάτιρά του είναι άφθονη και ποικιλόμορφη, με όλη την πληθωρικότητά της και σε όλη την κλίμακα της έντασής της και στο *Πώς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*: ευφρολόγημα, «πνεύμα», λογοπαίγνιο, αστεϊσμός, χιούμορ, μαύρο χιούμορ, ειρωνεία, σκώμμα, παρωδία, γελοιοποίηση, σαρκασμός, μυκτηρισμός, λίβελλος, χλεύη, διασυρμός. Στη λουκιάνεια δημιουργία μαζί με τη σάτιρα συνυπάρχει και συνυφαίνεται και το καθαρά κωμικό στοιχείο, ενώ διαφαίνεται η διαμόρφωση και η εξέλιξη της «εκφράσεως», δηλαδή της περιγραφής έργων τέχνης.

Ο Λουκιανός με ευστροφία και θάρρος κλιμακώνει τη σάτιρά του. Στο έργο του υπάρχει και ο λίβελλος, άλλοτε ως σαρκαστικό αφήγημα, άλλοτε ως ειρωνικό μάθημα. Γενικά ο σατιρικός του οίστρος, πηγαίος και αυθόρμητος, με τις δηκτικές του παρατηρήσεις, τις έντεχνες απόψεις και την πυκνή επιχειρηματολογία είναι μοναδικό πρότυπο για τη νεότερη σάτιρα. Με την ποικιλία και την αντίθεση των χαρακτηριστικών του μας προκαλεί πολλά και συγχρόνως αντιφατικά συναισθήματα.⁹

Το σπουδαιότερο εν τέλει στοιχείο της συγγραφής του είναι η σχετική πρωτοτυπία στη μορφή και στο περιεχόμενο των περισσότερων έργων του (συμπεριλαμβανομένου και του έργου που θα εξετάσουμε), στοιχείο που οδήγησε τον Wilamovitz να παραδεχτεί ότι το ταλέντο του Λουκιανού είναι αξιοθαύμαστο, γιατί καταφέρνει να κάνει εντελώς δικά του όσα δανείζεται από τους άλλους.¹⁰

9

Παπαϊωάννου, 1976, σσ. 177-189.

10

Ράιος, 2012, σ. 186.

Η ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Το πιο χτυπητό ίσως χαρακτηριστικό της ελληνιστικής Ιστοριογραφίας είναι η πολυμορφία, καθώς τότε γράφονταν «ιστορίες για κάθε προτίμηση και κάθε κοινό». Σύμφωνα με τη διάκριση του Πολύβιου, υπάρχει το γενεαλογικό ιστορικό είδος που αγαπούσαν οι εραστές των ψυχαγωγικών αναγνωσμάτων, η ιστορία που καταπιάνεται με μεταναστεύσεις, ίδρυση πόλεων και συγγενικές σχέσεις μεταξύ των λαών που προτιμούσαν όσοι λαχταρούσαν για μοναδικά γεγονότα, και ιστορίες που εκθέτουν τη δράση των εθνών, των πόλεων και των ηγετών τους που γοητεύει τα πολιτικά πνεύματα. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί και η Χρονογραφία.

Στα αυτοκρατορικά χρόνια αυτή η πολυμορφία και η άπειρη σχεδόν ποικιλία της ελληνιστικής Ιστοριογραφίας τείνει να εκλείψει, καθώς η απόλυτη επικράτηση της Ρώμης και η ένταξη των Ελλήνων, αλλά και όλων των άλλων υποταγμένων λαών στους κόλπους μιας ενιαίας αυτοκρατορίας δεν πρόσφεραν πλέον γόνιμο έδαφος για συγγραφή σύγχρονης χωριστής ιστορίας των Ελλήνων και των άλλων λαών. Υπήρχε ωστόσο έδαφος και ενδιαφέρον για το θρυλικό ελληνικό παρελθόν, την ελληνική μυθολογία, τα μνημεία-μάρτυρες των περασμένων μεγαλείων (Παυσανίας) και τους επιφανείς άνδρες που λάμπρυναν τον ελληνικό χώρο (Αρριανός). Εξαίρεση φαίνεται ν' αποτελεί μόνο η περίπτωση του Φλάβιου Ιώσηπου που με τα κείμενά του προσπάθησε να γνωρίσει στους Ρωμαίους την ιστορία και τον χαρακτήρα των υπόδουλων συμπατριωτών του. Αντίθετα η συγγραφή και η επανασυγγραφή της ιστορίας της Ρώμης ήταν το αγαπημένο θέμα των ιστορικών της εποχής (Διονύσιος Αλικαρνασσεάς, Φλάβιος Ιώσηπος, Αππιανός, Κάσσιος Δίων, Ηρωδιανός).

Από την άλλη πλευρά, η όλο και περισσότερο διογκούμενη κυριαρχία της Ρητορικής είχε ως αποτέλεσμα να καταντήσουν συχνά δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα

στην Επιδεικτική Ρητορική, η οποία πραγματεύεται ιστορικά θέματα, και την Ιστορία που δίνει σημαντική θέση στο εγκώμιο.¹¹

Το κίνημα της Δεύτερης Σοφιστικής

Ο όρος **Δεύτερη Σοφιστική** δημιουργήθηκε από τον Φιλόστρατο τον Β' (περ. 170-249 μ.Χ.) για να περιγράψει τις τάσεις που επικρατούν στην ιστορία της Ρητορικής απ' τον Αισχίνη και έπειτα διαχωρίζοντάς τες από τις παλαιότερες που είχαν θεμελιωθεί ως επί το πλείστον με τη ρητορική του Γοργία. Επειδή κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους η παραγωγή ρητορικού λόγου είναι το κυριότερο ίσως χαρακτηριστικό της ελληνικής γραμματείας και γενικότερα της παιδείας, ο όρος αυτός κρίθηκε από τους μελετητές κατάλληλος για τον προσδιορισμό της συνολικότερης γραμματείας αυτών των χρόνων.

Έτσι διατηρήθηκε από τη νεότερη έρευνα ο όρος του Φιλόστρατου, όχι όμως το χρονολογικό περιεχόμενό του, αφού εκείνος αναφερόταν στην περίοδο από τον Αισχίνη και έπειτα, ενώ οι νεότεροι μελετητές ορίζουν ως **Δεύτερη Σοφιστική** τη συνολικότερη πνευματική παραγωγή των αυτοκρατορικών χρόνων, η οποία αναπτύχθηκε στην ελληνική γλώσσα. Αυτό συνέβη, γιατί η ελληνική γλώσσα ήταν το ενοποιητικό στοιχείο των περισσότερων λαών της αυτοκρατορίας χάρη στις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου που τη διέδωσε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, οπότε η ελληνόφωνη παιδεία και η πνευματική δημιουργία όχι απλώς δεν ενοχλούσαν αλλά, αντίθετα, υποβοηθούσαν έμμεσα την ενότητα του ρωμαϊκού κράτους και η ιδιότητά τους αυτή συνέβαλε στην περαιτέρω καλλιέργεια και ανάπτυξή τους κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το έργο του Λουκιανού.

11

Ράιος, 2012, σσ. 50-52.

Τάσεις και ρεύματα

Η κυρίαρχη τάση που διαπιστώνεται τόσο στην παιδεία όσο και στη λογοτεχνική δημιουργία των αυτοκρατορικών χρόνων είναι η επίμονη και διαρκής αναφορά στην πολιτιστική παραγωγή της κλασσικής εποχής. Τα έργα της διδάσκονται, μελετώνται, ερμηνεύονται, αμφισβητούνται, επανασηματοδοτούνται. Βέβαια, τις βάσεις για το ενδιαφέρον που δείχνει η αυτοκρατορική εποχή για τα έργα των αρχαϊκών και των κλασσικών χρόνων τις είχε ήδη θέσει η μελέτη των κειμένων αυτών από τους αλεξανδρινούς φιλολόγους της ελληνιστικής εποχής.

Η σταθερή αυτή προσήλωση της αυτοκρατορικής περιόδου στα δημιουργήματα της κλασσικής εποχής χαρακτηρίστηκε «κλασσικισμός». Αυτός είχε θετικές συνέπειες για τα ίδια τα έργα, πολλά από τα οποία διασώθηκαν ως σήμερα, επειδή μελετήθηκαν και διδάχτηκαν τότε. Είχε όμως και αρνητικές, καθώς ο διάλογος με το παρελθόν περιορίζε την πρωτοτυπία, τη φαντασία και την αναφορά στο παρόν και αυτό αναντίρρητα ισχύει σε κάποιο ποσοστό για δημιουργήματα της αυτοκρατορικής περιόδου.

Όμως δεν έχει τονισθεί επαρκώς ότι τα έργα της αυτοκρατορικής περιόδου συχνά δηλώνουν μια αμφισβήτηση της απόλυτης αξίας που είχε αποδοθεί σε ορισμένους συγγραφείς και σε ορισμένα έργα. Έτσι π.χ. ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεάς στην πραγματεία του *Περὶ Θουκυδίδου* καταθέτει αρκετές επικρίσεις για το ύφος και το περιεχόμενο της ιστορίας του Θουκυδίδη που δεν είχαν ως τότε διατυπωθεί. Ο Φιλόστρατος στα έργα του *Ἡρωικός* και *Τὰ κατὰ τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον* κατηγορεί τον Όμηρο για την αποσιώπηση της συμβολής του Παλαμήδη στην τρωική εκστρατεία και για ηθικό εξωραϊσμό του Οδυσσέα, ενώ ο Δίων από την Προύσα, σε λόγο του με τον τίτλο *Τρωικός* κατηγορεί και αυτός τον Όμηρο για σκόπιμη ψευδολογία και επισημαίνει τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Έλληνες, όταν κατέλαβαν την Τροία και εκφέρει την άποψη πως καλύτερα να μην την είχαν καταλάβει ποτέ, αφού εξέπεσαν στη διάπραξη αυτών των εγκλημάτων. Παρατηρεί επομένως κανείς ότι πλάι στην αγαστή πολιτιστική συνύπαρξη των δύο κόσμων, του ελληνικού και του ρωμαϊκού, μέσα από τα έργα της αυτοκρατορικής εποχής ανιχνεύεται συχνά και μια λανθάνουσα αντιπαλότητα, ιδίως αν

θυμηθούμε τη μυθολογική αξίωση των Ρωμαίων να έλκουν την καταγωγή τους από τον Τρώα Αινεία.¹²

Οι σπουδαιότεροι ιστοριογράφοι των χρόνων αυτών ήταν:

Ο **Διονύσιος από την Αλικαρνασσό** (β' μισό 1ου αι. π.Χ.), υπέρμαχος του αττικισμού, πήγε στη Ρώμη το 30 π.Χ. διδάσκοντας ρητορική για 20 χρόνια. Το ιστορικό του έργο δημοσιεύτηκε το 7 π.Χ. και επιγράφεται *Ρωμαϊκή αρχαιολογία*. Εκτεινόταν αρχικά σε κ' βιβλία, αλλά έφτασαν σε μας τα 10 πρώτα, το μεγαλύτερο μέρος απ' το 11ο και αποσπάσματα ή επιτομές από τα άλλα. Θέμα του είναι η ιστορία της Ρώμης από τα μυθικά χρόνια ως τον πρώτο καρχηδονιακό πόλεμο (264 π.Χ.), αποτελεί δηλαδή ένα είδος εισαγωγής και συμπληρώματος στην ιστορία του Πολυβίου. Καθώς όμως ο Διονύσιος θεωρούσε την Ιστορία εξάρτημα της Ρητορικής, υποτάσσει την πρώτη στη δεύτερη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η *Ρωμαϊκή αρχαιολογία* του στερείται παντελώς ιστορικού ενδιαφέροντος.

Ακολουθώντας την άκριτη ρωμαϊκή χρονογραφική Ιστοριογραφία, η αφήγηση του Διονυσίου χαρακτηρίζεται από μεγάλο στόμφο και ηθικοπλαστικό τόνο. Τα στοιχεία και οι όροι της ζωής μεταγενέστερων εποχών προβάλλονται ανέμελα στο σκοτεινό παρελθόν. Η ιστορική συγγραφή του Διονυσίου είναι μια στρατευμένη προσπάθεια στην υπηρεσία συμβίωσης Ελλήνων και Ρωμαίων. Για να γίνει πιο πειστική, έπρεπε να γοητεύσει τους αναγνώστες, πράγμα που έγινε εφικτό χάρη στη ρητορική δεινότητά του με κυριότερα χαρακτηριστικά την πολυμορφία της γραφής και της θεωρητικής σκέψης έχοντας για πρότυπα τον Ηρόδοτο και τον Θεόπομπο. Το έργο του απευθύνεται στο ευρύ κοινό που ενδιαφέρεται και για ήσυχη ψυχαγωγία.

Ο **Φλάβιος Ιώσηπος** (37-105) καταγόταν από ιερατική οικογένεια και πήρε παραδοσιακή παιδεία. Χάρη στην εκτίμηση του Βεσπασιανού και του Τίτου κέρδισε το προνόμιο του Ρωμαίου πολίτη και έτσι εγκαταστάθηκε στη Ρώμη και αφοσιώθηκε στην Ιστοριογραφία. Έργα του: 1) *Ιουδαϊκή αρχαιολογία* (σε κ' βιβλία), με θέμα την εβραϊκή ιστορία απ' τη δημιουργία του κόσμου ως τα χρόνια του Νέρωνα, 2) *Περὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ*

12

Χριστόπουλος-Βερτουδάκης-Μπάζου, 2015, σσ. 89-94.

πολέμου, με περιεχόμενο την εβραϊκή ιστορία από την άλωση της Ιερουσαλήμ από τον Αντίοχο τον Δ΄ τον Επιφανή (170 π.Χ.) ως την καταστροφή της από τον Τίτο (70 μ.Χ.), 3) *Κατὰ Απίωνος*, με βασικό στόχο ν' αποδείξει την αρχαιότητα του εβραϊκού λαού και τη σπουδαιότητα του πολιτισμού του.

Η ιστορία του ιουδαϊκού πολέμου αναδεικνύει τον Φλάβιο Ιώσηπο σ' έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους της πρωτογενούς Ιστορίας, καθώς καταγράφει για πρώτη φορά γεγονότα των οποίων ο ίδιος υπήρξε πρωταγωνιστής και μάρτυρας. Επίσης, ο Φλάβιος εγγράφεται στην ελληνική παράδοση της «διηνεκούς Ιστορίας» καθώς η αφήγησή του σε ζ' βιβλία αρχίζει από εκεί όπου είχαν σταματήσει οι έλληνες συγγραφείς και οι ιουδαίοι προφήτες. Με το έργο του επιχειρεί να «παρηγορήσει» τους υποταγμένους λαούς, ν' απενοχοποιήσει τους κατακτητές για την καταστροφή της Ιερουσαλήμ και να αποτρέψει μελλοντικές εξεγέρσεις. Αφήνει όμως διάχυτη τη θλίψη του για τις συμφορές της πατρίδας του. Σε αντίθεση με τις δημηγορίες του Θουκυδίδη, οι δημηγορίες που παρεμβάλλει στο έργο του δεν εκφράζουν τις απόψεις των αντιπάλων, αλλά συνήθως προσωπικές θέσεις του συγγραφέα και των μετριοπαθών ομοϊδεατών και Ρωμαίων.

Η *Ιουδαϊκή αρχαιολογία* μιμείται τη *Ρωμαϊκή αρχαιολογία* του Διονύσιου, ανήκει στο χώρο της «φιλοσοφικής Ιστορίας» και αποτελεί ένα επιλεκτικό συμπίλημα με στοιχεία από την Π.Δ. και τους έλληνες ιστορικούς (Στράβωνα και Νικ. Δαμασκηνό). Θεματικά είναι προέκταση αντίστοιχων έργων της ελληνιστικής περιόδου. Κατά τ' άλλα, βασικός στόχος του Ιώσηπου ήταν να εξαλείψει κάθε λόγο που μπορούσε να προκαλέσει το μίσος των άλλων λαών κατά των συμπατριωτών του.

Ο **Πλούταρχος** (46-120) καταγόταν από πλούσια και αριστοκρατική οικογένεια της Χαιρώνειας, με σπουδές στην Αθήνα και ταξίδια στην Ασία, την Αλεξάνδρεια και διάφορες πόλεις της Ιταλίας. Έργα του: *Ηθικά* και *Παράλληλοι Βίοι*. Χωρίς να ανήκει στους αττικιστές, χρησιμοποιεί κατά βάση την αττική γλώσσα, όπου όμως διακρίνει κανείς εύκολα πολλά στοιχεία της Κοινής.

Ο **Αρριανός** (95-175) από τη Νικομήδεια της Βιθυνίας, μαθήτευσε στον στωικό Επίκτητο, ο οποίος άφησε βαθιά τα σημάδια της διδασκαλίας του στην ψυχή του

Αρριανού. Ρωμαίος πολίτης και αξιωματικός του ρωμαϊκού στρατού πολέμησε κατά των Αλανών, ενώ επί Αδριανού πήρε και πολιτικά αξιώματα. Έργα του: *Διατριβαί* (αρχικά σε η' βιβλία, απ' τα οποία σώζονται σήμερα τα τέσσερα), *Έγχειρίδιον*, *Αλεξάνδρου ανάβασις*, *Κυνηγετικός*, *Ίνδική*, *Περίπλους τοῦ Εὐξείνου Πόντου*, *Τέχνη τακτική*, *Αλανική* (αποσπ.), *Βιθυνικά* (σε ιζ' βιβλία) και μια ιστορία των Διαδόχων *Τὰ μετ' Αλέξανδρον* (τα τρία τελευταία έργα έχουν χαθεί). Ο Αρριανός θεωρείται από τους καλύτερους αττικιστές, διακρίνεται για την απλότητα της γραφής και την αποφυγή κάθε υπερβολής, ενώ ως ιστορικός φιλοδόξησε να γίνει δεύτερος Ηρόδοτος και νέος Ξενοφών.

Το σημαντικότερο ιστορικό έργο του Αρριανού και συνάμα το καλύτερο έργο για τον Μ. Αλέξανδρο είναι η *Αλεξάνδρου ανάβασις* (σε ζ' βιβλία) με πρότυπο τον Ξενοφώντα. Αυτή η ιστορία διακρίνεται για τις παλαιές και σοβαρές πηγές της. Η εντύπωση που προκαλεί, ακόμα και σήμερα, είναι πολύ δυνατή, καθώς μέσα από μια νηφάλια και «αντιηρωική» διήγηση ξεπροβάλλει ανάγλυφη η εικόνα του μεγαλοφάνταστου πολέμαρχου, του μεγαλόψυχου νικητή, του κοσμοκατακτητή, αλλά και του άντρα γεμάτο βίαια πάθη που «βουτούσε στην αμαρτία». Αυτό το πορτρέτο αναδύεται για τον μεγάλο Μακεδόνα στρατηλάτη από την αφήγηση του αρχαίου ιστορικού προκαλώντας μοναδικό θαυμασμό για τη δαιμονική σχεδόν φύση του.

Η *Ανάβαση* συμπληρώνεται με την *Ίνδική*, μια μικρή πραγματεία γραμμένη σε ιωνική διάλεκτο κατά το πρότυπο του Ηροδότου, όπου ο Αρριανός αφηγείται με γραφικό τρόπο το ταξίδι του στόλου που έγινε κατά διαταγή του Μ. Αλεξάνδρου υπό τον Νέαρχο από τις εκβολές του Ινδού ως τον Περσικό Κόλπο. Και εδώ οι πηγές αποδεικνύονται άριστες. Από τα υπόλοιπα έργα του οι *Διατριβαί* και το *Έγχειρίδιον* ανήκουν στη φιλοσοφική συγγραφική δραστηριότητα του Αρριανού που και εδώ φαίνεται να έχει ως πρότυπο τον Ξενοφώντα. Ουσιαστικά διασώζουν τη διδασκαλία του Επίκτητου.

Ο **Αππιανός** (95-161) απ' την Αλεξάνδρεια, σύγχρονος του Αρριανού, μετακόμισε στη Ρώμη και αργότερα έγινε κρατικός υπάλληλος, πιθανόν στην Αίγυπτο. Ταυτίστηκε έτσι απόλυτα με μια εξουσία, της οποίας αναδείχτηκε αποτελεσματικός τροχός και μετατράπηκε σε ένθερμος εγκωμιαστής μιας αυτοκρατορίας που υπερίσχυσε όλων των άλλων τόσο με την έκταση όσο και με τη διάρκειά της. Ύμνησε ιδιαίτερα τους δύο

αιώνες του principatus κατά το οποίο η Ρώμη άκμασε σε μεγάλο βαθμό με μια μακρόχρονη και βέβαιη ειρήνη. Ο Αππιανός πίστευε πως οι επιτυχίες της Ρώμης οφείλονταν κυρίως στην πίστη στις ηθικές αρετές.

Το έργο του *Ρωμαϊκά* (161-180) περιλαμβάνει την ιστορία από τα μυθικά χρόνια ως την εποχή του Βεσπασιανού, σε κδ' βιβλία, από τα οποία σώζονται ακέραια τα βιβλία ζ'-η' και ια'-ιζ', το β' μέρος του θ' και αποσπάσματα από τα άλλα. Προέβη, μάλιστα, σε καινοτομία επιλέγοντας τη μέθοδο της συγγραφής της ιστορίας των κατακτήσεων «κατά έθνος», προσαρμόζοντας έτσι στην ανάπτυξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας το σχέδιο που είχε ακολουθήσει ο Ηρόδοτος για να παρουσιάσει την ανάπτυξη του περσικού κράτους. Το σχέδιο αυτό του επέτρεπε να υπογραμμίζει εντονότερα τις ρωμαϊκές αρετές χάρη στη συστηματική σύγκριση των κατακτητών με τους λαούς που είχαν υποτάξει, στοιχείο που προσιδιάζει στην εγκωμιαστική ρητορική. Τα *Ρωμαϊκά* θεωρούνται πολύτιμο ιστορικό έργο, γιατί περικλείουν και γεγονότα που δεν περιγράφονται από άλλους σωζόμενους ιστορικούς, έχει καλές πηγές, είναι γραμμένο με σαφήνεια, χωρίς στόμφο και επιτήδευση, με το βάρος να πέφτει σε κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες παρά την υποκειμενική του τοποθέτηση.

Ο **Κάσιος Δίων Κοκκιανός** (155-235) καταγόταν από τη Νίκαια της Βιθυνίας και κατάφερε να καταλάβει σημαντικά πολιτικά αξιώματα. Το βασικό του έργο, η *Ρωμαϊκή Ιστορία*, τον απασχόλησε για περισσότερο από 20 χρόνια. Από τα αρχικά 50 βιβλία του σώζονται σχεδόν πλήρη 25 (λζ'-ξ'), με την αφήγηση των γεγονότων από το 68 π.Χ. ως το 47 μ.Χ.

Ο **Ηρωδιανός** (170-255) προερχόταν από τη Συρία και σταδιοδρόμησε στη Ρώμη ως αυτοκρατορικός υπάλληλος. Το έργο του *Τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ιστορία* εκθέτει σε η' βιβλία τα γεγονότα από το θάνατο του Μάρκου Αυρηλίου (180) ως την ανάρρηση του Γορδιανού του Γ' (238).

Το έργο του Ηρωδιανού ανήκει στις ιστορίες που περιγράφουν σύγχρονα γεγονότα που είδε και άκουσε ο συντάκτης τους στη διάρκεια της ζωής του, ακολουθώντας τα πρότυπα των μεγάλων ιστορικών του παρελθόντος (Ηρόδοτου, Θουκυδίδη, Ξενοφώντα). Παρόμοιες ιστορίες κυκλοφορούσαν πολυάριθμες εκείνα τα

χρόνια και σχηματίζουμε μια πρώτη ιδέα γι' αυτές από την καυστική σάτιρα του Λουκιανού *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*. Στον πρόλογό του, που εμπνέεται από τον Θουκυδίδη, ο συγγραφέας τονίζει το πλήθος των αυτοκρατόρων που διαδέχτηκαν ο ένας τον άλλον εκείνα τα χρόνια, τις μεταπτώσεις στην τύχη των εμφυλίων και των εξωτερικών πολέμων, τις ταλαιπωρίες του λαού. Στη συνέχεια κατηγορεί τους ομοτέχνους του, που θυσιάζουν την ουσία της Ιστορίας στο βωμό των εντυπώσεων και της κολακείας των ισχυρών και τελειώνει με την υπογράμμιση της μεθοδολογικής αυστηρότητας της ιστορίας του με την ακρίβεια της αφήγησης και την αμεσότητα. Όμως η ιστορία του είναι ουσιαστικά μια σειρά αυτοκρατορικών βιογραφιών, με σημαντικές παραλήψεις, επίδειξη φιλομάθειας, φανερή επίδραση της Ρητορικής στις σκηνές εντυπωσιασμού και στις δημηγορίες, ενώ συχνά η ιστορική ανάλυση αντικαθίσταται από μαθήματα ηθικής.

Ο **Πολύαινος** (μέσα 2ου αι.), ρήτορας, γράφει τα *Στρατηγήματα* (162) που αφιερώνει στους αυτοκράτορες Μάρκο Αυρήλιο και Λεύκιο Ουήρο. Το έργο του, γραμμένο σε αρχαϊζουσα γλώσσα, είναι μια συλλογή στρατιωτικών τεχνασμάτων που άντλησε από παλαιότερες πηγές. Γι' αυτό και επικεντρώνονται στο μεγαλύτερο μέρος τους στην κλασσική και ελληνιστική περίοδο και μόνο το τελευταίο (η') βιβλίο αναφέρεται στη ρωμαϊκή ιστορία.

Από το χώρο της ύστερης αρχαιότητας έχουμε τα εξής ονόματα:

Ευνάπιος από τις Σάρδεις (348-414) με σπουδές στην Αθήνα. Οι *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν* συνεχίζουν τους *Βίους φιλοσόφων* του Πορφυρίου και του Σωτίωνα, ενώ συμπληρώνουν τους *Βίους σοφιστῶν* του Φιλόστρατου. Όμως ανάμεσα στους *Βίους* του Φιλόστρατου και τους *Βίους* του Ευνάπιου υπήρχε μεγάλη απόσταση, καθώς ο πρώτος εξαίρει τη δύναμη της ελληνικής ρητορικής στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, ενώ ο δεύτερος συνθέτει μάλλον μια «εθνική αγιογραφία», όπως ειπώθηκε. Το θαυμαστό στοιχείο κατέχει κυρίαρχη θέση. Ο ίδιος έγραψε και τα *Ιστορικά ὑπομνήματα* που δε σώζονται και καλύπτουν σε ἰδ' βιβλία την περίοδο από το 270 ως τη βασιλεία του Αρκάδιου (αρχές 5ου αι.).

Ζώσιμος: Θεωρείται ο τελευταίος εθνικός ιστορικός, χρημάτισε φισκοσυνήγορος στην Κων/πολη. Με την *Νέα Ιστορία* του (μεταξύ 507 και 518) φιλοδόξησε να συνθέσει συμμετρικά και αντιθετικά προς την ιστορία του Πολυβίου μια νέα Ιστορία, καθώς είναι η πρώτη που πραγματεύεται ένα ιστοριογραφικό θέμα που έμελλε να γνωρίσει μεγάλη επιτυχία στη συνέχεια το τέλος του αρχαίου κόσμου. Ο Πολύβιος είχε εκθέσει πώς οι Ρωμαίοι οικοδόμησαν την αυτοκρατορία σε μικρό χρονικό διάστημα. Ο Ζώσιμος θ' αφηγηθεί πώς την κατέστρεψαν με την άφρονα έπαρσή τους. Όπως ο Πολύβιος διερεύνησε τα αίτια της ανάπτυξης της Ρώμης και τόνισε την ποιότητα των θεσμών της, έτσι και ο Ζώσιμος διερωτάται για τα αίτια της παρακμής, που την αποδίδει στο τέλος του συγκλητικού καθεστώτος και την υποταγή του στους αυτοκράτορες.

Όμως ο Ζώσιμος βρίσκεται πιο κοντά στον Ευσέβιο ή τον ιερό Αυγουστίνο παρά στον Πολύβιο, αφού βλέπει στην ιστορία το χέρι του θεού και συνδέει συχνά τη δυστυχία με την ασέβεια. Η παρακμή της Ρώμης οφείλεται επίσης, κατά τον Ζώσιμο, στην κατάργηση των θυσιαστηρίων τελετών από τον Θεοδόσιο και στην παραμέληση των προγονικών παραδόσεων. Γι' αυτό και οι θεϊκοί οιωνοί (κεραυνοί, σεισμοί, όνειρα και χρησμοί) καταγράφονται συχνά ως προμηνύματα επερχόμενων δεινών. Ωστόσο η ενοχοποίηση του χριστιανισμού απ' τον Ζώσιμο για την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δεν τον καθιστά πρόδρομο του Διαφωτισμού. Όπως και οι αντίπαλοί του, είναι και αυτός πιστός της παλαιάς θρησκείας και συγγράφει ουσιαστικά μια αντιχριστιανική θρησκεία.¹³

13

Χριστόδουλου-Βερτουδάκης-Μπάζου, 2015, σσ52-61.

ΠΩΣ ΔΕΙ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Το πρώτο μέρος του κειμένου που περιλαμβάνει τα κεφάλαια 1-6 φαίνεται να λειτουργεί σαν ένα είδος εισαγωγής στο κυρίως θέμα, αφού δεν γίνεται απευθείας, αλλά βαθμιαία. Προφανώς ο Λουκιανός είχε σκοπό να ελκύσει την προσοχή (όπως συνέβαινε και με τα ρητορικά κείμενα) και γι' αυτό ξεκινά με δύο ανέκδοτα.

Κεφάλαιο 1

Ο Λουκιανός απευθύνεται στον Φίλωνα του οποίου η ταυτότητα δεν έχει εξακριβωθεί. Μάλλον ήταν φίλος του Λουκιανού και του απευθύνει τη «διατριβή» αυτή σε μορφή επιστολής. Ίσως να επρόκειτο για το ίδιο πρόσωπο που διαλέγεται με τον Λυκίνο στο έργο *Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι*. Ίσως, όμως, να είναι και αυτός ένας άλλος επίδοξος ιστορικός του παρθικού πολέμου.¹⁴

"Ἄβδηρίταις φασί...ἐμονώδουν": Στο πρώτο ανέκδοτο, λοιπόν, με το οποίο ξεκινά το έργο του, ο Λουκιανός προβάλλει μια φανταστική ιστορία από το παρελθόν και συγκεκριμένα από την ελληνιστική εποχή και τα χρόνια του Λυσιμάχου, του στρατηγού του Μ. Αλεξάνδρου και έπειτα βασιλιά της Θράκης. Σύμφωνα με τον μύθο, οι Αβδηρίτες αρρώστησαν βαριά και παραμιλούσαν απαγγέλλοντας ιαμβικούς στίχους και τραγουδώντας δυνατά μονωδίες από την *Ανδρομέδα* του Ευριπίδη.

"αἰτίαν δέ μοι δοκεῖ...παρολισθαίνειν": Κατά τον Λουκιανό αυτό συνέβη, γιατί ο φημισμένος τότε ηθοποιός Αρχέλαος παρουσίασε κατακαλόκαιρα την *Ανδρομέδα* στους Αβδηρίτες, εκείνοι «άρπαξαν τον πυρετό» και παρασύρθηκαν από την τραγωδία. Τελικά, ο χειμώνας και η παγωνιά έδωσαν τέλος στην αρρώστια τους.

Η αναφορά στα Άβδηρα της Θράκης δεν πρέπει να είναι τυχαία, καθώς υπήρξε πατρίδα σημαντικών προσώπων, όπως του φιλοσόφου Δημόκριτου, του σοφιστή

14

Jones, 1986, σ. 59.

Πρωταγόρα, του φιλόσοφου Λεύκιππου, του φιλοσόφου και γραμματικού Εκαταίου, του αστρονόμου και μαθηματικού Βίωνα, του φιλοσόφου Αναξάρχου, ενώ η πόλη διαδραμάτιζε γενικά σπουδαίο ρόλο σ' όλη την αρχαιότητα.

Το ύφος του Λουκιανού είναι χιουμοριστικό και σαρκαστικό, όπως συνηθίζει σε πολλά έργα του. Μάλιστα με τον τρόπο περιγραφής της ασθένειας μοιάζει να παρωδεί το λοιμό της Αθήνας που περιγράφει ο Θουκυδίδης, προφανώς όχι τυχαία και πάλι, μιας και στη συνέχεια του έργου του θ' αναφερθεί σ' επίδοξους ιστορικούς που μιμήθηκαν τον Θουκυδίδη. Σύμπτωση, επίσης, δεν γίνεται να είναι και η αναφορά στην *Ανδρομέδα*, αφού το ίδιο έργο είχε παρωδήσει και ο Αριστοφάνης στις *Θεσμοφοριάζουσες* (στ. 1012 και εξής). Προφανώς το ανέκδοτο εδώ είναι εύρημα του Λουκιανού, ο οποίος είχε μοναδική ικανότητα στη σύνθεση μύθων. Κατά την προσωπική μου άποψη, η επιλογή του συγκεκριμένου έργου παραπέμπει και στους *Βατράχους* του Ευριπίδη, αφού, όπως η ανάγνωση της *Ανδρομέδας* από τον Διώνυσο στάθηκε αφορμή για την κατάβασή του στον Άδη και για την οργάνωση του φιλολογικού αγώνα στον οποίο διατυπώνονται απόψεις για την ποίηση, έτσι και εδώ ο Λουκιανός ξεκινώντας το έργο του με ανέκδοτο για την *Ανδρομέδα* έχει την ευκαιρία να εκφράσει τις σκέψεις του για την Ιστορία.¹⁵

"ἐπὶ πολὺ ἐμφιλοχωρούσης...περιπετομένου": Ο Λουκιανός τελειώνει το πρώτο ανέκδοτο αναφέροντας πως, όταν οι Αβδηρίτες ανάρρωσαν, παρασύρθηκαν από την τραγωδία. Το συγκεκριμένο χωρίο προφανώς έχει μεταβατικό ρόλο, αφού έτσι μας μεταφέρει ομαλά στο θέμα του που αφορά τους σύγχρονούς του ιστορικούς.

Κεφάλαιο 2

"Ὡς οὖν ἔν...ἡμῖν ἅπαντες": Εδώ ο Λουκιανός καταλήγει στο συμπέρασμα της ιστορίας που παρέθεσε και, μάλιστα, με τρόπο συγκριτικό. Έτσι η αρρώστια των Αβδηριτών παραβάλλεται με την «ασθένεια» αρκετών λογίων, που αποφάσισαν ν'

15

Τσακατίκας, 1997, σ. 87.

ασχοληθούν με την Ιστορία πιστεύοντας ότι μπορούν να γράψουν έργο αντάξιο των σπουδαιότερων ιστορικών του παρελθόντος, δηλαδή του Ηροδότου, του Θουκυδίδη, του Ξενοφώντα. Μάλιστα ως αιτία του παράξενου φαινομένου αναφέρει τον παρθικό πόλεμο που αρχικά είχε επιφέρει ήττες και αργότερα νίκες στους Ρωμαίους με αποτέλεσμα πολλοί να πάρουν θάρρος και να θελήσουν να εξιστορήσουν τα γεγονότα.

παρθικοί πόλεμοι: Οι μάχες των Ρωμαίων με τους Πάρθους έλαβαν χώρα σε διάφορες χρονικές φάσεις καθώς υπήρξαν περίοδοι ανακωχής και ειρήνευσης. Ο παρθικός πόλεμος που αναφέρεται στο συγκεκριμένο σύγγραμμα συντελέστηκε μεταξύ των ετών 162-166 μ.Χ. επί αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου. Λίγες πληροφορίες γι' αυτόν προέρχονται από τη βυζαντινή επιτομή του έργου του Δίωνα Κάσσιου (2, 71). Μάλιστα ο Jones θεωρεί πως αυτό το έργο του Λουκιανού αποτελεί με τη σειρά του πηγή για τα γεγονότα του πολέμου αυτού.¹⁶ Εδώ ο Λουκιανός αναφέρεται στην ήττα του ρωμαϊκού στρατού από τον Πάρθο Οσρόη το 162, εξαιτίας της οποίας ο επικεφαλής των Ρωμαίων, ο Σεβηριανός, αυτοκτόνησε.

Εξετάζοντας, λοιπόν, τα γεγονότα της συγκεκριμένης φάσης του πολέμου που γέννησαν τόσα ιστορικά έργα, μπορούν να αναφερθούν κάποιες λεπτομέρειες. Ύστερα από μια μακρά περίοδο ειρήνης στ' ανατολικά σύνορα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η κατάσταση άλλαξε δραματικά το 161. Την άνοιξη, λίγο μετά την ενθρόνιση των συναυτοκρατόρων Μ. Αυρηλίου και Λεύκιου Ουήρου, ο Πάρθος βασιλιάς Βολογάσης Δ' εξαπέλυσε επίθεση που σχεδίαζε από καιρό, ξεκινώντας έναν ακόμα πόλεμο της Παρθίας με τους Ρωμαίους. Αν και γενικά οι πληροφορίες είναι λιγοστές και αποσπασματικές, σε συνδυασμό τους με κάποια αρχαιολογικά στοιχεία, μπορούμε ν' ανασυνθέσουμε τα γεγονότα σε γενικές γραμμές.

Οι δύο παρατάξεις ενδιαφέρονταν από καιρό για την κατοχή της Αρμενίας. Ο Βολογάσης εισέβαλε σ' αυτήν, ενώ ο κελτικής καταγωγής κυβερνήτης της Καππαδοκίας Μάρκος Σεδάτιος Σεβηριανός προχώρησε με μια λεγεώνα στην Αρμενία για να αντιμετωπίσει τον εισβολέα, αλλά παγιδεύτηκε στην Ελεγεία από τις δυνάμεις του

16

Jones, 1986, σ. 59.

στρατηγού Οσρόη. Μέσα σε τρεις μέρες το ρωμαϊκό στράτευμα εξοντώθηκε σχεδόν ολοσχερώς και ο Σεβηριανός αυτοκτόνησε. Μια άλλη παρθική στρατιά, όμως, χτύπησε την Οσροηνή και κατέλαβε την Έδεσσα (σημ. Urfa). Έπειτα οι Πάρθοι πέρασαν τον Ευφράτη και προέλασαν στη Συρία, στην οποία προφανώς ενυπήρχαν επαναστατικές τάσεις.

Στη Ρώμη αποφάσισε να αναλάβει προσωρινά την εκστρατεία ο Λεύκιος Ουήρος το 162 εγκαθιστώντας το στρατηγείο του στην Αντιόχεια. Όμως επέδειξε αδιαφορία. Παρά, λοιπόν, τη μεγάλη κινητοποίηση δυνάμεων ρωμαϊκών και συμμαχικών στις απειλούμενες περιοχές, οι λεγεώνες της Συρίας βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση, με τη διοίκηση ν' αναλαμβάνει σκληρά μέτρα για τη βελτίωσή τους.

Το 163 ο νέος κυβερνήτης της Καππαδοκίας Μάρκος Στάτιος Πρίσκος εισέβαλε στην Αρμενία, έδιωξε τους Πάρθους και εδραίωσε τη συμμαχία της Ρώμης στην περιοχή ιδρύοντας νέα πρωτεύουσα, την Καινόπολη. Η Βιθυνία μετατράπηκε σε αυτοκρατορική επαρχία, πιθανώς το 164/165 λόγω της στρατηγικής της σημασίας.

Ίσως το 163 μια ρωμαϊκή στρατιά υπό τον Αβίδιο Κάσσιο απώθησε σταδιακά τους Πάρθους από τη Συρία και το επόμενο έτος προχώρησε νότια κατά μήκος του Ευφράτη όπου συγκρούστηκε με τον αντίπαλο στη Σούρα, κατέλαβε τα Δαύσουρα και το Νικηφόριο (σημ. Rakka). Το 165 ο Κάσσιος προέλασε στο Νότο, νίκησε τους Πάρθους κοντά στη Δούρα-Ευρωπό και κατέλαβε την πόλη. Έπειτα έφτασε ειρηνικά στη Σελεύκεια, η οποία διέθετε ακόμα πολυάριθμο ελληνικό στοιχείο.

Το 165 οι Ρωμαίοι λεηλάτησαν την πόλη και πυρπόλησαν μέρος της προφασιζόμενοι αθέτηση της συμφωνίας από τους κατοίκους της Σελεύκειας. Το ίδιο συνέβη και στην παρθική πρωτεύουσα Κτησιφώντα. Όμως στη Σελεύκεια έπεσε θανατηφόρα επιδημία, πιθανώς ευλογιά, οπότε οι Ρωμαίοι υποχώρησαν προς τη Συρία, αλλά έφτασε και εκεί, όπως και στη Μ. Ασία. Οι Ρωμαίοι κατέλαβαν την Οσροηνή και τη Νίσιβη (σημ. Nusayabin). Η προέλαση συνεχίστηκε πέρα από τον Τίγρη και τερματίστηκε την άνοιξη του 166 με τη διείσδυση του στρατεύματος του Κάσσιου. Ο Βολογάσης αναγκάστηκε να συνάψει συνθήκη, αλλά οι όροι της δεν είναι γνωστοί. Φαίνεται πως και η επιδημία θα έπαιξε ρόλο στην απόφαση των εμπόλεμων για παύση

των εχθροπραξιών. Με το τέλος του πολέμου, κυβερνήτης της Καππαδοκίας ορίστηκε ο Μάρτιος Ουήρος, που είχε διακριθεί κυρίως κατά τις επιχειρήσεις στην Αρμενία.

Η ήττα του Βολογάση ήταν ένα ακόμα βήμα προς την παρακμή της Παρθίας και την πτώση της δυναστείας των Αρσακιδών. Τα ουσιαστικά εδαφικά κέρδη της Ρώμης ήταν τεράστια. Υπήρξε, βέβαια, επέκταση ανατολικά του Ευφράτη και τα σύνορα μετακινήθηκαν περίπου στη γραμμή Ευρώπου-ποταμού Χαβώρα. Για τα επόμενα 30 χρόνια επικράτησε ειρήνη μεταξύ των δύο κρατών παρά τις κάποιες παροδικές στιγμές έντασης.¹⁷

"πόλεμος πάντων πατήρ": Ο Λουκιανός επιλέγει τη γνωστή ρήση του Ηράκλειτου, όχι μόνο για να επιβεβαιώσει και αυτός το ρόλο του πολέμου στην ιστορική εξέλιξη, αλλά και για να ειρωνευτεί τον «οίστρο» των επίδοξων ιστορικών. Τόσο ο ίδιος, όσο και οι σύγχρονοί του λόγιοι, παραπέμπουν σε προγενέστερες πηγές κάνοντας ουσιαστικά επίκληση σε κάποια αυθεντία, ώστε να ενισχύσουν τους ισχυρισμούς τους.

Κεφάλαιο 3

"Ταῦτα τοίνυν...εἰσηλθεν": Ξεκινά εδώ το δεύτερο ανέκδοτο που έχει ως κεντρικό πρόσωπο τον Διογένη τον Σινωπέα (κυνικός φιλόσοφος).

"ὅποτε γὰρ...ἐργαζομένοις": Κάνοντας ξανά αναδρομή στο παρελθόν, ο Λουκιανός αναφέρει πως, όταν πλησίαζε ο Φίλιππος, οι Κορίνθιοι τρομαγμένοι προετοιμάζονταν να τον αντιμετωπίσουν. Ο Διογένης βλέποντας αυτά, μιας και δεν του έδινε κανείς δουλειά (λόγω του τρόπου ζωής του), κυλούσε πάνω-κάτω στο Κράναιο το πιθάρι στο οποίο έμενε ισχυριζόμενος πως δεν θέλει να μείνει αδρανής μέσα σε τόσους πολλούς εργαζομένους.

17

Κίτσος, 2002.

Κεφάλαιο 4

"Καὐτός οὖν...τὸν πίθον": Με το ανέκδοτο που παρενέβαλε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο Λουκιανός θέλει να δικαιολογήσει την απόφασή του να γράψει το συγκεκριμένο σύγγραμμα ειρωνευόμενος πως σε μια πολύφωνη εποχή εκείνος δεν μπορεί να μένει άφωνος. Έτσι ουσιαστικά σαρκάζει τα άτομα που γράφουν Ιστορία, απλώς για να δείξουν ότι κάτι έγραψαν.

"οὐχ οὕτως μεγαλότολμος ἐγὼ...τὰ ὄστρακα": Ο Λουκιανός μας εισάγει στο σκοπό του συγγράμματός του με άρνηση, αναφέροντας δηλαδή τι δεν επιδιώκει με το έργο του, προφανώς για να επιδείξει μετριοφροσύνη. Έτσι τονίζει ότι δεν επιθυμεί να γράψει Ιστορία ή απλά να διηγηθεί τα γεγονότα, γιατί δεν θεωρεί τον εαυτό του άξιο γι' αυτό (άλλωστε, δεν είναι ιστορικός).

"Τί οὖν ἔγνωσταί μοι...τοῦ πηλοῦ προσαψάμενος": Συνεχίζοντας, λοιπόν, απευθυνόμενος στον φίλο του, ξεκαθαρίζει τώρα τι σκοπεύει να κάνει με το σύγγραμμά του. Επιδιώκει να βοηθήσει τους συγγραφείς στο ιστορικό τους έργο απλά με την προσφορά μερικών συμβουλών, αφού αντιλαμβάνεται πως και ο ίδιος δεν μπορεί να κάνει κάτι περισσότερο από αυτό.

"τούτου μὲν καπνοῦ καὶ κύματος": Ο Λουκιανός μας παραπέμπει στην *Οδύσσεια* (μ 219) για να μας πείσει πως δεν θα κάνει ό,τι και οι άλλοι, αλλά σκοπός του εγχειρήματός του είναι να δώσει κάποιες χρήσιμες συμβουλές στους συγγραφείς, γιατί οτιδήποτε περισσότερο εκ μέρους του θα έβλαπτε το κύρος της Ιστορίας. Με τη δήλωσή του αυτή δείχνει την αυτογνωσία του επικρίνοντας έτσι έμμεσα όσους γράφουν Ιστορία χωρίς να έχουν τα απαραίτητα προσόντα, από αλαζονεία.

Κεφάλαιο 5

"Καίτοι οὐδὲ παραινέσεως...δύνηται": Φανερό ειρωνεία έναντι όσων πιστεύουν ότι είναι τόσο εύκολο να γράψουν Ιστορία, όσο εύκολο είναι να

πραγματοποιούν απλές καθημερινές συνήθειες, επομένως δεν χρειάζονται τη συμβουλή κάποιου.

"οἶδα...δέδεικται ἱστορία": Ο Λουκιανός εκφράζει την ανησυχία του ότι λίγοι είναι αυτοί που μπορούν να ακούσουν τις συμβουλές του, ενώ οι περισσότεροι θα θυμώσουν μαζί του, αν, μάλιστα, τυχαίνει να έχουν ήδη ολοκληρώσει και παρουσιάσει στο κοινό το έργο τους (όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή).

"εἰ δὲ καὶ ἐπήνηται...ἀποκειμένων": Ο Λουκιανός υπαινίσσεται πως υπάρχει μια κατηγορία, αυτή των αυλικών ιστορικών (για τους οποίους θα κάνει λόγο αργότερα με περισσότερες λεπτομέρειες), οι οποίοι, αφού έχουν προφανώς επαινεθεί από τους ηγεμόνες που έχουν κολακέψει στο έργο τους, δεν πρόκειται να το αναθεωρήσουν. Ήδη από την αρχή φαίνεται να εκφράζει αποδοκιμασία για αυτή την ομάδα των ιστορικών.¹⁸

Επιπλέον στο κεφάλαιο αυτό τίθεται από τον Λουκιανό η θέση του σχετικά με το σκοπό της Ιστορίας, που όμως, ουσιαστικά, δεν είναι άλλος από αυτόν που είχε διατυπώσει ο Θουκυδίδης για το έργο του, δηλαδή ένα ιστορικό σύγγραμμα «κτῆμα ἐς αἰεί». Παράλληλα διαπιστώνεται και εδώ πως οι λόγιοι της ύστερης αρχαιότητας αναφέρονται σε «αυθεντίες» της κλασικής αρχαιότητας, μέσω της λεγόμενης μιμήσεως. Μάλιστα και ο Οράτιος στο έργο του *Ars poetica* (291) κάνει λόγο για τον μόχθο που απαιτεί η λογοτεχνική δημιουργία.

"ὅμως δὲ οὐ χεῖρον...ἀπάντων ἤδη κεχειρωμένων": Οι Ρωμαίοι έχουν νικήσει στους παρθικούς πολέμους, με συνέπεια να έχουν ενισχυθεί η δύναμη και το γόητρό τους. Ο Λουκιανός φανερώνει με τα λόγια αυτά μια υπέρμετρη υπερηφάνεια, καθώς, αν και Σύρος στην καταγωγή, εκδηλώνει θαυμασμό για τη Ρώμη. Τα συναισθήματα του Λουκιανού μπορούν να δικαιολογηθούν λόγω των συνθηκών της εποχής του (κοσμοπολιτισμός), καθώς τότε επικρατούσε σύγχυση ως προς την ταυτότητα των ατόμων. Ο Λουκιανός καταγόταν από τη Συρία, η μητρική του γλώσσα ήταν τα αραμαϊκά, είχε παιδεία ελληνική, ενώ ήταν πολίτης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

18

Τσακατίκας, 1997, σ. 88.

"ὅμως δὲ οὐ χεῖρον...ὀρθὸς εἶναι": Συμπερασματικά, ο Λουκιανός πιστεύει (ὅπως και ο Θουκυδίδης) πως ένα ιστορικό έργο μπορεί να είναι ωφέλιμο σε παρόμοια περιστατικά του μέλλοντος.

Κεφάλαιο 6

Στο τελευταίο κεφάλαιο του εισαγωγικού σημειώματος, ο Λουκιανός αναφέρεται στο περιεχόμενο του έργου, μπαίνοντας σταδιακά στην ουσία του.

"Διττοῦ δὲ ὄντος...καθαρευτέον": Ο συγγραφέας μας πληροφορεί πως θα αναλυθεί τι πρέπει ν' αποφεύγει ο ιστορικός στο έργο του και από ποια πράγματα δεν πρέπει να επηρεάζεται. Επομένως, ο τρόπος σκέψης του ιστορικού παίζει καθοριστικό ρόλο στη συγγραφή του έργου του.

"ἔπειτα...καὶ συναρμόσαι": Ἐπειτα θα γίνει λόγος για τις μεθόδους που πρέπει να χρησιμοποιεί ο ιστορικός, πώς να ξεκινά, ποια τάξη να εφαρμόζει στο έργο του και ποια αναλογία να τηρεί, τι πρέπει ν' αποσιωπά και τι ν' αναλύει και ποια ν' αναφέρει περιληπτικά, πώς να τα εκφράζει και να τα συνδέει. Ο Λουκιανός, δηλαδή, δεν ενδιαφέρεται μόνο για το περιεχόμενο ενός ιστορικού συγγράμματος, αλλά και για την έκφραση και τη δομή του, αντιμετωπίζοντάς το όχι απλά ως παράθεση και ερμηνεία των γεγονότων, αλλά και σαν ένα λογοτεχνικό δημιούργημα.

Χαρακτηριστική στο απόσπασμα είναι και η παράθεση ρηματικών επιθέτων σε -τέος που υποδηλώνει ακριβώς πως πρέπει να πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις συγγραφής του ιστορικού έργου που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει ν' αφήνεται στην τύχη του. Μάλιστα υπάρχει υποτακτική σύνδεση που υποδηλώνει εκφραστικά την άρρηκτη ενότητα που χρειάζεται να έχει ένα ιστορικό έργο για να είναι άρτιο. Ίσως ο Λουκιανός να είχε επηρεαστεί από το έργο *Περὶ ὕψους* του 1ου αι. μ.Χ., που αναφέρει το μέτρο που πρέπει να έχει ένα λογοτεχνικό έργο.¹⁹

19

[Λογγίνου], *Περὶ ὕψους*, 15, 8.

Αξιολογώντας σε γενικές γραμμές το προοίμιο του συγκεκριμένου έργου, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως ο Λουκιανός πετυχαίνει τον πρώτο του στόχο που είναι να προσελκύσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Έτσι ο πρόλογός του θυμίζει τους ρητορικούς λόγους και έμμεσα φαίνεται πως θέλει να δηλώσει ότι και η μορφή ενός έργου παίζει σημαντικό ρόλο, αφού σε επόμενα κεφάλαια θ' αναφερθεί στο πώς πρέπει να είναι το προοίμιο ενός ιστορικού κειμένου.

"Ταῦτα μὲν...παρακολουθοῦσιν": Στο δεύτερο μέρος του συγγράμματος, που περιλαμβάνει τα κεφάλαια 7-32, ο Λουκιανός κάνει ανάλυση των ελαττωμάτων που έχει εντοπίσει σε διάφορα ιστορικά έργα, ενώ αναφέρεται και στους ίδιους τους ιστορικούς είτε επώνυμα είτε ανώνυμα (κυρίως).

Κεφάλαιο 7

"ἂ δ' ἐν ἱστορίᾳ διαμαρτάνουσι...τὰ ὄτα": Ο Λουκιανός πιστεύει πως, σε αντίθεση με άλλα είδη του λόγου, τα σφάλματα μπορεί να τα εντοπίσει κανείς με προσεκτικό άκουσμα. Η επισήμανση αυτή δηλώνει ένα χαρακτηριστικό της εποχής: ότι τότε τα έργα εκφωνούνταν από τον συγγραφέα στο κοινό δημοσίως. Οι λόγιοι της εποχής (οι λεγόμενοι «πεπαιδευμένοι») είχαν γνώση των προγενέστερων σπουδαίων έργων, οπότε, έχοντας στο νου τους πώς ήταν τα συγγράμματα των μεγάλων ιστορικών, μπορούσαν να κρίνουν τη σπουδαιότητα των έργων τους σε σύγκριση με αυτά.

"Καὶ πρῶτόν γε...ἐπισκοπήσωμεν": Από αυτό το σημείο ο Λουκιανός μας εισάγει στο κυρίως θέμα του πρώτου μέρους του έργου, στα σφάλματα των ιστορικών, προφανώς όχι σε όλα, αλλά στα πιο σπουδαία.

"ἄμελήσαντες γὰρ...ἂν φροντίσειεν": Γίνεται πρώτα αναφορά σε ένα μεγάλο, πράγματι, λάθος των ιστορικών της εποχής εκείνης, το οποίο είναι το ενδιαφέρον που δείχνουν για το εγκώμιο των αρχόντων και των στρατηγών σε βάρος της ειλικρινούς εξιστόρησης των γεγονότων. Κατά τον Λουκιανό, υπάρχει «μεγάλο φράγμα» μεταξύ Ιστορίας και εγκωμίου και, μάλιστα, αν σκοπός του ιστορικού είναι απλά και μόνο να

ευχαριστήσει τον επαινούμενο και όχι να πετύχει το σκοπό του. Κατά κάποιο τρόπο φαίνεται πως ο Λουκιανός δεν απορρίπτει ολοσχερώς το εγκώμιο, αρκεί να μην αποτελεί αυτοσκοπό και αγνοείται η σωστή εξιστόρηση των γεγονότων.

"ἢ δὲ οὐκ ἄν τι ψεῦδος...καταποθέν": Ο συγγραφέας ξεκαθαρίζει, όμως, πως η Ιστορία δεν μπορεί να ανεχτεί το παραμικρό ψεύδος.

Κεφάλαιο 8

"Ἐτι ἀγνοεῖν εἰκόασιν...τὸ κάλλος αὐτοῦ": Ο Λουκιανός κάνει ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ Ιστορίας και ποιητικής τέχνης, στην οποία δικαιολογημένα κυριαρχεί η φαντασία. Μάλιστα, για να υποστηρίξει την ορθή αυτή σκέψη του, παραθέτει παραδείγματα περιγραφών από τα ομηρικά έπη και τα αναρίθμητα φανταστικά στοιχεία που περιέχουν, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να αποτελούν τρόπο εξιστόρησης ιστορικών γεγονότων. Πέρα από αυτό, όμως, η αναφορά του Λουκιανού σε ομηρικές σκηνές –και, μάλιστα, με ποιητικές λεπτομέρειες– δηλώνει τη βαθιά γνώση και το θαυμασμό του (όπως και των άλλων λογίων της εποχής του) για τα ομηρικά έργα που θεωρούνταν κορυφαία πρότυπα. Ίσως, βέβαια, να υπήρχε και η επιρροή από το έργο του Πολύβιου που είχε διατυπώσει την ίδια άποψη.²⁰

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο Λουκιανός βλέπει τη διαφορά μεταξύ ποιητικού και πεζού λόγου, που μάλλον ακόμη δεν είχαν εννοήσει σε βάθος όλοι οι λόγιοι της εποχής του, αφού στον πεζό ιστορικό λόγο περιλάμβαναν περιγραφές που ταίριαζαν περισσότερο στην ποίηση.²¹

"ἢ ἱστορία δὲ ἦν τινα κολακείαν...αἰσχύνας τῷ κόσμῳ ἐκείνῳ": Ο Λουκιανός καταλήγει στο λογικό συμπέρασμα πως, αν η Ιστορία συμπεριλαμβάνει κολακείες, τότε

20

Πολύβιος, 2, 56, 11-12: «Τὸ γὰρ τέλος ἱστορίας καὶ τραγωδίας οὐ ταῦτὸν ἀλλὰ τοῦναντίον».

21

Τσακατίκας, 1997, σ. 88.

«νοθεύεται» ως είδος και μετατρέπεται σε μια μορφή πεζού ποιητικού λόγου, οπότε τα ψεύδη και τα φανταστικά στοιχεία φαίνονται εντονότερα. Μάλιστα, για να γίνει πειστικότερος, κάνει μια αστεία παρομοίωση με δυνατούς και σκληρούς αθλητές που, βάζοντάς τους κάποιος στολίδια και βάφοντάς τους το πρόσωπο, πετυχαίνει τη γελοιοποίησή τους.

Κεφάλαιο 9

Σε αυτό το κεφάλαιο και σε κάποια από τα επόμενα (ως το 13ο), γίνεται εκτενής λόγος για τη θέση του εγκωμίου στην Ιστορία.

"Καὶ <οὐ> τοῦτό φημι...ὕστερον ἐπιδείξομεν": Ὅπως προαναφέρθηκε, ο Λουκιανός, αν και δεν θεωρεί ορθή την ένταξη του εγκωμίου στην Ιστορία, εντούτοις δεν το απορρίπτει συλλήβδην, αλλά πιστεύει πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον ιστορικό με μέτρο και σε κατάλληλη περίπτωση, ώστε να μην προκαλείται δυσφορία σε όσους πρόκειται να διαβάσουν (ή να ακούσουν) το έργο.

"Ὅσοι δὲ οἴονται...μόνου συνάγεται": Ο Λουκιανός, πάντως, έχει ως γενική αρχή ότι σε καμία περίπτωση η Ιστορία δεν πρέπει να χωρίζεται στα δύο, στο ευχάριστο και στο ωφέλιμο, για να ικανοποιούνται οι αναγνώστες, γιατί απομακρύνονται από την αλήθεια, η οποία πρέπει να είναι ο μοναδικός σκοπός της Ιστορίας. Βέβαια το τερπνό και το ωφέλιμο ήταν κοινοί τόποι στην αρχαία ιστοριογραφία, ιδίως στον Πολύβιο. Εδώ το τερπνό και το ωφέλιμο αλληλοσυμπληρώνονται.²²

"τὸ τερπνὸν δὲ...τοῦ κάλλους φροντιεῖ": Ο Λουκιανός, όμως, πιστεύει πως, αν τυχαίνει η τέρψη να ακολουθεί την αλήθεια, τότε το ιστορικό έργο θ' αποκτήσει πολλούς θαυμαστές, αλλά αν αυτό αποσκοπεί απλά και μόνο στην εξεύρεση της αλήθειας, τότε η ομορφιά του είναι αχρείαστη, αφού έχει επιτελέσει το σκοπό του. Και σε αυτό το σημείο χρησιμοποιεί παράδειγμα από τους αθλητές, καθώς η ομορφιά μπορεί να τους συνοδεύει,

²²

Τσακατίκας, 1997, σ. 88.

αλλά, και αν ακόμη αυτό δεν συμβαίνει, μπορούν να πετύχουν τη νίκη, εφόσον είναι ικανότατοι. Η αναφορά στον αθλητικό χώρο δηλώνει πόση αξία έδιναν οι αρχαίοι στην άθληση.

Κεφάλαιο 10

"Ἐτι κάκεινο...διαρραγῶσιν ἐπαινοῦντες": Ένα άλλο επιχείρημα του Λουκιανού για την αποφυγή των μύθων και των υπερβολικών εγκωμίων είναι πως το ιστορικό έργο χρειάζεται ν' αποβλέπει σε όσους γνωρίζουν την ιστορία και μπορούν ν' αντιληφθούν σωστά τα γεγονότα και να τα αξιολογήσουν, δηλαδή σε όσους είναι αυστηροί κριτές σε αστοχίες, ενώ σε καμία περίπτωση δεν πρέπει ν' αποσκοπεί στο «ανίδεο» πλήθος που ευχαρισιέται με αυτά. Όσο, όμως, και αν η αντίληψη αυτή του Λουκιανού φαντάζει ελιτίστικη (σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής μας), ουσιαστικά είχε λογική κατά την εποχή του, αφού οι λόγιοι τότε αναφέρονταν σε συγκεκριμένα ακροατήριο, τους «παιδευμένους», που είχαν τις ίδιες γνώσεις, μιας και είχαν σπουδάσει στα ίδια διδασκαλεία και δεν γινόταν να ξεγελασθούν.

"ἦν δὲ ἀμελήσας...ἀσχημόνως καταθελυνόμενον": Ο Λουκιανός φέρνοντας ένα παράδειγμα –αυτή τη φορά από την τέχνη– εξηγεί πώς θα φαίνεται ένα ιστορικό έργο, αν ο συγγραφέας του αγνοήσει όσους έχουν γνώση και εντάξουν σε αυτό πέρα από όσο πρέπει μύθους, εγκώμια και άλλες κολακειές. Τότε, θα θυμίζει τον Ηρακλή ζωγραφισμένο ως δούλο της Ομφάλης, η οποία είναι ντυμένη σαν τον Ηρακλή και κρατά ρόπαλο, ενώ ο Ηρακλής παριστάνεται με γυναικείο πολυτελές ένδυμα, να ξαίνει μαλλί και η Ομφάλη να τον χτυπά με το σανδάλι της. Το συγκεκριμένο θέμα της αρχαίας τέχνης ήταν συνηθισμένο στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Ο μύθος ήταν γνωστός από τον Απολλόδωρο, τον Διόδωρο, τον Πλούταρχο κ.ά.²³

23

Τσακατίκας, 1997, σ. 88.

Η παραπομπή στην τέχνη μας δείχνει ότι οι λόγιοι της εποχής δεν γνώριζαν μόνο καλά την προγενέστερη λογοτεχνική παραγωγή, αλλά και τα έργα τέχνης, γεγονός που δηλώνει και την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ τους σαν μία ολότητα και το υψηλό επίπεδο πολιτισμού. Βασικά, όμως, η προσβολή της ανδροπρέπειας του Ηρακλή μέσα από το έργο τέχνης, αναφέρεται από τον Λουκιανό για να τονισθεί πόσο οι άμετρες κολακείες και τα ψεύδη αλλοιώνουν την ουσία του ιστορικού έργου. Μέσα από αυτό το παράδειγμα που διακρίνεται για την παραστατικότητα του, το επιχείρημα του συγγραφέα για την ορθότητα της σκέψης του γίνεται πειστικότερο.

Κεφάλαιο 11

Στο κεφάλαιο αυτό, καθώς και στα επόμενα δύο κεφάλαια, ο Λουκιανός κάνει λόγο ειδικά για την κολακεία στην ιστορία αναφέροντας σε ποιους είναι αρεστή και σε ποιους δυσάρεστη και γιατί.

"Καὶ οἱ μὲν πολλοί...καὶ δυσκόλλητον τοῦ πράγματος": Ο Λουκιανός χωρίζει τους αναγνώστες στους πολλούς και στους λίγους, όπως έκανε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Κατά τη γνώμη του, το πλήθος λόγω άγνοιας ίσως επαινέσει έναν ιστορικό για τις κολακείες του. Χαρακτηριστική εδώ είναι η φράση «σου ἐπαινέσονται», που είτε απευθύνεται στον Φίλωνα που μπορεί να επιθυμούσε και αυτός να γράψει Ιστορία είτε προσωπικά σε κάθε άτομο που φιλοδοξούσε να ασχοληθεί με αυτή. Αξιοσημείωτη είναι και η λέξη «ἴσως», με την οποία θέλει να δείξει πως ακόμα και το αδαές πλήθος μπορεί να μην επαινέσει τις υπερβολές του ιστορικού. Η άλλη κατηγορία, οι λίγοι, που είναι οι γνώστες (προφανώς οι λόγιοι που γνωρίζουν, όμως, τους κανόνες της Ιστορίας) και που κάποιοι τους περιφρονούν ως μειοψηφία, σίγουρα θα γελάσουν με καθετί ανάρμοστο και ασυμβίβαστο.

"ἔῶ λέγειν...διεξίασιν": Αποτρεπτική, άλλωστε, κάνει την κολακεία και το γεγονός ότι αυτή αρέσει μόνο στους επαινούμενους, ενώ ενοχλεί όλους τους άλλους, ιδιαίτερα αν είναι υπερβολική. Η κολακεία ως συγγραφικό στοιχείο, ακόμα και στην

Ιστορία φαίνεται να ήταν συνηθισμένη, γιατί ο Λουκιανός μας πληροφορεί ότι τη συνηθίζουν πολλοί, που ήθελαν να κερδίσουν την εύνοια αυτών που επαινούν. Μάλιστα η υπερβολή με την οποία χρησιμοποιείται την κάνει φανερή σε όλους, αφού δεν έχουν την τέχνη, αλλά ούτε και τη στοιχειώδη σεμνότητα, ώστε να τη συγκαλύπτουν. Ο Λουκιανός κάνει μια πρώτη αναφορά σε μια μεγάλη κατηγορία συγγραφέων (για την οποία θα κάνει λόγο αναλυτικότερα παρακάτω), που αποτελείται από λογίους που δεν ενδιαφέρονται ουσιαστικά για την αξία του έργου τους, αλλά για την προσοχή από επιφανή άτομα για προσωπικά οφέλη.

Κεφάλαιο 12

"ὄστ' οὐδὲ...τὰς γνώμας ὧσιν": Όμως και πάλι η κολακεία δεν είναι αρεστή σε όλους τους επαινούμενους και, μάλιστα, σε αυτούς τους ηγεμόνες ή στρατηγούς που είναι αξιόλογοι και σώφρονες, αφού αυτοί αντιλαμβάνονται το σκοπό τους, ενώ επιθυμούν να γράφεται η αλήθεια γι' αυτούς.

"Ἀλεξάνδρου καὶ Πύρου...μείζω τῆς ἀληθείας": Μάλιστα ο Λουκιανός αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Μ. Αλέξανδρο που θύμωνε με τις κολακείες, όπως έκανε στην περίπτωση του Αριστόβουλου.

Ο Αριστόβουλος (375-301 π.Χ.) ήταν έλληνας ιστορικός που συνόδευσε τον Μ. Αλέξανδρο στις εκστρατείες και υπηρέτησε σε αυτές ως αρχιτέκτονας και πολεμικός μηχανικός, ενώ υπήρξε και στενός του φίλος. Ανέλαβε την επισκευή του τάφου του Κύρου του Μεγάλου στις Πασαργάδες. Το ιστορικό του έργο σώζεται αποσπασματικά και πιθανόν κάλυπτε όλα τα γεγονότα της εκστρατείας από την καταστροφή της Θήβας (355 π.Χ.) ως το θάνατο του Αλεξάνδρου.²⁴

24

Pearson, 1952, σ. 71.

Ο Αριστόβουλος, λοιπόν, περιγράφοντας τη μονομαχία Αλεξάνδρου και Πώρου, απέδωσε στον πρώτο ψεύτικα ανδραγαθήματα και κατορθώματα ανώτερα από την πραγματικότητα με την πεποίθηση πως θα τον ευχαριστούσε πολύ.

"λαβὼν τὸ βιβλίον...φονεύοντα": Ο Αλέξανδρος, όμως, όχι μόνο δεν χάρηκε με τις υπέρμετρες κολακείες του Αριστόβουλου, αλλά θύμωσε για τις απίθανες πράξεις που του καταλόγιζε χωρίς, μάλιστα, να έχει πάρει την άδειά του για αυτό.

Στην πραγματικότητα ο Αριστοβουλος έγραψε το ιστορικό του έργο μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου²⁵, άρα ο Λουκιανός ανέφερε αυτή την ψεύτικη ιστορία για να μας τονίσει τη βεβαιότητά του πως και στους ηγέτες μπορεί να μην αρέσει η κολακεία και θεωρεί σίγουρο πως, αν και ο ίδιος ο Αλέξανδρος διάβαζε το έργο, δεν θ' αντιδρούσε με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που μας περιγράφει.

"καὶ ἔμελλέ γε...ὁμοίως ἐχρήτο": Μάλιστα, ο Λουκιανός χρησιμοποιεί και άλλο ανέκδοτο που αφορά την αντίδραση του Μ. Αλέξανδρου στις κολακείες αναφέροντας πως θύμωσε τόσο με την τόλμη ενός αρχιτέκτονα που υποσχόταν να δώσει στον Άθω τη μορφή του βασιλιά και να διαμορφώσει όλο το βουνό, ώστε να του μοιάζει, που δεν τον χρησιμοποίησε πια σε άλλο έργο.²⁶

Τα δύο περιστατικά που αναφέρει εδώ ο Λουκιανός μας δείχνουν πως υπήρχαν οι αυλικοί ιστορικοί που ο συγγραφέας επικρίνει για τις επιδιώξεις τους, ενώ παράλληλα διαφαίνεται η αντίληψη πως, όχι μόνο τα έργα της κλασσικής εποχής, αλλά και οι ηγεμόνες της είχαν αξιολογα χαρακτηριστικά, καθώς ο Μ. Αλέξανδρος δεν ήταν απλά πρότυπο ανδρείας και ευφυΐας, αλλά και σεμνότητας.

25

Τσακατίκας, 1997, σ. 88.

26

Ο Τσακατίκας (1997, σ. 88) μας πληροφορεί πως ο Λουκιανός είχε στο νου του τον αρχιτέκτονα Δεινοκράτη. Στην πραγματικότητα, όμως, ο Αλέξανδρος δεν θύμωσε, αλλά ούτε δέχτηκε αυτή την πρόταση.

Κεφάλαιο 13

"Τιοιούτοι πολλοί...άποφαίνοντας": Συνεχίζοντας την ανάλυση της σκέψης του για τους ιστορικούς-κόλακες, που ήταν πολλοί τότε, ο Λουκιανός μας υπενθυμίζει ότι στόχος τους είναι τα προσωπικά οφέλη. Μάλιστα, γίνεται σκληρός και υποτιμητικός μαζί τους εκφράζοντας την άποψη ότι πρέπει να τους σιχαινόμαστε, αφού δεν αποκομίζουν τελικά κανένα κέρδος. Έτσι και αυτοί αμέσως «ξεσκεπάζονται» ως ολοφάνεροι και αδέξιοι κόλακες και το έργο τους μελλοντικά θ' αντιμετωπίζεται με καχυποψία λόγω των υπερβολών τους.

"εί δέ τις πάντως...έπεισκυκλοῦσιν": Ο Λουκιανός δεν απορρίπτει την τέρψη ως συνοδευτικό στοιχείο ενός ιστορικού κειμένου, αλλά πιστεύει πως αυτή δεν επιτυγχάνεται με ψεύδη και κολακειές, αλλά με διάφορα άλλα στολίδια του λόγου που είναι εξίσου ευχάριστα και αληθινά. Άρα ο ωραίος λόγος είναι τρόπος προσέλκυσης του αναγνώστη χωρίς να χρειάζονται οι υπερβολές. Όμως οι πολλοί δεν νοιάζονται γι' αυτό, αλλά συσσωρεύουν ψεύτικα στοιχεία. Άλλωστε το γεγονός ότι η συγκεκριμένη κατηγορία ιστορικών ήταν πολυπληθής έδωσε προφανώς το έναυσμα στον Λουκιανό να γράψει το έργο του.

Κεφάλαιο 14

Από το κεφάλαιο αυτό μέχρι και το κεφάλαιο 32 ο Λουκιανός δίνει συνεχή παραδείγματα ιστορικών που διαπράττουν σημαντικά σφάλματα στη συγγραφή του έργου τους, τόσο στη μορφή, όσο και στο περιεχόμενο. Η χιουμοριστική διάθεση και ο σαρκαστικός τόνος του συγγραφέα είναι διάχυτα στοιχεία στην περιγραφή των αστοχιών των ιστορικών. Κάποιοι συγγραφείς κατονομάζονται, ενώ αρκετοί όχι. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί ο Λουκιανός δεν θυμάται όλα τα ονόματα είτε γιατί κάποιοι δεν υπήρξαν, απλά για να τονίσει πως στόχος του είναι, όχι να στραφεί εναντίον συγκεκριμένων προσώπων, αλλά να στηλιτεύσει τα σφάλματα. Ως προς τη μορφή, ο

συγγραφέας κάνει εκτενή αναφορά στα προοίμια διάφορων ιστορικών έργων και στη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί, ενώ παράλληλα κάνει λόγο και για τις περιγραφές.

"Ἐγὼ δ' οὖν...ἐντιθέναί συγγράμματι": Ο Λουκιανός ξεκινά με την καταγραφή όσων άκουσε από μερικούς συγγραφείς στην Αχαΐα και την Ιωνία, όπου εξιστορούσαν τον ίδιο πόλεμο (τον παρθικό). Η αναφορά στις δύο αυτές περιοχές δεν είναι τυχαία, καθώς η Ιωνία ανέκαθεν πρωτοστατούσε στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών. Η Αχαΐα ήταν από το 27 π.Χ. η ρωμαϊκή επαρχία της Ελλάδας, που περιελάμβανε την Πελοπόννησο και τμήμα της Κ. Ελλάδος με έδρα την Κόρινθο. Ο Λουκιανός, λοιπόν, αναφέρει δυο διαφορετικές ακροάσεις του έργου σε διαφορετικό τόπο και χρόνο.²⁷

Μάλιστα, προκειμένου να μας πείσει για όσα «παράδοξα» θα ειπωθούν από αυτόν, είναι διατεθειμένος ακόμα και να ορκιστεί, αν και αντιλαμβάνεται ότι κάτι τέτοιο δεν αρμόζει σε ένα σύγγραμμα, αφού και ο ίδιος οφείλει να σέβεται βασικούς συγγραφικούς κανόνες.

"εἷς μὲν τις αὐτῶν...πρέπουσα;": Ο ένας από αυτούς, λοιπόν, του οποίου το όνομα δεν αναφέρεται, ξεκινούσε το έργο του με επίκληση στις Μούσες, γεγονός που σατιρίζει ο Λουκιανός ως στοιχείο ανάρμοστο για προοίμιο ιστορικού έργου.

"εἶτα μικρὸν...μέγ' ἀμείνων": Ἐπειτα ο ιστορικός αυτός παρομοίαζε τον αρχηγό τους με τον Αχιλλέα, ενώ τον βασιλιά των Περσών με τον Θερσίτη (που είχε τολμήσει να τα βάλει με τον Αγαμέμνονα), με στόχο να τονίσει την ανωτερότητα των Ρωμαίων και να υποτιμήσει τον εχθρό. Όμως, κατά τον Λουκιανό, μια τέτοια αντιπαραβολή υποτιμά τη ρωμαϊκή δύναμη, αφού φαίνεται πως «κατατροπώθηκε» ένας αντίπαλος που ουσιαστικά δεν ήταν ισχυρός. Αν τουλάχιστον ο ιστορικός είχε την έξυπνη ιδέα να τον παρομοιάσει με ένα δυνατότερο ομηρικό ήρωα, θα φαινόταν τότε πως ο στρατηγός τους κέρδισε έναν άξιο αντίπαλο και η νίκη του θα φάνταζε πιο σπουδαία. Εδώ αξίζει να προσέξουμε δύο αξιοσημείωτα στοιχεία: α) τη χρήση ενός προοιμίου που παραπέμπει στα ομηρικά έπη σε ένα ιστορικό έργο και την αναφορά σε ομηρικούς ήρωες, γεγονότα που καταδεικνύουν τη

27

Τσακατίκας, 1997, σσ. 87-88.

βαθύτατη γνώση, αλλά και την ισχυρή επίδραση που είχε η ομηρική ποίηση την εποχή εκείνη στους λογίους που τη θεωρούσαν αξεπέραστη και β) την επίκληση στις μούσες με σατιρικό ύφος και την παρομοίωση των δύο αρχηγών αντίστοιχα με τον Αχιλλέα και τον Θερσίτη, οι οποίες δείχνουν τη θέση που είχε ο Όμηρος στα διαβάσματα και του ίδιου του Λουκιανού, αφού τόσο στο ίδιο έργο, όσο και σε άλλα παραθέτει ή κάνει υπαινιγμούς σε ομηρικούς στίχους.²⁸

"εἶτ' ἐπήγεν...ὡς ἄν δύνηται": Ο ιστορικός στο έργο του εγκωμιάζει τον εαυτό του ως αξιόλογο συγγραφέα, αλλά και την πατρίδα του, τη Μίλητο, φθάνοντας στο σημείο να θεωρεί τον εαυτό του πιο φιλόπατρι από τον Όμηρο, ο οποίος δεν μνημόνευσε τη δική του πατρίδα. Ο Λουκιανός, αν και δεν διατυπώνει εδώ την προσωπική του άποψη, με την αναφορά του στοιχείου αυτού φαίνεται έμμεσα πως στηλιτεύει τον συγκεκριμένο συγγραφέα για την έπαρσή του να συγκρίνει τον εαυτό του με τον «σπουδαιότερο ποιητή της αρχαιότητας». Επομένως ένας σωστός ιστορικός πρέπει να διακατέχεται από σεμνότητα. Αλαζονεία και υποκειμενικότητα, άλλωστε, δείχνει και η υπόσχεσή του να εξυμνήσει οπωσδήποτε τα δικά τους κατορθώματα.

"ἐπὶ μείζον μὲν αἶρειν τὰ ἡμέτερα": Εντύπωση προξενεί ότι ο ιστορικός, αν και καταγόταν από τη Μίλητο, αναφέρεται στα ρωμαϊκά κατορθώματα με τη φράση «τα δικά μας». Το γεγονός αυτό μας δείχνει ένα χαρακτηριστικό στοιχείο σχετικά με τους ανθρώπους της εποχής εκείνης που ζούσαν στη ρωμαϊκή επικράτεια. Υπήρχε, δηλαδή, σύγχυση ως προς το θέμα της προσωπικής τους ταυτότητας, αφού ένα άτομο που είχε ως τόπο καταγωγής του την ιδιαίτερή του πατρίδα μπορούσε να μιλά, αν ήταν μάλιστα μορφωμένος, πέρα από τη μητρική του γλώσσα, τα Ελληνικά ή/και τα Λατινικά και ταυτόχρονα να είναι Ρωμαίος πολίτης. Άρα δεν είναι παράλογο που ο συγκεκριμένος ιστορικός αναφέρεται με περηφάνια στη ρωμαϊκή δύναμη.

"καὶ ἤρξατό γε τοιάνδε": Τέλος ο ίδιος ιστορικός ξεκινά την ιστορία του παραπέμποντας στα αίτια που –κατά την άποψή του– ξεκίνησαν τον πόλεμο. Έτσι θεωρεί υπεύθυνο τον Ουολόγεσο Γ', το βασιλιά της Παρθίας (148-193), τον οποίο χαρακτηρίζει

28

Τσακατίκας, 1997, σ. 89.

«μιαρώτατο» και καταριέται να 'χει κακό τέλος. Ο Λουκιανός, αν και πάλι δεν σχολιάζει το σημείο αυτό, έμμεσα μας παραθέτει τη γνώμη του, αφήνοντας ταυτόχρονα και τους αναγνώστες να βγάλουν τα συμπεράσματά τους. Προφανώς επιθυμεί να κατανοήσουμε πως η βούληση και μόνο ενός ηγεμόνα δεν αρκεί για να ξεκινήσει ένας πόλεμος, αλλά υπάρχουν και άλλα περίπλοκα αίτια που ο ιστορικός με βαθιά γνώση, προσεκτική μελέτη και αντικειμενική ματιά οφείλει να καταγράψει. Το γεγονός πως εδώ αποσιωπάται η ρωμαϊκή δράση και αποδίδονται αισχυροί χαρακτηρισμοί στον αντίπαλο αποτελεί στοιχείο που δεν αρμόζει σε έναν σωστό ιστορικό, που οφείλει ν' αναφέρεται με σεβασμό σε όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα αποστασιοποιημένος από προσωπικές πεποιθήσεις και ατομικά συναισθήματα.

Συμπερασματικά, στο κεφάλαιο αυτό, ο Λουκιανός θέλει να τονίσει πως ένα προοίμιο σε ιστορικό έργο δεν μπορεί να είναι αντίστοιχο με το προοίμιο ενός έργου με μυθικό περιεχόμενο, αφού είναι διαφορετικός ο σκοπός της ποίησης από τον σκοπό της Ιστορίας.

Κεφάλαιο 15

"ἕτερος δὲ Θουκυδίδου...εὐθὺς συνισταμένου": Ο Λουκιανός περνά σε ένα άλλο παράδειγμα ιστορικού με σημαντικά λάθη στο έργο του, ο οποίος αυτή τη φορά κατονομάζεται. Ο Κρεπέρης Καλπουρνιανός Πομπηιουπόλιτης ήταν τόσο φανατικός θαυμαστής του Θουκυδίδη που μιμήθηκε το πρότυπό του στο έπακρο, δηλαδή άρχισε με τρόπο ίδιο με αυτόν αναφέροντας το όνομά του με ένα τρόπο υπερβολικό και γι' αυτό αστείο. Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, ο Κρεπέρης Καλπουρνιανός Πομπηιουπόλιτης υπήρξε ο ιστορικός των πολέμων των Ρωμαίων με τους Πάρθους. Επίσης μιμούμενος τον Θουκυδίδη έγραψε για τον πόλεμο των Πελοποννησίων με τους Αθηναίους, για το λοιμό, όπως και για διάφορα μηχανήματα και οπλικά συστήματα.²⁹ Ο Λουκιανός χαρακτηρίζει

29

Χηριάδης, 2013, σ. 170.

την αρχή του έργου του ως την πιο χαριτωμένη από όλες. Μάλλον εδώ ο τόνος του είναι σαρκαστικός και προφανώς κατακρίνει την πιστή αντιγραφή στοιχείων από άλλα έργα.

"ὥστε μετά γε...λέγοι τις": Ο Κρεπέρης, ενώ καταπιάστηκε με τον πόλεμο Ρωμαίων και Πάρθων, εντούτοις, η εξιστόρησή του ήταν τέτοια ώστε να θυμίζει κατά πολύ τον πελοποννησιακό πόλεμο, δηλαδή ουσιαστικά ανέμιξε γεγονότα και των δύο πολέμων. Χαρακτηριστικά, αντέγραψε από τον Θουκυδίδη (1, 32 κ.εξ.) το λόγο που ο κερκυραίος ρήτορας εκφωνεί στον αθηναϊκό δήμο μεταφέροντάς τον στην Αρμενία. Βέβαια τόσο δουλική μίμηση ακούγεται ως υπερβολή και εξυπηρετεί το στόχο του Λουκιανού να περιγελάσει αυτούς τους ιστορικούς. Ωστόσο η μίμηση αποτελεί κοινή πρακτική ακόμα και σε προγενέστερους, αξιόλογους ιστορικούς, όπως τον Αρριανό που έχει για φιλολογικό πρότυπο, αλλά και ιδανικό ζωής τον Ξενοφώντα, ενώ μιμείται ακόμα και το όνομά του.³⁰ Αλλά και ο ίδιος ο Λουκιανός και οι άλλοι εκπρόσωποι της Β΄ Σοφιστικής ήταν υπέρμαχοι της μίμησης των κλασσικών προτύπων, μάλιστα και του Θουκυδίδη που τον θεωρούσαν τον σπουδαιότερο ιστορικό. Η μίμηση αυτή όμως δεν πρέπει να αφορά τη δουλική αντιγραφή προγενέστερων έργων και του ύφους τους, αλλά την αξιοποίηση όσων στοιχείων του έργου τους θεωρούνται σπουδαία και χρήσιμα στα σύγχρονά του έργα, αφού η προγενέστερη λογοτεχνία θεωρούνταν αξεπέραστη. Η πιστή αντιγραφή χωρίς καμία κριτική αξιολόγηση επιφέρει σύγχυση στους αναγνώστες, αφού σίγουρα θα υπάρχουν λάθη, παραλείψεις, υπερβολές και ψεύδη.

"ἢ οἶον Νισιβηνοῖς...αἰρουμένοις": Κατά τον ιστορικό, λοιμός ἐπλήξε τους Νισιβηνούς, επειδή τόλμησαν να μην συμμαχήσουν με τους Ρωμαίους. Ερμηνεύεται έτσι ένα τραγικό γεγονός (αν υπήρξε) με λόγους όχι επιστημονικούς ή κοινωνικούς, αλλά ως αποτέλεσμα της θείας δίκης. Τέτοιες ερμηνείες στηλιτεύονται από τον Λουκιανό, καθώς καταδεικνύουν προκατάληψη, επιφανειακότητα και γενικότερα ιστορική άγνοια.

"ἐγὼ γοῦν θάπτοντα...ἐρεῖν ἔμελλεν": Ο Λουκιανός ολοφάνερα δηλώνει τον εκνευρισμό του για τον ιστορικό, του οποίου την ιστορία δεν άντεξε καν να ακούσει και αποχώρησε, αφού ήταν προβλέψιμη, καθώς θύμιζε τη θουκυδίδεια με μικρές

30

Τσακατίκας, 1997, σ. 89.

παραλλαγές. Τα γεγονότα είναι μοναδικά και δεν γίνεται να μεταφέρονται σε άλλες ιστορικές συγκυρίες.

"ὁ γὰρ αὐτὸς οὗτος...καὶ πάντως συνάδοντα": Και σε αυτό το σημείο είναι διάχυτο το σαρκαστικό ύφος, καθώς ο ιστορικός έκανε στο έργο του αναφορά σε αρκετά όπλα, πολεμικά μηχανήματα κ.ά. με λατινικές ονομασίες, όπως κάνουν οι Ρωμαίοι. Ίσως έτσι ο συγγραφέας να ήθελε να δείξει το θαυμασμό και την αφοσίωσή του στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, με συνέπεια να δημιουργείται ένα κωμικό αποτέλεσμα. Από τη μία, λοιπόν, γίνεται μίμηση του Θουκυδίδη –ακόμα και στη γλώσσα–, από την άλλη των Ρωμαίων ιστορικών, μια ανάμιξη αταίριαστη που κάνει το έργο να χάνει τη μοναδικότητα και την αξία του.

Κεφάλαιο 16

"Ἄλλος δέ τις...προπεπονηκώς": Ένας άλλος, του οποίου αρχικά το όνομα δεν αναφέρεται, έγραψε ένα έργο τόσο απλοϊκό που θύμιζε γυμνό υπόμνημα γεγονότων, αφού μάλλον δεν είχε καμία λογοτεχνική χάρη, την οποία δεν απορρίπτει ο Λουκιανός. Η ιστορία αυτή θυμίζει στρατιώτη ή κάποιον με ασήμαντη θέση που συνοδεύει το στρατό. Όμως χαρακτηρίζεται καλύτερος από άλλους, γιατί μπορεί μεν να μη θεωρείται «ιστορικός», αλλά το υλικό του θα μπορούσε να βοηθήσει κάποιον άλλο, που θα είχε την ικανότητα και τη χάρη ν' ασχοληθεί με την ιστορία. Προφανώς ο Λουκιανός θα θεωρούσε την αφήγηση αυτή αξιόπιστη, μιας και ο συγγραφέας αυτός ήταν αυτόπτης μάρτυρας και, μάλιστα, είχε υπηρετήσει στο στρατό. Ο Λουκιανός, λοιπόν, βρίσκει προτιμότερο να καταγράφονται τα γεγονότα με τρόπο απλό και πεζό, αλλά με σοβαρότητα και ειλικρίνεια, παρά με γλαφυρότητα και παραστατικότητα, αλλά με ψεύδη και κολακείες.

"τοῦτο μόνον...ἐκάστη ὁ ἀριθμὸς": Η μόνη κατηγορία που θα μπορούσε να του προσάψει είναι ο δραματικός τίτλος σε σχέση με την αξία του συγγράμματος. Στον τίτλο αυτό: «Καλλιμόρφου ἰατροῦ...ἱστοριῶν Παρθικῶν» μαθαίνουμε την ταυτότητα του

συγγραφέα. Ονομαζόταν Καλλίμορφος, ήταν γιατρός και είχε υπηρετήσει στην 6η λεγεώνα των ακοντιστών. Επιπλέον γνωρίζουμε συγκεκριμένα ότι ήταν στρατιωτικός χειρουργός, έζησε κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και έγραψε και αυτός για τους παρθικούς πολέμους.³¹

Ένα άλλο στοιχείο που δίνει ο Λουκιανός είναι πως το έργο αυτό ήταν γραμμένο σε βιβλία και, μάλιστα, μπροστά στην επικεφαλίδα ήταν γραμμένη η αρίθμησή τους. Αυτό δείχνει πως θεωρούσε το έργο του πιο σπουδαίο από ό,τι ήταν και το είχε οργανώσει όπως οι αλεξανδρινοί φιλόλογοι είχαν οργανώσει σε βιβλία και είχαν αριθμήσει τα αρχαία συγγράμματα. Τούτο το στοιχείο θυμίζει την οργάνωση της Ιστορίας των μεγάλων αρχαίων ιστορικών (Ηροδότου, Θουκυδίδη, Ξενοφώντα).

"Καὶ νῆ Δία...παιδείας ἄρχων": Ο Λουκιανός επικρίνει το προοίμιο και αυτού του έργου ως ψυχρό, στοιχείο που δείχνει πως αντιπαθούσε τις ακρότητες στη συγγραφή. Σημαντική παρατήρηση εδώ είναι πως ο Λουκιανός θεωρούσε φυσικό να γράφει Ιστορία ένας γιατρός. Μάλιστα αιτιολογεί τη θέση του με το επιχείρημα πως ο Ασκληπιός ήταν γιατρός και γιος του Απόλλωνα, που ήταν ηγέτης των Μουσών και «εξουσίαζε» κάθε μορφή παιδείας, άρα και της Ιστορίας. Η εξήγηση που μας δίνει φαίνεται κάπως παράδοξη για τον ορθολογιστική σκέψη του Λουκιανού, που ερμηνεύει εδώ με θρησκευτικά κριτήρια την ικανότητα των γιατρών να γράφουν Ιστορία. Μάλλον ο Λουκιανός δείχνει σεβασμό στις παραδόσεις του καιρού του, καθώς δεν επιδιώκει να σκανδαλίσει, αλλά να ωφελήσει με τις συμβουλές του.

"καὶ ὅτι ἀρξάμενος...ἐκ τριόδου": Τελευταία παρατήρηση που κάνει ο Λουκιανός για τον γιατρό-ιστορικό είναι πως στο έργο του χρησιμοποίησε κυρίως την ιωνική διάλεκτο. Κάτι τέτοιο δεν ήταν παράδοξο, αφού τα αρχαία ελληνικά ιατρικά συγγράμματα συνήθως γράφονταν έτσι.³² Όμως αυτός δεν ακολούθησε από την αρχή ως το τέλος μια διάλεκτο, αλλά έκανε μίξη με στοιχεία της κοινής, μειονέκτημα κατά τον

31

Χηνιάδης, 2013, σ. 153.

32

Τσακατίκας, 1997, σ. 89.

Λουκιανό, καθώς διαφαίνεται η σύγχυση του ιστορικού και υποβιβάζεται η αξία του έργου του.

Κεφάλαιο 17

"Εἰ δέ με δεῖ...κρείττω πάσης ἐλπίδος": Ο Λουκιανός στο κεφάλαιο αυτό κάνει λόγο για έναν άλλο συγγραφέα ιστορικού έργου, τον οποίο δεν κατονομάζει, ενώ αναφέρεται στα τελευταία έργα του, που παρουσιάστηκαν στην Κόρινθο. Εντύπωση προξενεί ο χαρακτηρισμός «σοφός» που του αποδίδει. Ο Λουκιανός είτε πράγματι τον θεωρεί σοφό, καθώς ήταν φιλόσοφος, είτε ειρωνεύεται τον τρόπο συγγραφής του. Ομοίως και η φράση «κρείττω πάσης ἐλπίδος» είναι διφορούμενη.

"ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ προοιμίου...ἱστορίαν συγγράφειν": Ο Λουκιανός εστιάζει στο προοίμιο του έργου και σχολιάζει την αρχή του που γίνεται με ερώτηση (μάλλον ρητορική). Κάτι τέτοιο σίγουρα δεν αρμόζει στην Ιστορία, ενώ φαίνεται να γίνεται επίδειξη σοφίας, αφού ο ίδιος ως φιλόσοφος μπορούσε να δώσει απάντηση στους προβληματισμούς του. Έπειτα ο συγκεκριμένος ιστορικός εκφράζει την πεποίθηση πως μόνο σε σοφό αρμόζει να γράφει Ιστορία. Ο Λουκιανός, αν και δεν αναφέρει γι' αυτό το θέμα τη γνώμη του, μπορούμε να εικάσουμε ότι απορρίπτει την άποψη αυτή ως υπεροπτική, καθώς δεν μπορεί μόνο ο φιλόσοφος αυτός και οι ομότεχνοί του να είναι ικανοί για τη συγγραφή ενός ιστορικού έργου. Ένας συνετός συγγραφέας (κυρίως ένας ιστορικός) δεν πρέπει να προκαταλαμβάνει τους αναγνώστες αξιολογώντας ο ίδιος το έργο του, αλλά να έχει την σεμνότητα να αφήνει τους αναγνώστες (όσους πραγματικά γνωρίζουν) να το αξιολογήσουν.

"εἶτα μετά...καὶ συνηγμένα κάκεῖνα": Συνεχίζοντας με το σχολιασμό του προοιμίου, ο Λουκιανός μας πληροφορεί ότι βρίθει από συλλογισμούς, κολακεία και εγκώμια, που τα αιτιολογούσε με άλλους συλλογισμούς. Όλα αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά παρατίθενται, γιατί προφανώς θεωρούνται ανάρμοστα σε ένα ιστορικό κείμενο, όπως μας έχει προαναφέρει ο Λουκιανός.

"καὶ μὴν κάκεινον φορτικόν...βαθεῖ πρέπον": Ο Λουκιανός πιστεύει πως το περιεχόμενο του συγγράμματος έρχεται σε αντίθεση με έναν φιλόσοφο σε ώριμη ηλικία και αρκετά μορφωμένο. Επομένως δεν αμφισβητεί τη δυνατότητα ενός φιλοσόφου να γράψει Ιστορία, αλλά μόνο του συγκεκριμένου ατόμου.

"τὸ ἐν τῷ προιμίῳ εἰπεῖν ἢ αὐτὸν εἰπεῖν": Ο Λουκιανός συνεχίζει με τα στοιχεία του φιλοσόφου-ιστορικού που του φαίνονταν ανάρμοστα για ένα ιστορικό έργο. Συγκεκριμένα καλοτυχίζει τον Ουήρο (συναυτοκράτορα του Μ. Αυρηλίου), για τον οποίον εκφράζει τη βέβαιη πεποίθησή του για τη μελλοντική του φήμη, ενώ θέλοντας να δικαιολογήσει πως, αν και φιλόσοφος, ασχολείται με τη συγγραφή ιστορικού έργου, γράφει πως ο άρχοντας αυτός είναι τόσο άξιος που ακόμα και φιλόσοφοι επιθυμούν να εξιστορήσουν τις πράξεις του.

Έτσι εδώ ο Λουκιανός εκφράζει καθαρά την γνώμη πως οι ιστορικοί δεν πρέπει να διατυπώνουν την προσωπική τους άποψη για τα πρόσωπα ούτε να είναι υποκειμενικοί και προκατειλημμένοι ή να «μαντεύουν» τα μελλούμενα, αλλά να εξιστορούν αντικειμενικά τα γεγονότα και ν' αφήνουν τους αναγνώστες να βγάλουν τα συμπεράσματά τους για τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα.

Κεφάλαιο 18

"Καὶ μὴν οὐδ' ἐκείνου...μικρὸν ὕστερον": Στο σύντομο αυτό κεφάλαιο ο Λουκιανός κάνει λόγο για το ξεκίνημα ενός έργου που, αν και δεν το χαρακτηρίζει, αντιλαμβανόμαστε πως ειρωνεύεται για το πομπώδες και ποιητικό ύφος του συγγραφέα του. Μάλιστα η φράση αυτή μας παραπέμπει στον Ηρόδοτο (1, 5, 3).

"ἔδεε γὰρ Πέρσησι...ὄνουμέουσιν": Παρομοιάζει αυτόν τον ιστορικό (του οποίου το όνομα δεν αναφέρει) με τον Κρεπέρηο, με τη βασική διαφορά ότι εκείνος μιμούνταν τον Θουκυδίδη, ενώ αυτός τον Ηρόδοτο. Έμμεσα ο Λουκιανός ασκεί κριτική στους ιστορικούς αυτούς, γιατί μιμούνται τυπικά και επιφανειακά στοιχεία των δύο μεγάλων

ιστορικών, κυρίως γλωσσικά και υφολογικά, ενώ δεν έχουν τις ουσιαστικές αρετές τους που θα έπρεπε να μιμούνται.

Κεφάλαιο 19

"Άλλος τις άοίδιμος...άμείνων αυτού": Έχουμε την παράθεση ενός παραδείγματος με ανώνυμο ιστορικό και πάλι. Ο συγγραφέας γενικά αφήνει όλους τους ιστορικούς ανώνυμους εκτός από τέσσερις. Το γεγονός αυτό, μαζί με την παράθεση των εξογκωμένων ελαττωμάτων τους για σατιρικούς σκοπούς, θεωρήθηκε ως ένδειξη ότι τα πρόσωπα είναι πλαστά.³³ Τον ιστορικό αυτό, λοιπόν, τον χαρακτηρίζει δυνατό στο λόγο, στοιχείο που δείχνει ότι ή πράγματι ήταν ξακουστός για τη δύναμη του λόγου του ή τον ειρωνεύεται ή θεωρεί πως το χάρισμα αυτό και μόνο δεν επαρκεί για τη συγγραφή ιστορικού έργου. Επιπλέον αναφέρει πως και αυτός είναι όμοιος με τον Θουκυδίδη ή λίγο καλύτερός του. Εδώ είναι εμφανής ο σαρκασμός του Λουκιανού για όσους συγγραφείς πιστεύουν πως είναι τόσο σπουδαίοι, ώστε να θεωρούν τους εαυτούς τους ισάξιους ή και καλύτερους από τους σπουδαίους ιστορικούς της κλασσικής αρχαιότητας, όπως τον Θουκυδίδη. Έτσι, όμως, εκφράζεται πάλι η αντίληψη του Λουκιανού (και των συγχρόνων του) πως τα έργα της κλασσικής εποχής ήταν όχι απλά σημεία αναφοράς, αλλά και αξεπέραστα πρότυπα. Έπειτα ο Λουκιανός αναπτύσσει τα ελαττώματα του συγκεκριμένου ιστορικού, που εκπροσωπεί μια ομάδα ιστορικών που υποπίπτουν στα σφάλματα αυτά.

"πάσας πόλεις...ό άλεξίκακος τρέψειε": Κατά τον Λουκιανό, ένας συνετός ιστορικός περιγράφει τα τοπία με φειδώ, όταν αυτά παίζουν κάποιο ρόλο στις εξελίξεις, οπότε παραθέτουν κάποια αξιολογικά στοιχεία, διαφορετικά αρκούνται σε απλές αναφορές που δεν κουράζουν τους αναγνώστες/ακροατές. Όμως ο ιστορικός αυτός προέβη σε εξαντλητικές περιγραφές όλων των πόλεων, των ποταμών, των βουνών και των

33

Τσακατίκας, 1997, σ. 89.

πεδιάδων. Ο Λουκιανός τόσο εκνευρίστηκε με αυτό το γεγονός, που ξεσπά σε κατάρρες (κάτι που ο ίδιος θα χλεύαζε στους ιστορικούς). Ίσως, όμως, εδώ ο Λουκιανός να μην είναι τόσο αυθόρμητος, όσο φαίνεται, αλλά να επιθυμεί να μας αποδείξει πως είναι τόσο κουραστικές τέτοιες περιγραφές που, όποιος τις διαβάζει, μοιραία αγανακτεί.

"τοσαύτη ψυχρότης...ποιούντων αὐτό": Ο Λουκιανός δεν εγκρίνει το ψυχρό ύφος (προφανώς στα σημαντικά γεγονότα), όταν, μάλιστα, έχει προηγουμένως εξαντλήσει τις περιγραφές τοπίων.

"ἢ γοῦν ἄσπις...ἐξερμηνεύθη αὐτῷ": Ο ανώνυμος ιστορικός, εκτός από τις λεπτομερειακές περιγραφές τοπίων, έκανε απομίμηση της περιγραφής των όπλων του Αγαμέμνονα, που γίνεται, όμως, με αδέξιο τρόπο. Σκοπός της, μάλλον, είναι η σύγκριση του αυτοκράτορα με τον ήρωα. Οι ομηρικοί ήρωες θεωρούνταν αξεπέραστα πρότυπα ανδρείας και ο Όμηρος ο σπουδαιότερος ποιητής, τον οποίο ο ιστορικός μιμείται παραθέτοντας ανούσιες λεπτομέρειες. Ανάλογες περιγραφές υπήρχαν για τον Ουολόγεσο και τον Οσρόη για εντυπωσιασμό. Στα έπη τέτοιες περιγραφές ήταν χρήσιμες μιας και το έργο ήταν ποιητικό, αλλά σ' ένα ιστορικό έργο είναι ακατάλληλες. Άρα στην εποχή του Λουκιανού υπήρχαν ακόμα συγγραφείς που δεν διέκριναν την Ιστορία από την Ποίηση.

"σκόπει ὡς ἀναγκαῖα...ἐκεῖ πραχθέντων": Υπάρχει ξεκάθαρη ειρωνεία εκ μέρους του Λουκιανού, ο οποίος πιστεύει πως η Ιστορία πρέπει να καταγράφει και να ερμηνεύει γεγονότα, ενώ οι περιγραφές, όταν γίνονται, πρέπει να βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των γεγονότων και όχι να έχουν στόχο τους τον εντυπωσιασμό.

Κεφάλαιο 20

"Ὑπὸ γὰρ ἀσθενείας...τρέπονται": Όπως και πριν, έτσι και τώρα γίνεται λόγος για όσους ιστορικούς δεν έχουν την ικανότητα να ξεχωρίσουν τι είναι χρήσιμο ν' αναφέρεται ή απλώς θέλουν κάτι να πουν για να εντυπωσιάσουν –και όχι γιατί ενδιαφέρονται για την Ιστορία–, με αποτέλεσμα να καταφεύγουν σε άσκοπες περιγραφές τοποθεσιών.

"καὶ ὁπότεν ἐς πολλά...διαρραγῆ ἑσθίων": Ο Λουκιανός παρομοιάζει με επιτυχία αυτούς τους ιστορικούς με τους νεόπλουτους υπηρέτες που, καθώς δεν έχουν ευγενείς τρόπους, δεν γνωρίζουν πώς να μεταχειρίζονται τα υλικά αγαθά και δείχνουν απληστία λόγω προηγούμενης στέρησης. Είναι εμφανής εδώ η κοινωνική διάκριση των ατόμων, καθώς ακόμα και την εποχή εκείνη το ήθος και η ευγένεια είχαν ταυτιστεί με τη σπουδαία καταγωγή και τον πλούτο, ενώ οι κακοί τρόποι με τους ανθρώπους ταπεινής καταγωγής. Την αντίληψη αυτή, μάλιστα, φαίνεται να ενστερνίζεται και ο ίδιος ο Λουκιανός, παρά τη μόρφωση και τις προοδευτικές του αντιλήψεις.

"οὗτος δ' οὖν ὄν προεῖπον...τῶν πολέμιων ἐξέθανον": Συνεχίζεται η αφήγηση για τον ίδιο ιστορικό με την παράθεση και άλλων αρνητικών στοιχείων συγγραφής του, που έχουν την υπερβολή ως γνώρισμα, με συγκεκριμένα παραδείγματα, όπως την αναφορά σε απίθανα τραύματα και αλλόκοτους θανάτους. Έτσι π.χ. αναφέρεται θάνατος ακαριαίος κάποιου που πληγώθηκε στο μεγάλο δάχτυλο του ποδιού, όπως και ότι έπεσαν 27 νεκροί με μία μόνο δυνατή φωνή του Πρίσκου, του στρατηγού στην Καππαδοκία κατά το θάνατο του Σεβηριανού (163 μ.Χ.). Στόχοι αυτών των υπερβολών είναι α) να εντυπωσιάσουν το ακροατήριο περιγράφοντας απίθανα γεγονότα, καθώς τέτοιου είδους εξιστορήσεις ήταν αρκετές σε πολλούς –αλλά όχι ειδήμονες–, στοιχείο που και εδώ ο Λουκιανός κατακρίνει (όπως στο κεφ. 10), β) να κολακέψουν τη ρωμαϊκή εξουσία εξαίροντας με ψεύδη τα ρωμαϊκά κατορθώματα. Τέτοιου είδους ιστορικοί αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων, όπως σωστά έχει ήδη αναφέρει ο Λουκιανός (κεφ. 12-14).³⁴

"ἔτι δὲ...ἐψεύσατο": Κατακρίνονται και όσοι ιστορικοί ανυψώνουν μόνο την πατρίδα τους και δεν είναι αντικειμενικοί παρατηρητές, γράφοντας, μάλιστα, ασύστολα ψεύδη.

"ἐπὶ γὰρ Εὐρώπῃ...γενέσθαι ἑννέα": Ο Λουκιανός αναφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παραποίησης στοιχείων εκ μέρους του ιστορικού, σύμφωνα με το οποίο, στη μάχη στην Ευρωπό σκοτώθηκαν 70.236 από τους εχθρούς, ενώ μόνο

34

Τσακατίκας, 1997, σ. 90.

δύο νεκροί και εννέα τραυματίες ήταν ο απολογισμός για τους Ρωμαίους! Η αναφορά της συγκεκριμένης περιοχής δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία, καθώς στη Δούρα-Ευρωπό, που ήταν πόλη κοντά στον Ευφράτη, δόθηκε η αποφασιστική μάχη στην εκστρατεία του 165. Από τη μακρά ιστορία της σώζονται, μάλιστα, σημαντικά λείψανα.

"ταῦτα οὐκ...ἀνάσχοιτο": Ο Λουκιανός καταλήγει στο συμπέρασμα πως τόσο ισχυρά ψεύδη κανείς σοβαρός άνθρωπος (που δεν αρέσκεται σε κολακείες) δεν μπορεί να ανεχτεί. Σ' αυτούς συγκαταλέγει και τον εαυτό του, γιατί, αν και ρωμαίος πολίτης, ήταν αντικειμενικός.

Κεφάλαιο 21

Στο κεφάλαιο αυτό ο Λουκιανός ολοκληρώνει την παρουσίαση του έργου του ίδιου ιστορικού.

"Καὶ μὴν κάκεινο λεκτέον...πολλῷ γελοιότερα": Μετά το σχολιασμό του περιεχομένου έχουμε το σχολιασμό της γλώσσας του έργου. Ο ιστορικός αυτός ήταν ακραιφνής αττικιστής και γι' αυτό μετέτρεψε τα ρωμαϊκά ονόματα σε ελληνικά, με αποτέλεσμα να ακούγονται γελοία. Παρόλο που ο Λουκιανός ήταν αττικιστής (η εποχή του ήταν η λογοτεχνική περίοδος του αττικισμού), εντούτοις ήταν εναντίον των αττικιστικών υπερβολών, τις οποίες, μάλιστα, διακωμώδησε στα έργα του *Λεξιφάνης*, *Σολοικιστής* και *Ψευδολογιστής*.³⁵

Μετά το σχολιασμό της γλώσσας επιστρέφει στα λάθη που αφορούν την παρουσίαση των γεγονότων και συγκεκριμένα στα ψεύδη και τις ανακρίβειες.

"ἔτι ὁ αὐτὸς οὗτος...διὰ τῆς ἐβδόμης": Ο ιστορικός αυτός δείχνει τόσο θράσος, που αμφισβητεί και όλες τις μαρτυρίες που υπάρχουν για το θάνατο του Σεβηριανού, ο οποίος αυτοκτόνησε με το σπαθί του, και ισχυρίζεται με βεβαιότητα πως μόνο εκείνος

35

Κακριδής, 2006, σ. 258.

κατέχει την αλήθεια, ενώ οι άλλοι έχουν γελαστεί (άρα ο ίδιος είναι σωστός, ενώ οι άλλοι ανόητοι) και πως ο Σεβηριανός πέθανε από εκούσια αποχή από την τροφή, γιατί του ήταν λιγότερο οδυνηρό. Ο Λουκιανός προβάλλει ένα απλό και λογικό επιχείρημα για να αποδείξει τη μη ορθότητα του ισχυρισμού του, ότι δηλαδή ο Σεβηριανός πέθανε σε τρεις μέρες, ενώ η ασιτία προκαλεί το θάνατο σε επτά μέρες περίπου. Η ανακρίβεια αυτή ειπώθηκε μάλλον για εντυπωσιασμό ή για την εξύψωση του Σεβηριανού, παρά από άγνοια. Τέλος ο Λουκιανός ολοκληρώνει το κεφάλαιο αυτό και την αναφορά του σε αυτόν τον ιστορικό δίνοντας χλευαστικά τη δική του ερμηνεία για το γεγονός, δηλαδή πως ο Οσρόης περίμενε, ώσπου να πεθάνει ο Σεβηριανός από πείνα, γι' αυτό δεν επιτέθηκε ως την έβδομη μέρα!

Κεφάλαιο 22

Ο Λουκιανός συνεχίζει με το ζήτημα της γλώσσας ιστορικών έργων, κυρίως του λεξιλογίου, κάνοντας υφολογικές παρατηρήσεις.

"Τούς δὲ καὶ ποιητικούς...πρὸς τὸ τεῖχος": Ο Λουκιανός αναρωτιέται σε ποια κατηγορία μπορεί να κατατάξει όσους χρησιμοποιούν ποιητικές λέξεις στην Ιστορία, παραθέτοντας συγκεκριμένα παραδείγματα, όπως «ἐλέλιξε μὲν ἡ μηχανή», «τὸ τεῖχος δὲ πεσὸν μέγᾳλως ἐδούπησε», «τοῖς ὄπλοις περιεσμαργεῖτο...ἐκεῖνα», «ὁ στρατηγὸς ἐμερμήριζεν ᾧ τρόπῳ μάλιστα προσαγάγοι πρὸς τὸ τεῖχος». Πρόκειται ουσιαστικά για ποιητικές εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο Όμηρος, δηλαδή «μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον» Α 530, «δούπησεν δὲ πεσών» Ε 42, «μερμήριζε κατὰ φρένα» Β 3.³⁶ Χαρακτηριστικό στοιχείο και εδώ είναι η ανωνυμία αυτών των συγγραφέων, αφού μάλλον το ενδιαφέρον στρέφεται γενικά στην κατηγορία αυτή των ιστορικών, επαναφέροντας, μάλιστα, το θέμα της ποιητικής γλώσσας και των ποιητικών περιγραφών στην Ιστορία (κεφ. 8 και 19), που οφείλονται στην επιρροή του Ομήρου κατά την περίοδο της Β' Σοφιστικής.

36

Τσακατίκας, 1997, σ. 90.

"εἶτα μεταξύ οὕτως...καὶ τὰ τοιαῦτα": Ενώ πριν ο Λουκιανός έκανε λόγο για κάποιους ιστορικούς που χρησιμοποιούν τη γλώσσα του Ομήρου, τώρα αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο που και πάλι δεν κατονομάζεται. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί είχε στο νου του κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα που το γενίκευσε είτε γιατί δεν υπάρχει το συγκεκριμένο πρόσωπο, απλά θέλει να τονίσει τι πρέπει ν' αποφεύγει ένας ιστορικός ως προς τις γλωσσικές επιλογές. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι ο ιστορικός αυτός όχι μόνο χρησιμοποιούσε ποιητικές εκφράσεις, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, αλλά στρίμωχνε στα ενδιάμεσα και λέξεις ευτελείς, κοινές και φτωχές, π.χ. «ἀπέστειλεν ὁ στρατοπεδάρχης» (αντί στρατηγός), «ἠγόραζον τὰ ἐχρήζοντα», «ἤδη λελουμένοι περι αὐτοὺς ἐγίγνοντο» κ.ά. Φαίνεται πως ο Λουκιανός δεν εγκρίνει ούτε αυτή τη μορφή της γλώσσας στην Ιστορία θεωρώντας την ακραία και συνάμα τονίζει πως ένας συγγραφέας δεν μπορεί να μην είναι κατασταλαγμένος ως προς το ύφος και τη γλώσσα που θέλει να χρησιμοποιήσει και πως σε ένα ιστορικό έργο δεν μπορούν να υπάρχουν ακρότητες.

"ὥστε τὸ πρῶγμα εἰκοδς...σάνδαλον ὑποδεδεμένῳ": Στο συμπέρασμά του ο Λουκιανός εκθέτει την προσωπική του άποψη για τέτοιους ιστορικούς. Όσοι, λοιπόν, προβαίνουν σε τέτοιες ακρότητες στο έργο τους φαντάζουν γελοίοι και παρομοιάζονται με ηθοποιούς τραγωδίας που με το ένα πόδι έχουν ανέβει σε κόθορνο (γλώσσα ποιητική) και στο άλλο φορούν σανδάλι (γλώσσα ευτελής).

Κεφάλαιο 23

Το κεφάλαιο αυτό αποτελείται από δύο παραγράφους. Στην πρώτη γίνεται αναφορά σε έργα των οποίων τα προοίμια δεν ταιριάζουν σε μια ιστορική αφήγηση, ενώ στη δεύτερη ο ίδιος ο Λουκιανός παραθέτει την προσωπική του άποψη για τη δομή ενός ιστορικού έργου.

"Καὶ μὴν καὶ ἄλλους...ἐπαγαγόντας": Ο Λουκιανός παρατηρεῖ πως κάποιοι ιστορικοί (ανώνυμοι) γράφουν προοίμια μακροσκελή και λαμπρά, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι θα ακουστούν πράγματα σπουδαία, όμως το κύριο μέρος της ιστορίας δεν

είναι αντάξιο των προσδοκιών. Θέλει να καταδείξει πως η κύρια ιστορική αφήγηση είναι αυτή που μπορεί να καταξιώσει ή όχι τον ιστορικό και όχι απλά ένα λαμπρό προοίμιο που στόχο έχει να εντυπωσιάσει. Ίσως έμμεσα ο Λουκιανός να κάνει υπαινιγμό για τους ρήτορες που χρησιμοποιούσαν στους λόγους τους προοίμια εντυπωσιακά με σκοπό να κερδίσουν την εύνοια του ακροατηρίου τους, ενώ φαίνεται πως τότε κάποιοι δεν διέκριναν την Ιστορία απ' τη Ρητορική. Ο ίδιος ο Λουκιανός με βάση κάποιες αυτοβιογραφικές πληροφορίες, που αντλούμε από το έργο του *Δίς κατηγορούμενος* εγκατέλειψε τη Ρητορική στα 40 του. Βέβαια έγραψε σατιρικά κείμενα που ήταν τύποις ρητορικά, όμως μάλλον δεν συμφωνούσε με το πνεύμα των σοφιστικών-ρητορικών επιδείξεων με τις υπερβολές.³⁷

"ὥς καὶ τοῦτο...περικείμενον": Για να κατανοήσουμε πόσο αστείο φαντάζει ένα προοίμιο αταίριαστο με το κύριο μέρος του έργου, ο Λουκιανός παρομοιάζει το βασικό μέρος της ιστορίας με παιδάκι σαν τον Έρωτα ν' απεικονίζεται κάπου φορώντας τεράστιο προσωπίο Ηρακλή ή Τιτάνα. Η απεικόνιση του Έρωτα ήταν συνηθισμένη στα ελληνιστικά χρόνια ως διακοσμητική παράσταση³⁸ και με αυτό το παράδειγμα ο Λουκιανός θέλει να τονίσει την ανάγκη για συμμετρία στο ιστορικό έργο. Η συμμετρία φαίνεται πως ήταν σημαντική όχι μόνο στα λογοτεχνικά είδη, αλλά και στις τέχνες και φανερώνει πως οι λόγιοι ήταν καλά πληροφορημένοι και για τα αξιόλογα έργα τέχνης.

"εὐθύς γούν...«Ὡδινεν ὄρος»": Στην αρχαιότητα υπήρχε η φράση «Ὡδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν». Επρόκειτο για μια συνηθισμένη παροιμιακή φράση για όσους συνήθιζαν να εξογκώνουν τα ασήμαντα. Την αναφέρει και ο Οράτιος (*Ars Poet.* 19), η καταγωγή της, όμως, είναι μάλλον από την αρχαία Ανατολή. Ο Αθήναιος (14, 616d) αναφέρει ότι τη χρησιμοποίησε ο Φαραώ Ταχώ σε συνάντησή του με τον Αγησίλαο. Με τη χρήση παραπομπών ο Λουκιανός θέλει να παραπονεθεί για όσα ασήμαντα προβάλλονται ως σημαντικά από τους ιστορικούς και το αντίθετο.

37

Easterling-Knox, 2000, σ. 881.

38

Τσακατίκας, 1997, σ. 90.

"Χρή δὲ οἶμαι...τὸ ἄλλο σῶμα": Ο Λουκιανός εκφέρει ξεκάθαρα την προσωπική του γνώμη. Πιστεύει ότι όλα τα μέρη του λόγου πρέπει να είναι ομοιόμορφα και να τηρούνται οι σωστές αναλογίες μεταξύ τους. Η αρμονική σύνδεση των μερών ενός έργου δεν ήταν καινούργια και δεν εξέφραζε μόνο τον Λουκιανό (βλ. *Ζεῦξις* 2), αλλά η αξία της είχε αναγνωρισθεί από την κλασσική αρχαιότητα.³⁹ Για άλλη μια φορά φαίνεται η επίδραση των κλασσικών έργων κατά τη Β΄ Σοφιστική, αλλά κυρίως η αντίληψη του Λουκιανού πως κάθε μέρος του έργου έχει αξία.

"ἄλλους αὖ ἔμπαλιν...τῶν παλαιῶν": Ο Λουκιανός αναφέρεται εδώ σε μία άλλη κατηγορία συγγραφέων (χωρίς κάποιος να κατονομάζεται), οι οποίοι, σε αντίθεση με τους προαναφερθέντες, αρχίζουν κατευθείαν τη διήγηση χωρίς προοίμιο, κάτι που φαίνεται να επικρίνει ως ακραία επιλογή, την οποία δικαιολογεί ως επιδίωξή τους να μοιάσουν στον Ξενοφώντα (και σε άλλους προγενέστερους ιστορικούς), ο οποίος στο έργο του *Κύρου Ανάβασις* ξεκινούσε απευθείας με την κύρια αφήγηση. Φαίνεται έτσι η στείρα μίμηση των κλασσικών προτύπων.

"οὐκ εἰδότες...ἐν ἄλλοις δειξόμεν": Ο Λουκιανός ουσιαστικά κατηγορεί τους ιστορικούς αυτούς πως έχουν άγνοια σημαντικών ιστορικών έργων που έχουν αφηγηματικά προοίμια με την ανάλογη έκταση και πως απλώς επιδιώκουν να μιμηθούν τους μεγάλους ιστορικούς χωρίς να προσαρμόζουν τα στοιχεία των έργων τους στο δικό τους.

Κεφάλαιο 24

Ο Λουκιανός περνά εδώ σε άλλη κατηγορία ιστορικών, οι οποίοι παραθέτουν ανακριβείς πληροφορίες. Σε ψεύδη και ανακρίβειες των ιστορικών είχε αναφερθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια (15, 20, 21). Όμως στο κεφάλαιο αυτό εξειδικεύει τις ανακρίβειες στο θέμα των τοποθεσιών.

39

Πλάτων, *Φαῖδρος* 264c και Αριστοτέλης, *Ποιητική* 1459a, 18.

"Καίτοι ταῦτα...ἀμαρτήματά ἐστιν": Δομικά ο Λουκιανός κλείνει τη σκέψη του για τα προοίμια στην Ιστορία που ανέπτυξε στο προηγούμενο κεφάλαιο και ταυτόχρονα με την πρόταση αυτή προσπαθεί να μας εισαγάγει ομαλά σε άλλο ζήτημα, που αφορά την ιστορική συγγραφή. Με το σχόλιο αυτό ο Λουκιανός θέλει ν' αποδείξει πως τα λάθη που αφορούν τη δομή ή την έκφραση δεν έχουν τόση σημασία και γενικά μπορεί να τα ανεχτεί κανείς, ενώ ταυτόχρονα μας προϋδεάζει για το τι δεν μπορεί να γίνεται ανεκτό σε μια ιστορική αφήγηση.

"τὸ δὲ καὶ παρὰ τοὺς τόπους...τῶν καλῶν ἔοικεν;": Ο Λουκιανός αναφέρει με σαφήνεια ένα σημαντικό σφάλμα που κάνουν κάποιοι ιστορικοί και είναι οι ανακριβείς πληροφορίες ως προς τις τοποθεσίες. Όμως ξεκαθαρίζει πως, αν οι πληροφορίες αυτές είναι αναληθείς σε μικρό βαθμό, το ζήτημα δεν είναι τόσο σοβαρό, αλλά υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα λάθη είναι αξιόλογα και αφορούν περιοχές που προφανώς έχουν τη σημασία τους στην εξέλιξη των γεγονότων.

"εἷς γοῦν οὕτω ραθύμως...Ἐδεσσαῖοι": Παρατίθεται ένα παράδειγμα τέτοιου συγγραφέα, που δεν κατονομάζει, τον αποκαλεί όμως απρόσεχτο, γιατί όχι μόνο δεν φρόντισε να συγκεντρώσει σωστές πληροφορίες από τα κατάλληλα άτομα, αλλά ούτε καν ενδιαφέρθηκε να μάθει κάποια πράγματα, έστω και από μη έγκυρες πηγές, αλλά έγραψε ό,τι ο ίδιος νόμιζε. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφέρεται σε μια άλλη κατηγορία ιστορικών της εποχής του. Ήταν εκείνοι που δεν έκαναν έρευνα επιτόπια και είτε αρκούσαν σε πληροφορίες που έπαιρναν από άλλα βιβλία είτε έγραφαν ό,τι ήθελαν, ώστε να κερδίσουν κάποιες τιμές και όχι για να πουν την αλήθεια. Εδώ παραθέτει ένα παράδειγμα σημαντικής ανακρίβειας και αφορά την Ευρώπη, την οποία τοποθετεί πολύ κοντά στον Ευφράτη. Ως προς την αρχαία Ευρώπη, φαίνεται ότι με αυτό το όνομα μνημονεύονταν διάφορες πόλεις σε διαφορετικές περιοχές. Έτσι η Εύρωπος ή Ευρωπός αναφέρεται από τον Θουκυδίδη ως πόλη της Μακεδονίας και από τον Λουκιανό ως πόλη της Συρίας στην Κομμαγηνή, στον Ευφράτη ποταμό. Ο Πολύβιος την αναφέρει ως μικρή πόλη της Μεσοποταμίας στον Ευφράτη σε μικρή απόσταση από τη Δούρα, ενώ ο Στράβωνας ως πόλη της Ραγαίας. Τέλος ο Ηρόδοτος την τοποθετούσε στην Καρία

δηλώνοντας πως την αποκαλούσαν και Εύρωπο.⁴⁰ Ο ιστορικός εδώ μάλλον κάνει λόγο για τη συριακή πόλη που όμως δεν είναι τόσο κοντά στη Μεσοποταμία.

"καὶ οὐδὲ τοῦτο...ἀπόκισε": Ο ίδιος ιστορικός προέβη σε δεύτερη, παρόμοια ανακρίβεια, με τα Σαμόσατα, την πατρίδα του Λουκιανού, να τοποθετούνται στην Μεσοποταμία και, μάλιστα, να περιρρέονται από τους δύο ποταμούς. Στο σημείο αυτό μπορούμε να παρατηρήσουμε δύο βασικά στοιχεία: α) ο Λουκιανός πιστεύει πως ένας συνεπής ιστορικός πρέπει να διαθέτει γεωγραφικές γνώσεις, ώστε να βρίσκεται πιο κοντά στην ιστορική αλήθεια, ενώ ο ίδιος μας αποδεικνύει πως ως λόγιος διαθέτει τέτοιες γνώσεις, β) αναφέρεται εκ νέου το όνομα του Φίλωνα, στον οποίο απευθύνεται, γιατί ίσως και αυτός να ήθελε να γράψει ιστορικό έργο, άρα τον συμβούλευε.

Από όλο το κεφάλαιο όμως φαίνεται να συνάγεται το συμπέρασμα πως ο Λουκιανός θεωρεί την αλήθεια των λεγομένων ύψιστη αρετή ενός ιστορικού (για την οποία θα γίνει πολύς λόγος και σε επόμενα κεφάλαια), γι' αυτό πρέπει να είναι επιλεκτικός στις πληροφορίες που συγκεντρώνει και να τις παραθέτει, αφού πρώτα τις διασταυρώνει κάνοντας ο ίδιος επιτόπια έρευνα. Η μέθοδος που αναφέρει ο Λουκιανός μας παραπέμπει στους μεγάλους ιστορικούς της αρχαιότητας, κυρίως τον Θουκυδίδη, ο οποίος κάνει λόγο για τη μέθοδό του στο προοίμιο του έργου του.

Κεφάλαιο 25

Ο Λουκιανός συνεχίζει να κάνει λόγο για τον ίδιο συγγραφέα και τις ανακρίβειές του. Συγκεκριμένα μία από αυτές σχετίζεται με το θάνατο του αυτοκράτορα Σεβηριανού. Στο πρόσωπο αυτό και στο τέλος του έχει ήδη αναφερθεί (κεφ. 21), καθώς και άλλος ιστορικός που είχε δώσει τη δική του εκδοχή. Βέβαια οι διάφορες απόψεις για το θάνατό του καταδεικνύουν το σπουδαίο ρόλο που διαδραμάτισε το συγκεκριμένο άτομο στους παρθικούς πολέμους, όπως και την προσπάθεια κάποιων ιστορικών να τον εξυψώσουν.

40

Για τις ακριβείς παραπομπές στους αρχαίους συγγραφείς, βλ. Λωρέντης, 1837, σ. 183.

"Νὴ Δία...διαφυγόντων": Ο ιστορικός αυτός θέλοντας να προκαταλάβει θετικά το ακροατήριό του πήρε όρκο πως ό,τι θα έλεγε, το είχε μάθει από έγκυρη πηγή και, μάλιστα, από κάποιον που είχε επιζήσει από την κρίσιμη μάχη του 162, για να αποδείξει με αυτόν τον τρόπο πως οι πληροφορίες του είναι σωστές και ο ίδιος αξιόπιστος.

"οὔτε γὰρ ξίφει...καὶ τῇ τόλμῃ ξενίζοντα": Με βάση όσα καταμαρτυρεῖ ο ιστορικός, ο Σεβηριανός δεν αυτοκτόνησε ούτε με ξίφος ούτε με δηλητήριο ούτε θέλησε να κρεμαστεί. Αξιοσημείωτο στοιχείο εδώ είναι η αναφορά σε τρεις τρόπους αυτοκτονίας που συνηθίζονταν στις τραγωδίες.⁴¹ Φαίνεται και σ' αυτό το σημείο η επιρροή της δραματικής ποίησης, ενώ οι τρόποι αυτοί θεωρούνταν ότι προσιδίαζαν σε ηρωικές μορφές, όπως στον Σεβηριανό και ίσως για το λόγο αυτό η απουσία κάποιου από αυτούς να ξένισε τον Λουκιανό, αφού τονίζει πως ο ιστορικός τού προσάπτει έναν θάνατο που δεν ταιριάζει στη γενναιότητά του. Σημαντικό στοιχείο αναφοράς είναι πως, σε αντίθεση με τη χριστιανική αντίληψη, η αυτοκτονία κάποιου που ένιωθε ότι είχε προσβληθεί η τιμή του ή που επρόκειτο να ατιμασθεί (κυρίως κάποιου πολεμιστή) θεωρούνταν, τόσο στην αρχαία Ελλάδα, όσο και στην αρχαία Ρώμη, πράξη τιμής.

"τυχεῖν μὲν γὰρ αὐτὸν...ὁ θάνατος γένοιτο": Ο ιστορικός κάνει λόγο για ένα τρόπο θανάτου που κανείς άλλος δεν αναφέρει. Κατά την εκδοχή του ο Σεβηριανός έκοψε το λαιμό του με γυαλί από μεγάλο ποτήρι, γεγονός παράδοξο για τον Λουκιανό, αφού μπορούσε ως πολεμιστής ν' αναζητήσει ένα εγχειρίδιο ή μια λόγχη, ώστε να έχει έναν ηρωικό θάνατο.

Κεφάλαιο 26

Συνεχίζεται η αναφορά στα σφάλματα του συγκεκριμένου ιστορικού. Μάλιστα αφιερώνει αυτό το μεγάλο σε έκταση κεφάλαιο στον επιτάφιο λόγο που ενέταξε στο έργο του προς τιμή του Σεβηριανού.

41

Τσακατίκας, 1997, σ. 90.

"εἶτ' ἐπειδὴ Θουκυδίδης...Σεουηριανῶ": Ο ιστορικός αφιέρωσε έναν επιτάφιο λόγο στον Σεβηριανό, επειδή και ο Θουκυδίδης είχε γράψει επιτάφιο για τους πρώτους νεκρούς του πολέμου. Ίσως ο Λουκιανός να πίστευε πως ο συγκεκριμένος λόγος δεν εκφωνήθηκε για τον Σεβηριανό επειδή κάτι τέτοιο θεωρήθηκε απαραίτητο από τον ιστορικό, αλλά επειδή αυτός θέλησε να μιμηθεί τον Θουκυδίδη.

"ἅπασι γὰρ αὐτοῖς...ἡ ἄμιλλα": Στην πρόταση αυτή φαίνεται ξεκάθαρα η σκέψη του Λουκιανού πως πολλοί ιστορικοί της εποχής του επιδίωκαν να μιμηθούν τον Θουκυδίδη. Μάλιστα ειρωνεύεται την τακτική αυτή αναφέροντας πως ο Θουκυδίδης δεν έφταιξε σε τίποτα για τις συμφορές στην Αρμενία!

"θάψας οὖν τὸν Σεουηριανόν...ἀνταγωνιστὴν Περικλέους": Συγκεκριμένα ο Λουκιανός λέει πως ο ιστορικός αυτός αναφέρει ότι, μετά την μεγαλοπρεπή ταφή του Σεβηριανού, ανέβηκε στον τάφο κάποιος Αφράνιος Σίλωνας, εκατόνταρχος στο αξίωμα, για να εκφωνήσει το λόγο. Είναι εμφανές, λοιπόν, η μίμηση του Επιταφίου του Περικλή, αφού ο Θουκυδίδης είχε αναφέρει πως για τους πρώτους νεκρούς του πελοποννησιακού πολέμου έγινε μεγαλοπρεπής ταφή, ενώ ο Σίλωνας που εκφώνησε το λόγο αυτόν είχε σημαντικό αξίωμα –σε αντιστοιχία με τον Περικλή που ήταν το σημαντικότερο πρόσωπο των γεγονότων της εποχής του. Εξάλλου και ο ίδιος ο Λουκιανός αντιλαμβάνεται ξεκάθαρα την ομοιότητα και ευθαρσώς κάνει τον παραλληλισμό των δύο αντρών και, ειρωνευόμενος τον Σίλωνα, τον αναφέρει ως «ανταγωνιστή» του Περικλή.

"ὄς τοιαῦτα...τὴν κορωνίδα": Ο Λουκιανός σχολιάζει με σαρκαστικό χιούμορ το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου που εκφωνήθηκε, το οποίο ήταν αστείο, καθώς ο ομιλητής δεν ανέφερε κάποια αξιομνημόνευτα χαρακτηριστικά και κατορθώματα του Σεβηριανού –όπως έπρεπε–, αλλά γεγονότα άνευ σημασίας, όπως τα πολυτελή δείπνα και τις προπόσεις που παρέθεσε και, μάλιστα, εξιστορούσε «ανόητες» λεπτομέρειες, ενώ έβγαλε μια κορωνίδα που θύμιζε τον τραγικό ήρωα Αίαντα.

"σπασάμενος γὰρ τὸ ξίφος...ἐρρητόρευεν": Επεξηγείται η προηγούμενη αναφορά του στον Αίαντα, ότι δηλαδή, αφού τελείωσε το λόγο του, συγκινήθηκε τόσο πολύ, που έσυρε το ξίφος του και αυτοκτόνησε πάνω στον τάφο μπροστά σε όλους. Στο σημείο αυτό ο Λουκιανός γίνεται τόσο ειρωνικός που φθάνει στα όρια του κυνισμού,

αφού σχολιάζει πως έπρεπε να έχει πεθάνει προ πολλού για τις ρητορείες που χρησιμοποιούσε. Ίσως αυτή η σκληρή του στάση να οφείλεται στην πεποίθηση πως όσα κατέγραψε ο ιστορικός ήταν υπερβολικά ή ανυπόστατα.

"καὶ τοῦτο ἔφη...τὸν Ἀφράνιον": Ο Λουκιανός εκφράζει την απορία του για το θαυμασμό που αναφέρει πως ένιωσαν για τον εκατόνταρχο όσοι ήταν παρόντες. Έτσι υποδηλώνεται πως σκοπός του ήταν να φάνει πως ο Αφράνιος ήταν άντρας αντάξιος του Περικλή, άρα και ο Σεβηριανός αντάξιος του ηρωισμού των πρώτων νεκρών του πελοποννησιακού πολέμου και ο ίδιος ο ιστορικός αντάξιος του Θουκυδίδη.

"ἐγὼ δὲ καὶ τὰ ἄλλα...προαποσφάξας ἀπέθανεν": Ο Λουκιανός εξακολουθεί να σαρκάζει τον Αφράνιο επικρίνοντάς τον για το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου θεωρώντας τον ουσιαστικά γελοίο, μιας και μνημόνευε μόνο φαγητά και, μάλιστα, δακρύζοντας. Τελειώνει την αναφορά του σ' αυτόν πάλι με ειρωνεία, αναφέροντας πως, πριν πεθάνει, έπρεπε πρώτα να σφάξει το συγγραφέα και σκηνοθέτη του δράματος, υπονοώντας πως έλεγε ψέματα και υπερβολές.

Συμπερασματικά ο Λουκιανός, φέρνοντας ένα αρνητικό παράδειγμα, έμμεσα δίνει τις απόψεις του για το πώς πρέπει να γράφεται η Ιστορία. Επομένως, αν και είναι υπέρ της μίμησης των αρχαίων προτύπων (άλλωστε το ίδιο έκανε και εκείνος), ήταν εναντίον της τυφλής απομίμησης, όπως συμβαίνει στην περίπτωση αυτή με τον Θουκυδίδη, τον οποίο θεωρεί πρότυπο ιστορικού. Τέλος ο Λουκιανός δεν θεωρεί παράταιρη την ύπαρξη επιταφίων λόγων σε ένα ιστορικό έργο, αλλά αυτοί να εντάσσονται, όταν είναι απαραίτητο.

Κεφάλαιο 27

"οἱ τὰ μεγάλα...ἐμβραδύνοντες": Ο Λουκιανός συνεχίζει με την ομάδα των ιστορικών που δεν διακρίνουν τα σημαντικά απ' τα ασήμαντα γεγονότα, στοιχείο που αποδίδει στην ανοησία, την ακαλαισθησία και την άγνοια και, επιπλέον, περιγράφουν με περισσές λεπτομέρειες τα πιο μηδαμινά. Παρόμοια αναφορά έγινε και στα κεφάλαια 19

και 20, γεγονός που φανερώνει τη σημασία που δίνει ο Λουκιανός στην ορθή διάκριση εκ μέρους του ιστορικού των αξιομνημόνευτων γεγονότων.

"ὥσπερ ἂν εἰ...φροντίδος διεξιών": Προκειμένου να τονισθεί η επιμονή των ιστορικών αυτών σε ανούσια στοιχεία, ο Λουκιανός φέρνει ένα παράδειγμα από το χώρο της τέχνης, αναφέροντας πως αυτοί παραβάλλονται με όσους π.χ. δεν κατανοούν το κάλλος ενός έργου σπουδαίου (όπως του Δία της Ολυμπίας), παρά προσέχουν κάποια ασήμαντα μέρη του και, μάλιστα, τα περιγράφουν διεξοδικά.

Κεφάλαιο 28

Από το σημείο αυτό ως και το κεφάλαιο 30 παρατίθενται συγκεκριμένα παραδείγματα για τους ιστορικούς που προαναφέρθηκαν.

"Ἐγὼ γοῦν ἤκουσα...τῶν σκάρων ἐσκευασμένων": Γίνεται μια σχετικά εκτεταμένη αναφορά σ' έναν ανώνυμο ιστορικό, που διηγήθηκε τη μάχη στην Ευρωπό σε λίγες μόλις γραμμές, ενώ ήταν από τα καθοριστικά γεγονότα των παρθικών πολέμων, όμως αφιέρωσε μεγάλη έκταση διηγούμενος τις περιπέτειες ενός Μαυριτανού ιππέα, κάποιου Μασάκα που συνάντησε Σύρους χωρικούς, στους οποίους, μάλιστα, αφηγούνταν μύθους και κάποια κατορθώματά του που ήταν άνευ σημασίας. Έτσι ο ιστορικός αποσιώπησε όσα συνέβησαν στην Ευρωπό δίνοντας βάση σε ανούσια πράγματα.

"εἴκοσι δὲ...ἀναλωκότος" : Εδώ γίνεται υπαινιγμός στην κλεψύδρα με την οποία οι Αθηναίοι μετρούσαν το χρόνο ομιλίας των ρητόρων. Ο Λουκιανός θέλει να δείξει πως η αφήγηση του ιστορικού διαρκούσε όσο είκοσι λόγοι, άρα ήταν μακροσκελής για γεγονότα άνευ σημασίας.⁴²

42

Τσακατίκας, 1997, σ. 90.

"ὡς Μαῦρός τις ἰπεὺς Μανυσάκας": Η μεγάλη παρέκβαση με τον Μαυριτανό ιππέα έχει ιστορική βάση και, μάλιστα, βεβαιώνεται από επιγραφή.⁴³

"ἄπερ εἰ μὴ...ἐπὶ τὸ στρατόπεδον": Ο Λουκιανός έχει σαρκαστικό ύφος, καθώς ειρωνεύεται τα άσχετα γεγονότα που παραθέτει ο ιστορικός, αφού η απουσία τους ουδόλως θα αφαιρούσε κάτι από την γνώση και την κατανόηση των γεγονότων, ενώ ταυτόχρονα παραλείπονται αξιόλογα στοιχεία.

"καίτοι νῦν παρήμι": Υπάρχει κορύφωση της ειρωνείας, γιατί το έργο του συγκεκριμένου ιστορικού είναι γεμάτο από παράθεση ανούσιων λεπτομερειών.

"ὡς καὶ αὐλητρίς...τὰ κεφάλαια": Ο Λουκιανός εσκεμμένα καταγράφει και άλλα ασήμαντα στοιχεία που σχετίζονται με τα γεγονότα στην Ευρώπη, επιτείνοντας έτσι τη σαρκαστική του διάθεση, ώστε να οδηγηθούμε οι ίδιοι σε συμπεράσματα για το ποια στοιχεία έχουν αξία στην ιστορική διήγηση.

"τοιγάρτοι...ἀκριβῶς ἐπισκοπεῖν": Με μια παραβολή ο Λουκιανός έμμεσα δίνει την προσωπική του άποψη για τον τρόπο γραφής της Ιστορίας. Παρομοιάζει ένα αξιόλογο γεγονός, που οι συγγραφείς δεν βλέπουν, με ένα τριαντάφυλλο και τις άνευ σημασίας λεπτομέρειες, που εξετάζουν τόσο προσεκτικά, με τα αγκάθια του.

Συμπερασματικά, λοιπόν, τα αξιόλογα γεγονότα επιβάλλεται να μνημονεύονται, αλλά και να παρατίθενται τα στοιχεία εκείνα που παίζουν ρόλο στην εξέλιξή τους και όχι τα ασήμαντα που η γνώση τους δεν ωφελεί σε τίποτα. Κυρίως όμως η Ιστορία δεν μπορεί να παρεμβάλλει διηγήσεις, ανέκδοτα και μύθους που θυμίζουν Ποίηση, όπως π.χ. την ομηρική, αφού η ανταλλαγή δώρων που αναφέρεται στο έργο και η διασκέδαση με αυλητρίδα θυμίζουν τα έπη. Αυτό συνεπάγεται πως, εκείνη την εποχή, δεν είχε γίνει σε αρκετούς συγγραφείς συνείδηση ότι η Ιστορία είναι μια επιστήμη ξεχωριστή που ως στόχο έχει την εξιστόρηση πραγματικών και αξιομνημόνευτων γεγονότων, αφού η Ποίηση (κυρίως η ομηρική) ήταν βαθιά τυπωμένη στη σκέψη τους και επηρέαζε τη συγγραφή τους.

43

Jones, 1986, σ. 62.

Κεφάλαιο 29

Ο Λουκιανός μας παρουσιάζει και ένα άλλο παράδειγμα ιστορικού συγγραφέα που έγραψε για γεγονότα ασήμαντα, διανθισμένα, μάλιστα, με φανταστικά στοιχεία.

"Άλλος, ὃ Φίλων...ἀπιστότερα": Ο Λουκιανός απευθυνόμενος στον Φίλωνα κατηγορεί έναν άλλον ιστορικό πως περιέγραψε γεγονότα που διαδραματίστηκαν σε μέρη τα οποία δεν επισκέφτηκε ποτέ και, μάλιστα, με θράσος συμβούλευε πως «τα αυτιά είναι λιγότερο αξιόπιστα από τα μάτια», τονίζοντας πως γράφει ό,τι είδε και όχι ό,τι άκουσε. Χαρακτηριστικό, όμως, είναι πως η φράση αυτή αναφέρεται από τον Ηρόδοτο (1, 8) και τον Πολύβιο (12, 27, 1). Άρα η παράθεση αυτή γίνεται από τον συγγραφέα, όχι απλά για να παρουσιάσει στο ακροατήριό τη μέθοδο που ακολούθησε, ώστε να το πείσει για την ειλικρίνειά του, αλλά και για να μιμηθεί προγενέστερους σπουδαίους ιστορικούς που θεωρούνταν αυθεντίες, θέλοντας να προβληθεί ως αντάξιος συνεχιστής τους.

"καὶ οὕτως ἀκριβῶς συγκλασθῆναι": Ο Λουκιανός με παραστατικότητα και ύφος γλαφυρό αναφέρεται στις υπερβολές του συγκεκριμένου συγγραφέα, του οποίου οι αναφορές θυμίζουν θρύλους και μύθους και δεν αποτελούν ιστορική, ρεαλιστική εξιστόρηση γεγονότων. Έτσι στο έργο του έκανε λόγο για φίδια (δράκοντες) που ήταν επικεφαλής των Πάρθων στρατιωτών και, όποτε αυτοί έκαναν επίθεση, τα έλυναν και τα εξαπέλυαν εναντίον των εχθρών και, μάλιστα, στην προκειμένη περίπτωση, κατάπιαν, έπνιξαν ή κομμάτιασαν πολλούς Ρωμαίους.

"ταῦτα δὲ ἐφεστῶς...ἐπὶ τὴν Λέρναν": Σχολιάζεται ειρωνικά το γεγονός πως ο συγκεκριμένος ιστορικός δεν αρκέστηκε στην αναφορά υπερβολών και μύθων, αλλά, για να πείσει το ακροατήριό του, αυτοπαρουσιάστηκε ως μάρτυρας των γεγονότων που παρακολούθησε, μάλιστα, από ένα ψηλό δέντρο. Γι' αυτό τον σαρκάζει χαρακτηρίζοντάς τον «θαυμαστό συγγραφέα», αφού διέθετε άσχετες πληροφορίες. Αστείο είναι επίσης το γεγονός πως ο άνθρωπος αυτός παρίστανε τον ήρωα, αφού, κατά τα λεγόμενά του, πήρε μέρος σε μάχες κοντά στη Σούρα (στη δυτική όχθη του Ευφράτη), ενώ ο Λουκιανός μας ενημερώνει με ύφος σκωπτικό πως απλά είχε μεταβεί από το Κράναιο στη Λέρνα

(Κόρινθος), έχοντας προφανώς την πεποίθηση πως ο συγκεκριμένος συγγραφέας δεν είχε καν ταξιδέψει στα πεδία των μαχών.

"καὶ ταῦτα Κορινθίων...ἐωράκει": Ο Λουκιανός, όμως, σχολιάζει αρνητικά και τη στάση του εκάστοτε ακροατηρίου σε τέτοιες περιγραφές, αφού, ενώ ξέρει την αλήθεια, τις ακούει και δείχνει να τις αποδέχεται. Έτσι φαίνεται έμμεσα να καταδικάζει και το κοινό που δέχεται τέτοιες εξιστορήσεις, αρεσκόμενο, προφανώς, σε ψέματα που στόχο έχουν να εξυψώσουν τη δική του πλευρά (δηλ. τη Ρώμη), αδιαφορώντας για την αλήθεια.

"ἀλλὰ οὐδὲ ὄπλα...ἐπὶ μετώπου ἄγειν": Ο Λουκιανός ολοκληρώνει την αφήγησή του για τον συγκεκριμένο ιστορικό τονίζοντας πως, πέρα από τα άλλα μειονεκτήματά του, δεν ήξερε καν βασικά στοιχεία που αφορούν έναν πόλεμο, όπως π.χ. τα πολεμικά μηχανήματα και το σχηματισμό των παρατάξεων, κάνοντας, μάλιστα, σοβαρά λάθη.

Ουσιαστικά ο Λουκιανός κατακρίνει τους ιστορικούς εκείνους που ψεύδονται, δεν διακρίνουν το γεγονός από το μύθο και δεν έχουν ποτέ ταξιδέψει στα μέρη όπου διαδραματίστηκαν τα γεγονότα που περιγράφουν (όπως είχαν κάνει ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης κ.ά.). Τέλος, βασικό προσόν που πρέπει να διαθέτει ένας ιστορικός συγγραφέας είναι και η γνώση ως προς τις τεχνικές του πολέμου, ώστε να είναι ακριβής και, κατά συνέπεια, αξιόπιστος στο κοινό του.

Κεφάλαιο 30

"Εἰ δέ τις βέλτιστος...ἱστορίαν συγγεγραφέναι φησὶν": Ξεκινά το κεφάλαιο αυτό με την αναφορά σε άλλον ιστορικό που δεν μπορούσε να διακρίνει ποια γεγονότα είχαν αξία και να προβεί στην αναλυτική περιγραφή τους, αλλά, σε αντίθεση με άλλους που προαναφέρθηκαν, οι οποίοι ανέλυαν ασήμαντα περιστατικά, τα συμπύκνωσε. Δίκαια λοιπόν, ο Λουκιανός δεν θεωρεί κάτι τέτοιο συγγραφή ιστορικού κειμένου. Επομένως

ένας σωστός ιστορικός πρέπει να ξέρει να αξιολογεί τα γεγονότα και να τους αφιερώνει την έκταση που απαιτείται, όπως άλλωστε έχει αναφερθεί και στο κεφ. 27.

"βέλτιστος...πραχθέντων αφήγησης": Αυτή τη φορά σχολιάζεται και ο μεγάλος τίτλος που φαίνεται αταίριαστος με το συγκεκριμένο σύντομο σε έκταση έργο και μάλλον είχε στόχο να προκαλέσει εντύπωση. Εδώ μαθαίνουμε, χάρη στον τίτλο, την ταυτότητα του ιστορικού, που ονομαζόταν Αντιοχιανός. Κατά τον Λουκιανό, ακόμα και ο τίτλος πρέπει να δίνεται στο κείμενο με προσοχή, ώστε να αρμόζει στο εκάστοτε έργο. Επανέρχεται έτσι και το θέμα της σωστής τιτλοφόρησης, όπως είχε αναλυθεί στο κεφ.16.

Κεφάλαιο 31

"Ἦδη δ' ἐγὼ τινος...τῆς γραφῆς": Εδώ έχουμε μια εκτενή αναφορά σε ανώνυμο ιστορικό που δεν αρκέστηκε στην παράθεση των παρελθόντων γεγονότων, αλλά «προφήτευσε» και τα μελλοντικά που «φυσικά» θα κατέληγαν στη ρωμαϊκή νίκη, αφού πρώτα αιχμαλωτιζόταν ο Ουολόγεσος και σφαγιαζόταν ο Οσρόης!

"τὸν τριπόθητον ἡμῖν θρίαμβον": Πράγματι επήλθε η θριαμβευτική νίκη του Μάρκου Αυρηλίου και του συναυτοκράτορα Ουήρου το 166 μ.Χ. Όμως ο Ουολόγεσος στην πραγματικότητα δεν αιχμαλωτίστηκε.⁴⁴ Ο Λουκιανός σχολιάζει την κατηγορία εκείνη των ιστορικών που δεν περιορίζονται στην αποστολή τους, που είναι η ρεαλιστική εξιστόρηση των γεγονότων, αλλά, προκειμένου να γίνουν αρεστοί στην πλειοψηφία και να κερδίσουν τιμές, προβαίνουν σε κολακείες παριστάνοντας ακόμη και τους μάντεις, παρόλο που κάτι τέτοιο θεωρείται ανεπίτρεπτο για την Ιστορία.

"ἀλλὰ καὶ πόλιν...συγγραφικῆς γέμουσα": Ο Λουκιανός κατηγορεί έμμεσα τον ιστορικό για αλαζονεία και ψεύδος, αφού στο έργο του κομπάζει ότι ίδρυσε μια μεγάλη πόλη στην Μεσοποταμία, της οποίας το όνομα δεν έχει αποφασίσει! Προφανώς ο

44

Τσακατίκας, 1997, σ. 91.

συγγραφέας αυτός επιδίωκε να πείσει το ακροατήριό του ότι διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στα γεγονότα. Η ίδρυση πόλεων μας παραπέμπει στον Μ. Αλέξανδρο.

"τὰ δ' ἐν Ἰνδοῖς...τὸν Ἰνδὸν ποταμόν": Ο ίδιος ιστορικός, τώρα, υπόσχεται πως θα γράψει όσα πρόκειται να γίνουν στην Ινδία έχοντας, μάλιστα, συντάξει το προοίμιο της *Ινδικῆς*. Έτσι προλέγει τα γεγονότα, όπως και ο προηγούμενος ιστορικός, παρουσιάζοντας τους Κέλτες και ένα μικρό τμήμα Μαυριτανών να περνούν τον Ινδό ποταμό με τον Κάσσιο, τον ουσιαστικό αρχηγό των Ρωμαίων κατά τον παρθικό πόλεμο. Η υπόσχεση αυτή για το έργο *Ινδική* θυμίζει το έργο του Νέαρχου, του στρατηγού του Μ. Αλεξάνδρου, που περιέγραψε σ' αυτό τον παράπλου του Ινδικού Ωκεανού που είχε πραγματοποιήσει, στοιχείο που δηλώνει πως ίσως αυτό να μιμήθηκε.

"ὄ τι δὲ πράξουσιν ἐπιστελεῖ": Η επέλαση των ελεφάντων μπορεί κάλλιστα να μας παραπέμπει στη μάχη του Υδάσπη το 326 π.Χ., κατά την οποία κινήθηκε ο Μ. Αλέξανδρος εναντίον του Πώρου, του ηγεμόνα του ινδικού βασιλείου Παουράβα. Ο βασιλιάς Πώρος είχε εντάξει μεταξύ των πολεμικών δυνάμεων και ελέφαντες. Πάντως η μάχη κατέληξε σε ελληνική νίκη.⁴⁵

"ἀπὸ Μουζιριδος ἢ ἀπ' Ὀξύδρακῶν": Η Μούζιρης ήταν πόλη στα ΝΔ της Ινδίας και οι Οξύδρακες πολεμική φυλή των Ινδών. Ο Αλέξανδρος σε συμπλοκή μαζί τους κινδύνεψε να σκοτωθεί, αλλά σώθηκε από τον Πτολεμαίο.⁴⁶ Είναι και σε αυτά τα σημεία, λοιπόν, φανερή η ειρωνεία για τον συγκεκριμένο ιστορικό, ο οποίος, θέλοντας απλά να εντυπωσιάσει, παρομοιάζει ουσιαστικά τους Ρωμαίους με τους έλληνες πολεμιστές του Μ. Αλεξάνδρου, ενώ τον αρχηγό τους με τον ίδιο τον Αλέξανδρο και τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία ισχυρή όσο η ελληνική των Μακεδόνων. Άρα συμπεραίνουμε ότι ο Λουκιανός θέλει να εκφράσει την αντίληψή του πως ένας σωστός ιστορικός οφείλει να διακρίνει τη μοναδικότητα των γεγονότων, αλλά και των πρωταγωνιστών τους και όχι να τα ταυτίζει με άλλα, ένδοξα, προκειμένου να αναδείξει και να κολακέψει την πατρίδα του

45

Πλούταρχος, *Βίος Αλεξάνδρου* 62.

46

Αρριανός, *Ανάβασις* 6, 4, 3.

ή την εξουσία. Επιπλέον για ακόμα μία φορά υπάρχει μίμηση ενός αρχαίου προτύπου, αφού ο ιστορικός αυτός, εκτός από όσα αναφέρθηκαν, είχε στόχο να μιμηθεί ιστορικούς που περιέγραψαν τις σπουδαίες μάχες του Μ. Αλεξάνδρου, όπως τον Αρριανό. Ο Λουκιανός, όπως γνωρίζουμε, δεν είναι εναντίον της μιμήσεως των κλασικών προτύπων, αλλά της πιστής αντιγραφής τους.

Κεφάλαιο 32

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφέρονται στοιχεία γραφής διαφόρων ιστορικών που έχει αναλύσει σε προηγούμενα σημεία βγάζοντας γενικά συμπεράσματα, ώστε σταδιακά και ομαλά να περάσει στο δεύτερο μέρος του έργου του, που αφορά τα στοιχεία που πρέπει να έχει ένας άξιος ιστορικός, όπως τον αντιλαμβάνεται ο Λουκιανός.

"Τοιαῦτα πολλά...εἰπεῖν δυνάμενοι": Γίνεται εκ νέου λόγος για τους ιστορικούς που δεν είναι σε θέση να διακρίνουν τα σπουδαία γεγονότα, αλλά και όταν, πάλι, τα βλέπουν, να μην μπορούν να τα περιγράψουν όπως πρέπει. Η επανάληψη στην αναφορά του συγκεκριμένου προβλήματος φανερώνει πως η διάκριση και η ορθή περιγραφή των αξιόλογων γεγονότων είναι αρκετά σημαντική για τον Λουκιανό και τη θεωρεί, προφανώς, μία από τις σπουδαιότερες αρετές που πρέπει να διαθέτει ο ιστορικός.

"ἐπινοοῦντες δὲ...ἔλθη": Ο Λουκιανός επικρίνει και αυτούς που, όχι μόνο δεν έχουν το κριτήριο της σωστής εκτίμησης των γεγονότων, αλλά μεταπλάθουν και παραφράζουν όσα στοιχεία διαθέτουν, απλά για να πουν κάτι. Έτσι έμμεσα υποδεικνύει ένα από τα βασικότερα προσόντα ενός ιστορικού, που είναι η εξεύρεση της αλήθειας.

Τα δύο στοιχεία που προαναφέρθηκαν έχουν ήδη αναλυθεί αρκετά σ' αυτό το έργο, άρα θα πρέπει να θεωρούνται και τα σπουδαιότερα κατά τον Λουκιανό, αλλά και γενικά κατά την ιστορική επιστήμη, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.

"καὶ ἐπὶ τῷ ἀριθμῷ...ἐπὶ ταῖς ἐπιγραφαῖς": Οι συγκεκριμένοι ιστορικοί όχι μόνο δεν αντιλαμβάνονται ότι είναι αδαεῖς, αλλά υπερηφανεύονται και για ασήμαντα

πράγματα, όπως για τον αριθμό των βιβλίων τους, αλλά και για τους τίτλους τους που είναι αταίριαστοι και αστείοι.

"τοῦ δεινός...δήλον ὅτι": Παρατίθεται ένας τίτλος που αφορά την εξιστόρηση των παρθικών πολέμων, στην οποία ο ιστορικός έδινε την ονομασία *Παρθίς*. Το όνομα αυτό μας παραπέμπει στο *Ατθίς*, αφού οι Ατθίδες ήταν είδος χρονικών, που πραγματεύονταν την ιστορία της Αττικής. Φαίνεται, επομένως, η δουλική μίμηση ενός αρχαιότερου προτύπου.⁴⁷

"ἄλλος ἀστειότερον...Παρθιονικά": Εδώ διατυπώνεται η άποψη πως κάποιος Σαγαλασσέας, φίλος των Ρωμαίων, θα μπορούσε να έχει γράψει την ιστορία αυτού του Παρθικού Πολέμου.⁴⁸ Χαρακτηριστικό είναι πως αυτός ο τίτλος θυμίζει έργα που αφορούσαν νίκες σε αγώνες (π.χ. *Πυθιονικοί* Πινδάρου), ώστε ν' αναδειχτεί έτσι η σπουδαιότητα της ρωμαϊκής νίκης.

"οὐδ' ὡς ἐν γέλωτι...πάντως ἀντεισάγει": Αφού ο Λουκιανός ολοκλήρωσε με αυτό το κεφάλαιο την παράθεση παραδειγμάτων από λάθη κατά την ιστορική συγγραφή, είναι έτοιμος να προχωρήσει στην έκθεση της προσωπικής του άποψης για το πώς πρέπει να γράφεται η Ιστορία. Προτού, όμως, μας αναφέρει τις δικές του αντιλήψεις, τονίζει (όπως και στο κεφ. 4) πως σκοπός του έργου του δεν είναι απλά να γελοιοποιήσει τους συγγραφείς και τα έργα τους που, παρά τα λάθη που έχουν, γενικά είναι καλά, αλλά να φανεί χρήσιμος με τις συμβουλές του στους συγγραφείς οι οποίοι, αν τις ακούσουν, θα αποκτήσουν σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα να γράφουν σωστά. Έτσι ο Λουκιανός, παρά τον ειρωνικό τόνο του στην περιγραφή σημαντικών λαθών κάποιων ιστορικών, θέλει να πιστέψουν οι δικοί του αναγνώστες ότι δεν είναι κακεντρεχής ούτε παριστάνει τον παντογνώστη, αλλά ότι ενδιαφέρεται για την Ιστορία και πως ο ίδιος προσπαθεί, όσο μπορεί, να βοηθήσει όσους θέλουν να ασχοληθούν σοβαρά με αυτή.

47

Αρριανός, *Ανάβασις* 6, 4, 3.

48

Jones, 1986, σ. 64.

Κεφάλαιο 33

Το κεφάλαιο αυτό, ως προς τη δομή, φαίνεται ν' αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στα δύο κύρια μέρη του κειμένου, ώστε να γίνει μια ομαλή μετάβαση από την παράθεση παραδειγμάτων ιστορικών έργων που έχουν σοβαρά μειονεκτήματα στα στοιχεία που πρέπει να έχει ένας καλός ιστορικός.

"ὥστε οἰκοδόμει...δύναιτο": Ο Λουκιανός επαναλαμβάνει πως σκοπός του δεν είναι να κατηγορήσει όσους συγγραφείς καταγίνονται με την Ιστορία ως άσχετους και ασήμαντους, αλλά να συνδράμει στο έργο τους με τις συμβουλές του. Έτσι βέβαια είναι ευκολότερο να γίνουν αποδεκτές οι απόψεις του. Δηλαδή και εκείνος, όπως οι ρήτορες, ενδιαφέρεται να κερδίσει τη συμπάθεια του ακροατηρίου του.

"ἀλλ' <οὐδ'> ὁ Μῶμος μωμήσασθαι δύναιτο": Σύμφωνα με τον Ησίοδο (*Θεογ.* 214), ο Μώμος ήταν γιος του Ὑπνου και της Νυκτός. Οι αρχαίοι τον θεωρούσαν θεό του σαρκασμού και της κατακρίσεως. Ο Λουκιανός, λοιπόν, στρεφόμενος στον εαυτό του, θέλει να τονίσει πως κατέβαλε όλες του τις δυνάμεις για να δημιουργήσει ένα αξιόλογο έργο, το οποίο δεν μπορεί κανείς να σαρκάσει –όπως έκανε ο ίδιος με το έργο των άλλων συγγραφέων.

Κεφάλαιο 34

Ο Λουκιανός ξεκάθαρα, πλέον, μας παραθέτει τις αντιλήψεις του για τα στοιχεία που πρέπει να έχει ένας καλός ιστορικός. Μάλιστα φαίνεται να χωρίζει τις αρετές του ιστορικού σε δύο βασικές κατηγορίες, τις φυσικές και τις επίκτητες, όπως έκαναν και οι φιλόσοφοι.

"Φημὶ τοίνυν...δύναμιν ἑρμηνευτικὴν": Σύμφωνα με την κατάταξη αυτή, ο καλός ιστορικός πρέπει να διαθέτει εκ φύσεως δύο κύριες ιδιότητες: πολιτικό νου και συγγραφική ικανότητα.

"τὴν μὲν ἀδίδακτὸν τι...προσγεγενημένη ἔστω": Υπάρχει εδώ περαιτέρω διάκριση ανάμεσα σ' αυτήν που είναι δώρο της φύσης και σε αυτήν που διδάσκεται. Ο πολιτικός νους έχει προφανώς να κάνει με την οξυδέρκεια, δηλαδή τη δυνατότητα του ιστορικού ν' αντιλαμβάνεται την πολιτική σημασία, τις σκοπιμότητες και τις συνέπειες όσων διαδραματίζονται, χωρίς ν' αρκείται στην απλή εξιστόρηση των γεγονότων και στην επιπόλαιη και επιφανειακή ανάλυσή τους. Όμως ο Λουκιανός πιστεύει πως, ακόμα και αν κάποιος δεν διαθέτει εκφραστική ικανότητα εκ φύσεως, μπορεί να την αποκτήσει. Το προσόν αυτό σχετίζεται με τον τρόπο συγκρότησης στην περιγραφή των γεγονότων και την ανάλυση των σκέψεων του συγγραφέα και κατακτιέται με αρκετή άσκηση και μίμηση των αρχαίων κειμένων.

Είναι γνωστό πως εκείνη την εποχή οι συγγραφείς (και ο ίδιος ο Λουκιανός) βάσιζαν τα έργα τους στη μίμηση των αρχαίων προτύπων, κυρίως της κλασικών χρόνων. Βέβαια σε προηγούμενα κεφάλαια ο Λουκιανός είχε στηλιτεύσει το γεγονός πως αρκετοί ιστορικοί μιμούνταν σε μεγάλο βαθμό τους προγενέστερους και, μάλιστα, τους πιο γνωστούς (κυρίως τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη, τον Ξενοφόντα). Όμως η κριτική αυτή εστιάζει στο γεγονός πως γινόταν μίμηση «τυφλή», με αντιγραφή στοιχείων αταίριαστων στη δική τους διήγηση, με συνέπεια να γελοιοποιείται το έργο των επίδοξων αυτών ιστορικών. Άρα ο Λουκιανός με τη «μίμηση» εννοεί την υιοθέτηση των προσόντων των μεγάλων ιστορικών, καθώς και της συγγραφικής τους δύναμης, έτσι ώστε τα έργα των σύγχρονών του ιστορικών να έχουν αξία.

"ταῦτα μὲν...δεόμενα": Όμως και για αυτά τα στοιχεία δεν χρειάζονται οι συμβουλές του Λουκιανού, αφού οι συγγραφείς είτε τα διαθέτουν από τη φύση τους είτε τα πετυχαίνουν μόνοι τους με εξάσκηση.

"Ἄλλὰ ποῦ...χρήσιμον;": Ο Λουκιανός αναφέρεται εκ νέου στο θέμα της χρησιμότητας του συγγράμματός του με τη μορφή ερωτήματος, στοιχείο που θυμίζει ρητορικούς λόγους.

"οὐκ ἐς...τὴν προσήκουσαν": Ο Λουκιανός δίνει την απάντηση στο ρητορικό ερώτημα που έθεσε πριν για την αξία των συμβουλών του. Απαντά, λοιπόν, πως δεν αποσκοπούν στη δημιουργία προσόντων, αλλά στη σωστή αξιοποίηση των υπαρχόντων. Η σκέψη αυτή του Λουκιανού φαίνεται ρεαλιστική, αφού, αν κάποιος δεν έχει προσόντα για να γράψει ένα ιστορικό έργο, δεν μπορεί να τα αποκτήσει ακολουθώντας απλά κάποιες συμβουλές. Όμως αν έχει κάποιες ικανότητες, αλλά δεν αντιλαμβάνεται με ποιο τρόπο μπορεί να τις αξιοποιήσει, μπορεί με τη βοήθεια των συμβουλών και την ανάλογη άσκηση να τις αναδείξει και να δημιουργήσει ένα αξιόλογο έργο.

"οἷόν τι...μετὰ τῆς τέχνης": Για να τεκμηριώσει τη σκέψη του, παραθέτει παραδείγματα, όπως συμβαίνει και στις επιστήμες. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά που γίνεται σε τρία άτομα: τον Ίκκο, τον Πρόδικος και τον Θέωνα. Ο συγκεκριμένος αριθμός παραδειγμάτων δεν είναι τυχαίος, αλλά γίνεται σύμφωνα με κανόνα της ρητορικής. Ο Ίκκος καταγόταν απ' τον Τάραντα, ενώ ο Πλάτων τον τοποθετεί και μεταξύ των σοφιστών (*Πρωταγόρας* 316d). Στον ίδιο διάλογο αναφέρεται και ο Ηρώδικος ως γυμναστής και γιατρός, αδερφός του Γοργίας (*Γοργίας* 448b, *Πολιτεία* 406a). Ο Θέων είναι σύγχρονος του Λουκιανού.⁴⁹ Με αυτά τα παραδείγματα στόχος του Λουκιανού είναι να τονίσει πως, αν κάποιος είναι ειδικός σε κάτι (εδώ στη γυμναστική), δεν μπορούν να αναλάβουν ανθρώπους με ικανότητες άσχετες με αυτό, όσο σπουδαίοι και αν είναι, αλλά αυτούς που είναι προικισμένοι για τη συγκεκριμένη τέχνη, αφού έχουν τη δυνατότητα να γίνουν άριστοι.

"ὥστε ἀπέστω...πρὸς τὸν σκοπόν": Ο Λουκιανός θέλει να προλάβει την κατηγορία πως έχει βρει την τέχνη για ν' αναδείξει συγγραφέα όποιον αναλάβει,

49

Τσακατίκας, 1997, σ. 91.

ισχυριζόμενος πως απλά είναι μόνο σε θέση να βοηθήσει τα άτομα που έχουν τις κατάλληλες ικανότητες να τις τελειοποιήσουν ευκολότερα και ταχύτερα. Αναλύει εδώ τη σκέψη που διατύπωσε στο κεφ. 34, ενώ φαίνεται να επικρίνονται οι σοφιστές που υπόσχονταν σε κάθε μαθητή τους πως μπορούσε με τη δύναμη του λόγου να πετύχει ό,τι ήθελε, έστω και αν δεν είχε σημαντικά προσόντα.

Κεφάλαιο 36

"καίτοι οὐ γὰρ...ὧν ἀγνοεῖς": Ο Λουκιανός εκφράζει την πεποίθηση πως ένας άνθρωπος, όσο ευφυής και αν είναι, αν δεν διδάχτεί κατάλληλα όσα αγνοεί πάνω σε μια τέχνη, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει σωστά τις ικανότητές του. Το ίδιο, λοιπόν, ισχύει και για τους συγγραφείς που καλούνται να γράψουν ένα αξιόπιστο ιστορικό έργο, δηλαδή χρειάζονται διδαχή και συμβουλές, ακόμα και αν είναι εκ φύσεως ικανότατοι.

Κεφάλαιο 37

Ο Λουκιανός αναφέρει ποια προσόντα είναι απαραίτητα για έναν ιστορικό, ώστε, αν τον είχε ο ίδιος μαθητή, να γινόταν άριστος. Ουσιαστικά από αυτό το σημείο ξεκινά η παράθεση των ικανοτήτων που αρμόζουν στους συγγραφείς.

"Καὶ τοίνυν καὶ ἡμῖν...μόνον τοῖς ἀπαγγέλλουσιν": Αρχικά είναι απαραίτητος ο συνδυασμός σκέψης και λόγου (όπως αναφέρθηκε και στο κεφ. 34), διότι πρέπει να διακρίνονται τα σπουδαία γεγονότα και να αξιολογείται η σημασία τους, αφού πρώτα εξιστορηθούν με τρόπο κατανοητό και πειστικό. Επιπλέον ο Λουκιανός πιστεύει πως ο ιστορικός πρέπει να ξέρει να χειρίζεται δημόσιες υποθέσεις με το σκεπτικό ότι έτσι αποκτά την ικανότητα να κρίνει ορθά και αμερόληπτα τη δράση των πολιτικών προσώπων. Επίσης χρειάζεται να γνωρίζει τη στρατηγική τέχνη, τα όπλα και τα μηχανήματα, έχοντας ζήσει σε στρατόπεδα. Φαίνεται πως τέτοιου είδους γνώσεις

βοηθούν έναν ιστορικό να αφηγείται με ακρίβεια σημαντικές μάχες, αλλά και να αποτιμά σωστά τις αποφάσεις των στρατηγών και την πολεμική ικανότητα του στρατού.

Τέλος αυτό που τελικά δείχνει να ενδιαφέρει τον Λουκιανό είναι να μην βασίζονται οι ιστορικοί αποκλειστικά σε ό,τι τους λένε κάποιои, αλλά να τα εξακριβώνουν και οι ίδιοι, όπως έκαναν ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης, έτσι ώστε να μην ανήκουν στους λεγόμενους «κατοικιδίους» ιστορικούς. Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός θυμίζει τις αντιλήψεις του Πολύβιου για την Ιστορία⁵⁰ και περιλαμβάνει όσους ιστορικούς δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις ούτε δείχνουν προσωπικό ενδιαφέρον για τη διασταύρωση των πηγών που σχετίζονται με τα γεγονότα, αλλά βασίζονται αποκλειστικά στους άλλους, ενώ ταυτόχρονα αρκούνται στην ανάγνωση άλλων έργων και, γενικά, δεν κοπιάζουν για την εξεύρεση της αλήθειας. Όμως έτσι κατονομάζονται και αυτοί που περνούν τον καιρό τους κοντά σε ηγεμόνες δημιουργώντας έργα στα οποία τους εξυμνούν αποσκοπώντας σε τιμές. Για αυτή την κατηγορία ιστορικών ο Λουκιανός έχει κάνει λόγο αρκετές φορές στο σύγγραμμά του, γεγονός που καταδεικνύει πως αποτελούσαν ένα ισχυρό και θλιβερό φαινόμενο.

Κεφάλαιο 38

"Μάλιστα δέ...δικάζουσιν": Σύμφωνα με την αξιολόγηση του Λουκιανού εδώ παρατίθεται αυτό που θεωρείται το σπουδαιότερα όλων: το ελεύθερο πνεύμα. Χωρίς ελεύθερη σκέψη ο ιστορικός δεν έχει τη γενναιότητα να εξιστορήσει τα γεγονότα, όπως πράγματι έγιναν και να αποτιμήσει τη δράση και τα κίνητρα των προσώπων με οξυδέρκεια και αντικειμενικότητα. Αντίθετα μοιάζει με δικαστή που δωροδοκείται για να βγάλει μια απόφαση χαριστική ή εκδικητική. Παρόμοια αναφορά έγινε και στο προηγούμενο κεφάλαιο για τους ιστορικούς που διατελούν κοντά σε ηγέτες για να κερδίσουν την εύνοιά τους γράφοντας ψεύδη και κολακειές.

50

Πολύβιος, 12, 27, 1 κ.εξ.

"μήτε φοβείσθω μηδένα μηδὲ ἐλπίζετω μηδέν": Χαρακτηριστική η φράση αυτή του Λουκιανού με μικρή παραλλαγή (μηδένα),⁵¹ όπου δηλώνεται η προϋπόθεση που πρέπει να ισχύει για όποιον επιθυμεί να είναι πνευματικά ελεύθερος, δηλαδή να είναι ειλικρινής και θαρραλέος χωρίς να φοβάται απειλές ή δυσάρεστες συνέπειες, αλλά και να μην ελπίζει, ως το βαθμό τουλάχιστον που η ελπίδα για τη βελτίωση μιας κατάστασης μπορεί να κάνει τον άνθρωπο αναβλητικό, αλλά και να προσβλέπει σε μελλοντική απόκτηση τιμών και πλούτου. Συνεπώς ένας σωστός ιστορικός, αν δεν φοβάται τους ισχυρούς και δεν ελπίζει σε προσωπικά οφέλη, μπορεί να είναι αντικειμενικός, αδέκαστος και το έργο του αξιόλογο.

"ἀλλὰ μὴ μελέτω...οἱ πολλοί": Ο Λουκιανός προσπαθεί να τεκμηριώσει την προηγούμενη θέση του παραθέτοντας συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα, καθώς και σπουδαίες προσωπικότητες, για να τονίσει πως ο ιστορικός δεν πρέπει να διστάζει να εξιστορεί τα γεγονότα ως έχουν, φοβούμενος μήπως θίξει τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα ή τους πολίτες ενός τόπου, σε περίπτωση που αναφέρονται σημαντικά λάθη που έγιναν από τους πολιτικούς του ή έχουν διαστρεβλωμένη εικόνα των γεγονότων (π.χ. ο ρόλος της Αθήνας κατά την εκστρατεία στη Σικελία).

"ἡγήσεται γὰρ...δέον παρέλιπεν": Βασικό επιχείρημα του Λουκιανού για την επιτακτική ανάγκη της ειλικρινούς παράθεσης των γεγονότων από τον ιστορικό είναι πως κανείς συνετός άνθρωπος δεν πρόκειται να τον κατηγορήσει για όσα δυσάρεστα αναφέρει, αφού εκείνος διηγείται συμβάντα που πράγματι έγιναν. Άλλωστε ο ίδιος δεν τα δημιούργησε, απλά τα αφηγείται και άρα δεν είναι υπεύθυνος για αυτά.

"ῥῆστον ἦν...ἐλπίδων": Ο Λουκιανός δικαίως υποστηρίζει πως ο ιστορικός, ακόμα και αν έκρυβε κάποια γεγονότα ή τα διαστρέβλωνε, δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να τα διορθώσει. Μάλιστα φέρνει ξανά ως παράδειγμα τον Θουκυδίδη που είχε το θάρρος να αναφέρει τα γεγονότα όπως ακριβώς έγιναν.

51

Συναντάται και στο έργο του *Βίος Δημόνακτος* 20 και έμεινε στο πέραςμα του χρόνου, αφού έγινε γνωστή η φράση αυτή στις μέρες μας από τον Ν. Καζαντζάκη.

"ἀλλ' οἶμαι τὰ μὲν...μετατρέψει": Ακόμα και οι Μοίρες, κατά τον Λουκιανό, δεν θα μπορούσαν να ανατρέψουν όσα έγιναν. Ίσως εδώ να υπάρχει η αντίληψη κάποιων παλαιότερων ιστορικών. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Ηροδότου που πίστευε στον καθοριστικό ρόλο της Μοίρας στην εξέλιξη των γεγονότων, αλλά θεωρούσε πως ο άνθρωπος ήταν υπεύθυνος για τις επιλογές του, ενώ ο ορθολογιστής Θουκυδίδης πως η ανθρώπινη φύση είναι υπεύθυνη για τους πολέμους.⁵² Δεν είναι τυχαίο λοιπόν πως, τόσο ο Λουκιανός, όσο και οι άλλοι λόγιοι της εποχής του, τους είχαν ως πρότυπα αξεπέραστα για την Ιστορία.

Κεφάλαιο 39

Συνεχίζεται η ανάλυση με ιστορικά παραδείγματα που στόχο έχουν ν' αποδείξουν τη βασική αρχή του συγγραφέα, ότι δηλαδή το σπουδαιότερο προσόν του ιστορικού είναι να αναφέρει τα συμβάντα ως έχουν (**"τοῦ δὲ συγγραφέως...εἰπεῖν"**) χωρίς να φοβάται τους ισχυρούς ή να τους κολακεύει με το έργο του για να κερδίσει τιμές.

"τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναίτο...γραφή ἐπαίνων": Ο Λουκιανός παραθέτει το παράδειγμα του γιατρού Κτησία από την Κνίδα (τέλη 5ου αι. π.Χ., δεν τον κατονομάζει ο ίδιος), που έμεινε 17 χρόνια στην περσική αυλή κοντά στον Αρταξέρξη ως γιατρός του και, επιστρέφοντας στην πατρίδα του (περίπου το 390 π.Χ.), έγραψε την ιστορία της Περσίας, τα *Περσικά*, σε ιωνική διάλεκτο, σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής.⁵³ Αναφορά σε γιατρούς που έγραφαν ιστορία έγινε στο κεφ. 16 και, μάλιστα, το γεγονός αυτό ο Λουκιανός το θεωρούσε θεμιτό. Όμως τώρα ο συγκεκριμένος γιατρός δεν αναφέρεται ως θετικό παράδειγμα, αφού κατηγορείται πως δεν ήταν αντικειμενικός είτε

52

Η αντίληψη αυτή είναι διάχυτη στην περιγραφή των γεγονότων της Σικελικής Εκστρατείας στα βιβλία 6 και 7.

53

Τσακατίκας, 1997, σ. 92.

επειδή ήταν γιατρός του πανίσχυρου Αρταξέρξη και τον φοβόταν είτε γιατί ήθελε να αποκτήσει δόξα και τιμές επαινώντας τον στο έργο του. Στο σημείο αυτό γίνεται για πολλοστή φορά λόγος για τους αυλικούς ιστορικούς που ο Λουκιανός κατέκρινε, αφού, ζώντας δίπλα στην εξουσία, δεν θα μπορούσαν να είναι αμερόληπτοι. Εξάλλου πώς θα γινόταν κάποιος, όσο και αν το επιδίωκε, να είναι αντικειμενικός, όταν αναφέρεται σε ισχυρά πρόσωπα με τα οποία διατηρεί φιλικές σχέσεις, αφού τα συναισθήματά του δεν του το επιτρέπουν ή γνωρίζει μόνο τη μία όψη των γεγονότων; Άρα ο Λουκιανός φαίνεται να συμπεραίνει με έμμεσο τρόπο ότι ο ιστορικός πρέπει να ερευνά μόνος και ανεξάρτητος, ώστε να είναι σωστός.

"ἀλλ' οὐ Ξενοφῶν...οὐδὲ Θουκυδίδης": Γίνεται πάλι λόγος για τις ιστορικές αυθεντίες της κλασικής εποχής, τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα, που οι εκπρόσωποι της Β' Σοφιστικής δεν θαύμαζαν μόνο για τον τρόπο γραφής τους, αλλά και για το «ιστορικό ήθος» τους.

"ἀλλὰ κἄν...ἀμελητέον αὐτῷ": Στην Ιστορία πρωταρχικό ρόλο πρέπει να έχει η απόλυτη αντικειμενικότητα, γιατί το κοινό συμφέρον έχει μεγαλύτερη αξία από τα ατομικά συναισθήματα, άρα, χάρη της αλήθειας, παραμερίζονται οι φιλίες και οι έχθρες.

"καὶ ὅλως πῆχυς...τοῖς συγγράμμασιν": Οι αρετές, τις οποίες έχει ως τώρα καταγράψει ο Λουκιανός, για τους αξιέπαινους ιστορικούς είναι απαραίτητες, επειδή έχουν ως απώτερο σκοπό να καθίσταται το ιστορικό έργο «κτηῖμα ἐς αἰεί», σύμφωνα με τον Θουκυδίδη.

Κεφάλαιο 40

Ο Λουκιανός τώρα επεξηγεί τη θέση που διατύπωσε στο τέλος του προηγούμενου κεφαλαίου (και είχε αναφέρει στο κεφ. 10), ότι δηλαδή η Ιστορία πρέπει να προσβλέπει κυρίως σε όσους θα τη διαβάσουν στο μέλλον και όχι σε όσους την ακούν τώρα.

"Εἰ δὲ τὸ παραυτίκα...ἡ γυμναστική": Βασικό επιχείρημα είναι ότι η φροντίδα ενός ιστορικού για την εφήμερη τέρψη του σύγχρονου ακροατηρίου του τον υποβιβάζει

και τον κατατάσσει στους κόλακες. Πράγματι οι ιστορικοί που ήταν αντικειμενικοί δημιούργησαν έργα που διαβάζονται ως σήμερα και θεωρούνται αξεπέραστα πρότυπα (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφώντας κ.ά.).

"Ἡδέως ἂν τὴν παρ' ἡμῶν εὖνοιαν": Ο Λουκιανός, για να καταδείξει πως η κολακεία είναι δυσάρεστη για τους σοβαρούς ανθρώπους, αναφέρεται στην αντιμετώπισή της από τον Μ. Αλέξανδρο (παρόμοια αναφορά στα κεφ. 12 και 13), ο οποίος, κατάπληκτος από όσα έγραφε ο Ονησίκριτος για αυτόν, του είπε ευθαρσώς ότι απορεί πώς θα τα διαβάζουν αυτά οι άνθρωποι μετά το θάνατό του και αντιλαμβάνεται πως, όσοι τον επαινούν, επιδιώκουν την εύνοιά του.

Εντύπωση προξενεί το γεγονός της κατονομασίας ενός ιστορικού (όχι συχνό φαινόμενο στο έργο του). Πράγματι ο Ονησίκριτος υπήρξε ιστορικός του Αλεξάνδρου. Κατά τον Στράβωνα (15, 1, 28), σκοπός του ήταν να ξεπεράσει όλες τις υπερβολές που είχαν γραφτεί για τον Αλέξανδρο. Όμως το έκανε αυτό συνειδητά και μέσα στα πλαίσια της λαϊκής παράδοσης που είχε δημιουργηθεί τότε με την εξιστόρηση μυθικών κατορθωμάτων του στρατηλάτη. Η αντίδραση του Μ. Αλεξάνδρου ίσως να είναι επινόηση του Λουκιανού, μιας και το έργο του Ονησίκριτου γι' αυτόν γράφτηκε μετά το θάνατό του.⁵⁴

"Ὅμηρον γοῦν...ἐψεύδεται ἂν": Ο Λουκιανός απορεί γιατί, όσα εξιστόρησε ο Όμηρος σε έργα ποιητικά με μυθικό περιεχόμενο, τείνουν μερικοί να τα πιστεύουν ως αναφορές σε αληθινά γεγονότα και πραγματικούς ήρωες. Όμως δικαιολογεί την υπερβολή του ποιητή, αφού, όσα μυθώδη περιγράφονταν, δεν αφορούσαν ζωντανούς ανθρώπους. Με την παραπομπή στον Όμηρο, ο Λουκιανός θέλει να υπογραμμίσει ξανά (όπως και στα κεφ. 8, 14, 19) τη διάκριση μεταξύ Ποίησης και Ιστορίας, που όμως δεν ήταν αυτονόητη ακόμα και κατά την εποχή του Λουκιανού, αφού ο Όμηρος ήταν αξεπέραστο πρότυπο που όλοι οι λόγιοι θαύμαζαν, ενώ και η Ποίηση εξακολουθούσε να παίζει καθοριστικό ρόλο στα γράμματα. Πάντως με τη συχνή μνεία στον Όμηρο φαίνεται ο θαυμασμός και του ίδιου του Λουκιανού γι' αυτόν.

54

Τσακατίκας, 1997, σ. 92.

Κεφάλαιο 41

Ο Λουκιανός συνοψίζει ουσιαστικά όσα ανέφερε στα προηγούμενα σημεία σχετικά με τις αρετές που πρέπει να διέπουν έναν ιστορικό και είναι οι εξής: να μην φοβάται, να είναι ελεύθερος (από την επιθυμία για τιμές και από προσωπική εμπλοκή με ηγεμόνες), να επιδιώκει την αλήθεια, να είναι αμερόληπτος και απαλλαγμένος από προσωπικές εκτιμήσεις, να είναι δίκαιος, να διακρίνεται από μετριοπάθεια ως προς την κρίση του για τους ανθρώπους και τις πράξεις τους, να μη στοχεύει με το έργο του να εξυψώσει την πατρίδα του υποβιβάζοντας τον αντίπαλο, να μην υπακούει στην εξουσία. Τέλος πρέπει να αδιαφορεί για το πώς θα αντιμετωπιστεί το έργο του από το κοινό, αφού ουσιαστικά δεν γίνεται να το απευθύνει σε άσχετους με την ιστορική γνώση, και τελικός του σκοπός είναι η εξεύρεση της αλήθειας.

Κεφάλαιο 42

"Ο δ' οὖν Θουκυδίδης...τὰ βιβλία": Ο Λουκιανός δεν παρουσιάζει όλους αυτούς τους κανόνες ως δικούς του, αλλά τους αποδίδει στον Θουκυδίδη. Έτσι και αυτός παραπέμπει σε αυθεντία, που, για την Ιστορία ως επιστήμη, θεωρούνταν ο Θουκυδίδης. Όμως κατά τον Λουκιανό και ο Θουκυδίδης προέβη στη διάκριση των προτερημάτων των ιστορικών από τα ελαττώματα λόγω του θαυμασμού του προς τον Ηρόδοτο, που τον θεωρούσε πρότυπο. Διαφαίνεται, λοιπόν, και μια άλλη θέση που έχει διατυπώσει ο Λουκιανός, που είναι ν' αποβλέπουν οι ιστορικοί στη μίμηση προτύπων, ενώ παράλληλα υιοθετεί την άποψη του Κικέρωνα που χαρακτήρισε τον Ηρόδοτο «πατέρα της Ιστορίας».⁵⁵

"κτῆμά τε γάρ φησιν...τοῖς ἐν ποσὶ": Γίνεται λόγος εκ νέου για μια άλλη βασική αρετή της Ιστορίας, που είναι η χρησιμότητά της για το μέλλον, ώστε, αν

55

Easterling-Knox, 2000, σ. 580.

συμβούν πάλι παρόμοια γεγονότα, τότε οι άνθρωποι, στρεφόμενοι στο παρελθόν, να μπορούν να αντιμετωπίσουν σωστά τα παρόντα. Με αυτόν τον τρόπο το ιστορικό έργο γίνεται «κτηίμα ές αεί» (Θουκυδίδης, 1, 22).

Κεφάλαιο 43

Αφού ο Λουκιανός αναφέρθηκε εκτενώς στις αρετές που πρέπει να διέπουν τον ιστορικό ως προς τον τρόπο σκέψης, σταδιακά από αυτό το κεφάλαιο και σε μερικά από τα επόμενα κάνει λόγο για τη γλώσσα και την έκφραση που οφείλει να έχει το έργο του. Επομένως σημασία δίνεται τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στην έκφραση.

"Καί τήν μὲν γνώμην...ήκέτω μοι": Αφού, λοιπόν, παρέθεσε τις αρετές που αρμόζουν στο σωστό ιστορικό, καταλήγει στο συμπέρασμα που αφορά τη χρησιμότητα του δικού του συγγράμματος. Ο Λουκιανός υποστηρίζει πως, αν ένας συγγραφέας έχει έναν τρόπο σκέψης σαν αυτόν που προανέφερε, τότε με την κατάλληλη καθοδήγηση μπορεί να γίνει άριστος και το ιστορικό του έργο χρήσιμο για τις επόμενες γενιές. Εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι ο Λουκιανός, αν και δεν ήταν ιστορικός, πίστευε πως με τις συμβουλές του θα βοηθούσε τους ιστορικούς να βελτιώσουν το έργο τους, στοιχείο για το οποίο θα μπορούσε να κατηγορηθεί ως υπερόπτης. Όμως εκείνος δεν υπόσχεται πως με το σύγγραμμά του μπορεί να κάνει κάποιον καλό ιστορικό, αλλά να τον βοηθήσει, αν έχει τα κατάλληλα προσόντα, να βελτιωθεί. Βέβαια αναρωτιέται κανείς γιατί κάποιος συγγραφέας που έχει τα κατάλληλα προσόντα να χρειάζεται την καθοδήγηση του. Ίσως όμως ο Λουκιανός να εννοεί πως κανείς που δεν έχει έστω και κάποια από τα προτερήματα που χρειάζονται, δεν μπορεί, όσο και να βοηθηθεί από κάποιους, να γίνει ένας αξιόλογος ιστορικός.

"τήν δὲ φωνήν...διακείμενος": Ο Λουκιανός δίνει συμβουλές που αφορούν την έκφραση, αλλά τις συνδέει με τη σκέψη, καθώς αυτές τις δύο τις θεωρεί αλληλένδετες. Αρχικά αναφέρεται στα προοίμια, στα οποία ο ιστορικός δεν πρέπει να υιοθετεί ορμητικό ύφος, μακροπερίοδο λόγο και περίπλοκα επιχειρήματα και, γενικά, διάφορα ρητορικά

τεχνάσματα, αλλά να ξεκινά με νηφάλια διάθεση. Η σκέψη αυτή του Λουκιανού φαίνεται ορθή και συνεπής με όσα είχε αναφέρει σε προηγούμενα κεφάλαια, καθώς η ορμητική διάθεση του συγγραφέα στην αρχή του έργου του μπορεί να κουράσει τον αναγνώστη/ακροατή και να του προκαλέσει σύγχυση, καθώς και τεράστιες προσδοκίες για όσα θα ακολουθήσουν, στις οποίες όμως ο ιστορικός να μην είναι σε θέση να ανταποκριθεί κατάλληλα. Επιπλέον η ορμητικότητα και ο μακροπερίοδος λόγος είναι απαραίτητα στο κύριο μέρος του έργου που είναι το βασικότερο, και για άλλη μια φορά ο Λουκιανός διαχωρίζει την Ιστορία από τη Ρητορική.

"καὶ ὁ μὲν νοῦς...τὸ ὑποκείμενον": Επιτακτική φαίνεται και η ανάγκη για αντιστοιχία σκέψης (συνεκτικής και πυκνής) με λόγο σαφή και ακριβή, όπως αρμόζει σε πολιτικές υποθέσεις. Επομένως, κατά τον Λουκιανό, ο πλατειασμός στη σκέψη και στο λόγο αρμόζει περισσότερο στη Ρητορική και όχι στην εξιστόρηση σπουδαίων πολιτικών γεγονότων, όπου χρειάζεται η άμεση κατανόηση ὅσων τα ακούνε.

Κεφάλαιο 44

"σαφῶς δηλῶσαι...καπηλικοῖς": Ο σκοπός των γλωσσικών επιλογών στην Ιστορία είναι ίδιος με αυτόν της σκέψης και άρα πρέπει να τίθεται ένα ζήτημα με σαφήνεια χρησιμοποιώντας τη μεσότητα στο λόγο, δηλαδή να παρατίθενται λέξεις όχι σπάνιες και ασυνήθιστες ούτε αγοραίες και φθηνές.

"ἀλλ' ὡς μὲν...ἐπαινέσαι": Το έργο ενός ιστορικού απευθύνεται σε όλους, επομένως χρειάζεται να γίνεται αντιληπτό από όλους, αφού η γλώσσα δεν θα το κάνει απρόσιτο, ενώ παράλληλα να μπορούν και οι μορφωμένοι να το επαινούν, γιατί είναι απλό χωρίς να φαίνεται απλοϊκό.⁵⁶

56

Η ανάγκη για μεσότητα στη γλώσσα θυμίζει τις αντίστοιχες αντιλήψεις του Κοραή στα νεότερα χρόνια.

"καὶ μὴν καὶ σχήμασι...ἔχουσιν": Τα εκφραστικά σχήματα πρέπει να είναι ανάλογα με το λόγο, δηλαδή απλά και ανεπιτήδευτα. Ο Λουκιανός μοιάζει να κατακρίνει όσους συγγέουν ένα ιστορικό έργο με ένα έργο ρητορικό ή ποιητικό και προσπαθούν να εντυπωσιάσουν με βαρύγδουπες λέξεις και εξεζητημένα ρητορικά σχήματα σε βάρος του περιεχομένου.

Κεφάλαιο 45

"Καὶ ἡ μὲν γνώμη...τὴν ναῶν": Στο συγκεκριμένο σημείο ο Λουκιανός δείχνει να διαφοροποιείται κάπως σε σχέση με όσα προανέφερε για τη σύνδεση της σκέψης με το ύφος του συγγραφέα. Έτσι θεωρεί ότι μπορεί να προσεγγίζει και την Ποίηση, να είναι δηλαδή υψηλή και μεγαλοπρεπής, κυρίως, όμως, όταν ασχολείται με παρατάξεις, μάχες και ναυμαχίες. Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται ότι πρέπει η αφήγηση να φτάνει στα όρια του μύθου, αλλά, επειδή οι πολεμικές συγκρούσεις καθορίζουν τις εξελίξεις και ταυτόχρονα αναδεικνύουν ηρωικές πράξεις και μορφές, φέρνουν απώλειες και καταστροφές, περικλείουν το επικό στοιχείο, επομένως η μεγαλοπρέπεια είναι χρήσιμη, αφού θεωρείται στοιχείο ποιητικό.

"ἡ λέξις δὲ...οὐ μικρὸν γίγνεται": Αναφορικά με την έκφραση, ο Λουκιανός υποστηρίζει ότι πρέπει να είναι απλή, κατανοητή, χωρίς λυρικές εξάρσεις και υπερβολές (όπως στην Ποίηση), μιας και συνοδεύει πραγματικά γεγονότα. Εξάλλου η παραβίαση του μέτρου μπορεί να κάνει τον ιστορικό να φαίνεται υπερβολικά υπερήφανος, κάτι που δεν επιτρέπεται, γιατί παύει έτσι να είναι δίκαιος και αμερόληπτος.

"ἄμεινον οὖν...τῆς φορᾶς": Ο Λουκιανός, συμπερασματικά, προτείνει τη λύση που θεωρεί πιο σωστή, την ισορροπία σκέψης (έστω και ποιητικής, ενίοτε) και έκφρασης (πεζή).

Κεφάλαιο 46

"Καὶ μὴν καὶ...τοῖς ἀκούουσι": Ο Λουκιανός επεκτείνεται και σε πιο εξειδικευμένα θέματα δίνοντας τη συμβουλή του ακόμα και για τον τρόπο σύνδεσης λέξεων και προτάσεων. Πιστεύει, λοιπόν, πως και σε αυτή την περίπτωση χρειάζεται η μεσότητα, καθώς δεν πρέπει ούτε να χωρίζονται πολύ οι λέξεις ούτε να συνδέονται ρυθμικά. Προφανώς στην πρώτη περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος της ασάφειας και της απόσπασης της συγκέντρωσης από το ακροατήριο ή τους αναγνώστες, ενώ στη δεύτερη μπορεί να θυμίσει ποιητικό έργο. Βέβαια το μεγαλύτερο πρότυπό του, ο Θουκυδίδης, σε πολλά σημεία του έργου του υιοθετεί τον μακροπερίοδο λόγο κάνοντάς τα δυσνόητα, ενώ αρκετές φράσεις του έχουν ιδιαίτερη ερμηνεία. Ίσως ο Λουκιανός στο συγκεκριμένο ζήτημα να είχε στο νου του άλλους ιστορικούς, όπως τον Ξενοφώντα, ο λόγος του οποίου είναι σαφέστερος. Αντίστοιχη γνώμη με αυτή του Λουκιανού είχε διατυπώσει ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεάς στο έργο του *Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων*.⁵⁷

Κεφάλαιο 47

"Τὰ δὲ πράγματα αὐτά...πιθανοτέρου ἔστω": Ο Λουκιανός επανέρχεται σε μια άλλη βασική θέση, πως αληθινός ιστορικός είναι όποιος έχει υπάρξει και αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων και έχει κάνει ενδελεχή έρευνα για ό,τι εξιστορεί. Εδώ όμως προστίθεται το χάρισμα της επιφυλακτικότητας του ιστορικού σχετικά με την παράθεση γεγονότων από τρίτους, αφού σίγουρα κάποιιοι δεν θα είναι αμερόληπτοι. Αλλά, επειδή ποτέ δεν μπορεί αυτός να είναι σίγουρος για όσα ο ίδιος δεν έζησε, θα πρέπει να διαθέτει οξυδέρκεια, ώστε να είναι σε θέση να διακρίνει ποια γεγονότα θεωρεί πιο πιθανά. Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρήσουμε πως η συγκέντρωση των γεγονότων, κατά τον

57

Τσακατίκας, 1997, σ. 92.

Λουκιανό, είναι δύσκολο έργο και προφανώς απαιτεί ευφυΐα που προέρχεται και από μεγάλη εμπειρία. Άρα χρειάζονται σύνθετες ικανότητες για τη συγγραφή ενός ιστορικού έργου, οπότε και εδώ αντικατοπτρίζονται οι τακτικές των μεγάλων ιστορικών, δηλαδή του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη.

Κεφάλαιο 48

Ο Λουκιανός προβαίνει σε μια μικρή, αλλά αξιοσημείωτη αναφορά για τον τρόπο που πρέπει να δομείται ένα ιστορικό έργο. Πιστεύει, λοιπόν, ότι ο ιστορικός δεν μπορεί να παραθέτει απευθείας τα γεγονότα, όπως του έρθουν την ώρα εκείνη στο νου, αλλά είναι σωστότερο να φτιάχνει πρώτα ένα σκελετό, ώστε να κατανοεί ποια γεγονότα θα συμπεριλάβει. Έπειτα θα βάλει τάξη σ' αυτά, ώστε να υπάρχει μια ιεραρχία ως προς τη σπουδαιότητά τους, ενώ τελευταία θα αφήσει τη μορφή που θα τους δώσει, μιας και αυτή έχει δευτερεύουσα σημασία.

Κεφάλαιο 49

"Καὶ ὄλως ἐοικέτω...τὴν ἐπίβασιν": Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται λόγος για την ικανότητα που πρέπει να διέπει τον ιστορικό στην αφήγηση των μαχών, φέρνοντας ως παράδειγμα τον Όμηρο, ο οποίος, αν και έγραψε ποιητικά έργα, ήταν πρωτοπόρος και στην εξιστόρηση πολεμικών συγκρούσεων. Έτσι, λοιπόν, ο ιστορικός χρειάζεται να φαίνεται ότι είναι παντεπόπτης, όπως ο Δίας του Ομήρου, πηγαίνοντας από το ένα σημείο στο άλλο. Μάλιστα, αν εξιστορεί μάχη μεταξύ των αντιπάλων, πρέπει να είναι σε θέση να περιγράψει όσα γίνονται και στις δύο παρατάξεις, ώστε ο ακροατής/αναγνώστης να έχει ολοκληρωμένη και αντικειμενική άποψη, ενώ μπορεί να στέκεται περισσότερο στο ένα μέρος, εάν διαδραματίζεται σε αυτό κάποιο πολύ σπουδαίο συμβάν. Ορατή είναι και πάλι η τεράστια επιρροή του Ομήρου που εφηύρε την τεχνική της παράλληλης

δράσης και θεωρείται, χάρη σε αυτήν, ο πρώτος «σκηνοθέτης». Συμπερασματικά ο ικανός ιστορικός πρέπει να έχει και «σκηνοθετικές» ικανότητες, ώστε η αφήγησή του να είναι παραστατική και πλήρης.

"ἔς τοὺς στρατηγούς...ἔταξαν": Η ιεραρχία, για την οποία έκανε λόγο πριν ο Λουκιανός, είναι απαραίτητη, όχι μόνο στα πολεμικά γεγονότα, αλλά και στην αναφορά των προσώπων. Σύμφωνα με αυτή τη λογική ο ιστορικός πρώτα οφείλει να «παρακολουθεί» τους στρατηγούς, αφού αυτοί με τις ικανότητές τους, τις απόψεις τους, τους σχεδιασμούς τους, τους λόγους ή τις συμβουλές τους στους στρατιώτες τους διαδραματίζουν σπουδαιότατο ρόλο στην εξέλιξη και στην έκβαση των μαχών. Μάλιστα, επειδή τα σχέδιά και, γενικά, ο τρόπος σκέψης τους αποτυπώνονται παραστατικά στους λόγους τους, καλό είναι να παρατίθενται, αν περιέχουν στοιχεία αξιόλογα. Είναι φανερό, λοιπόν, η επίδραση των δημηγοριών του Θουκυδίδη που περιλάμβαναν σημαντικό μέρος του έργου του (το 1/3).

"ἔπειδ' ἄναμιχθῶσι...καὶ συμφευσέτω" : Μετά τους στρατηγούς, σειρά στην περιγραφή πρέπει να έχει η δράση των ίδιων των στρατιωτών στα πεδία των μαχών. Η περιγραφή, όμως, αυτή δεν γίνεται να περιλαμβάνει οτιδήποτε, αλλά ν' ακολουθεί με τη σειρά της κάποιους κανόνες. Έτσι ο ιστορικός χρειάζεται να παρατηρεί και τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, να αντιλαμβάνεται ποια γεγονότα είναι σπουδαιότερα και αυτά να περιγράφει, ακολουθώντας πρώτα τους νικητές και τελειώνοντας την αφήγησή του με τους νικημένους.

Κεφάλαιο 50

"Καὶ πᾶσι τούτοις μέτρον ἐπέστω": Κυρίαρχη ήταν και στην εποχή του Λουκιανού η αντίληψη της τήρησης του μέτρου που ίσχυε για όλα τα πράγματα από την αρχαϊκή και την κλασσική εποχή. Γνωστή έμεινε η ρήση «(πᾶν) μέτρον ἄριστον», όπως διατυπώθηκε τον 6ο αι. π.Χ. από τον Κλεόβουλο, καθώς και η πεποίθηση του Αριστοτέλη πως το μέτρο ήταν αρετή, αφού βρισκόταν ανάμεσα σε δύο ακρότητες, την

έλλειψη και την υπερβολή (*Ἠθικά Νικομάχεια* 1106b). Οι μεγάλοι φιλόσοφοι επηρέαζαν ακόμα, όπως φαινόταν και από την ίδρυση νέων φιλοσοφικών σχολών και την ανάπτυξη νέων τάσεων που βασιζόνταν, όμως, αλλά και σέβονταν τα παλαιά διδάγματα. Κατά αναλογία, λοιπόν, πρέπει να τηρείται το μέτρο και στην εξιστόρηση των ιστορικών γεγονότων.

"μὴ ἐς κόρον...ἀπολείπεται": Στο χωρίο αυτό ο Λουκιανός επεξηγεί και σε ποιες άλλες περιστάσεις είναι χρήσιμη η τήρηση του μέτρου. Επομένως η αφήγηση δεν μπορεί να είναι ως προς την έκφραση «φορτωμένη», ώστε να θυμίζει Ποίηση, μιας και οφείλει να είναι ρεαλιστική, ούτε όμως «απογυμνωμένη» από οποιαδήποτε εκφραστική χάρη, γιατί γίνεται άχαρη και θυμίζει ξερό απομνημόνευμα και όχι έργο που πρέπει να έχει ενάργεια. Επιπλέον, μέτρο χρειάζεται να τηρείται και στα ίδια τα γεγονότα, αφού ο ιστορικός είναι σε θέση να διατηρεί ένα συγχρονισμό για πλήρη εποπτεία ή να μεταβαίνει ομαλά απ' το ένα μέρος στο άλλο, όταν κρίνεται αναγκαίο. Με αυτά τα στοιχεία, τα γεγονότα περιγράφονται ρεαλιστικά και μοιάζουν να εκτυλίσσονται μπροστά στα μάτια μας. Ο ιστορικός που ενδέχεται να έχει τέτοιες ικανότητες είναι ο έμπειρος ή αυτός που δουλεύει αρκετό καιρό και με μεγάλη προσοχή το έργο του. Όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, έτσι και σε αυτό φαίνεται η επιρροή του Ομήρου και των μεγάλων ιστορικών.

Κεφάλαιο 51

"Μάλιστα δὲ κατόπτρῳ...ἀλλ' ὅπως εἴπωσιν": Ο Λουκιανός επαναδιατυπώνει μια βασική ιδέα του για τη συγγραφή της Ιστορίας. Ο ιστορικός δεν δημιουργεί τα γεγονότα, αφού αυτά υπάρχουν ήδη, επομένως δεν είναι υπεύθυνος για όσα έχουν γίνει, αλλά στόχος του είναι να τα οργανώσει σωστά. Άρα τονίζεται ξανά η μέγιστη αξία της αλήθειας στην Ιστορία που είναι πάνω από όλες. Με τη λογική αυτή κανείς δεν δικαιούται να κατακρίνει τον ιστορικό για όσα αφηγείται, ενώ ο ιστορικός με τη σειρά του δεν έχει ανάγκη τη γνώμη των άλλων γι' αυτά που είναι αληθινά. Εξάλλου ο

Λουκιανός υπενθυμίζει πως η Ιστορία δεν σχετίζεται με τη Ρητορική που συνθέτει γεγονότα –κάποια εκ των οποίων παρουσιάζονται διαστρεβλωμένα ή είναι ανύπαρκτα– και τα διανθίζει με πολλά εκφραστικά σχήματα, ώστε οι λόγοι να είναι πειστικοί.

"ὄλως δὲ...τῆς ἱστορίας Φειδία": Ο Λουκιανός παραλληλίζει τους ιστορικούς με τους γλύπτες. Ὅπως εκείνοι δεν φτιάχνουν τα υλικά, αλλά τα προμηθεύονται και με την τέχνη τους τα συνδυάζουν, ώστε να κατασκευάσουν με χάρη το έργο τους, έτσι και οι ιστορικοί κατατάσσουν τα γεγονότα με τέτοιο τρόπο που το έργο τους να έχει αρτιότητα και δύναμη. Χαρακτηριστικό είναι πως ο παραλληλισμός αυτός γίνεται με τα πιο γνωστά ονόματα της γλυπτικής της κλασικής αρχαιότητας (μίμηση), ενώ ο Λουκιανός εκφράζει την πεποίθηση πως η τελειότητα είναι εφικτή σ' όλες τις πολιτιστικές εκφάνσεις, και στα έργα τέχνης και στα γραμματειακά είδη.

Στα κεφάλαια 52-55 ο Λουκιανός δίνει τις συμβουλές του για το πώς πρέπει να γράφεται το προοίμιο ενός ιστορικού έργου. Σε αρκετά αρχικά κεφάλαια είχε παραθέσει παραδείγματα για ιστορικούς που έγραφαν προοίμια αταίριαστα με το έργο τους. Το προοίμιο θεωρείται βασικό μέρος του κειμένου, καθώς κατατοπίζει τους αναγνώστες για όσα θα ακολουθήσουν, αλλά ταυτόχρονα φανερώνει τον τρόπο σκέψης και τις μεθόδους που ακολούθησε ο ιστορικός στη συγκέντρωση και κατάταξη του υλικού του, καθώς και την ίδια τη σημασία που είχαν τα συγκεκριμένα γεγονότα, ώστε να εξιστορηθούν.

Κεφάλαιο 52

Ο Λουκιανός υποστηρίζει ότι δεν είναι υποχρεωτικό για έναν ιστορικό να παραθέτει στο έργο του προοίμιο, καθώς μπορεί το θέμα να μην απαιτεί επεξήγηση, αν, μάλιστα, έχει συγκεντρώσει όλο το υλικό.⁵⁸ Ὅμως και πάλι χρειάζεται το προοίμιο για διασαφήνιση. Εδώ φαίνεται να υπάρχει οξύμωρο, όμως ο Λουκιανός μάλλον εννοούσε πως είναι αναγκαίο σε κάποιες περιπτώσεις, όχι ένα αναλυτικό προοίμιο –όπως το

58

Στο κεφ. 23 είχε αναφέρει το παράδειγμα του Ξενοφώντα.

γνωρίζουμε από τους γνωστούς ιστορικούς (π.χ. Θουκυδίδη)–, αλλά μια σύντομη εισαγωγή που επεξηγεί τι θ' ακολουθήσει.

Κεφάλαιο 53

"Όπoταν δέ...έρεϊ": Το ιδεώδες προοίμιο, κατά τον Λουκιανό, πρέπει να ξεκινά από δύο σημεία και όχι τρία, όπως συμβαίνει στα ρητορικά κείμενα, δηλαδή θα παραλείψει να ζητήσει την εύνοια του ακροατηρίου. Για άλλη μια φορά ο Λουκιανός κάνει διάκριση της Ιστορίας από τη Ρητορική, καθώς πολλοί ιστορικοί επιδίωκαν την εύνοια του ακροατηρίου με ψεύδη και υπερβολές.

"προσέξουσι μὲν...τῶν γεγενημένων": Ένας ιστορικός μπορεί να πετύχει την προσοχή που έχει ανάγκη το έργο του, αν στο προοίμιό του καταστήσει σαφές ότι όσα εξιστορήσει είναι σημαντικά και χρήσιμα, εκθέτοντας ταυτόχρονα και τα αίτιά τους. Άρα η αλήθεια και η χρησιμότητα των γεγονότων είναι, σύμφωνα με τον Λουκιανό, τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά που οφείλει να έχει το ιστορικό έργο και γι' αυτό η προσοχή και η εύκολη μάθηση είναι τα δύο βασικά στοιχεία που πρέπει να διακρίνουν το προοίμιό του.

Κεφάλαιο 54

Ο Λουκιανός επανέρχεται στη μνεία των κλασσικών προτύπων της Ιστορίας, για να επιχειρηματολογήσει για την προαναφερθείσα θέση του σχετικά με τον τρόπο συγγραφής των προοιμίων. Παραθέτει ως πρότυπα τα προοίμια του έργου του Ηροδότου και του Θουκυδίδη, στα οποία οι συγγραφείς τους εξέθεσαν το λόγο που θέλησαν ν' ασχοληθούν με τα συγκεκριμένα συμβάντα. Έτσι στο προοίμιο της ηροδότειας Ιστορίας αναφέρεται η ανάγκη να μην ξεχαστούν σπουδαία και θαυμαστά κατορθώματα με νίκες, μάλιστα, ελληνικές. Ο Θουκυδίδης με τη σειρά του προέβλεψε ότι ο πελοποννησιακός

πόλεμος φαινόταν ο σπουδαιότερος όλων όσοι είχαν προηγηθεί. Συνεπώς με τα δύο αυτά παραδείγματα ο Λουκιανός μοιάζει να εκφέρει την προσωπική του άποψη, πως στον πρόλογο ο ιστορικός εκθέτει το σκοπό για τον οποίο γράφει το έργο του. Αυτός δεν μπορεί να είναι οποιοσδήποτε, αλλά σχετίζεται με τη σημαντικότητα των γεγονότων που καταγράφονται για να μην ξεχαστούν και για να επωφεληθούν οι μελλοντικές γενιές (κτῆμα ἐς ἀεί). Με τη λογική αυτή η Ιστορία καθίσταται χρησιμοθηρική.

Κεφάλαιο 55

Ο Λουκιανός μεταβαίνει ομαλά από τον τρόπο γραφής του προοιμίου στο κύριο μέρος του ιστορικού κειμένου. Η μετάβαση αυτή γίνεται ήδη με την πρώτη πρόταση.

"Μετὰ δὲ...μετάβασις": Στην αρχή ενός νέου κεφαλαίου ο Λουκιανός ολοκληρώνει ουσιαστικά την άποψή του για τα προοίμια με μια νέα ιδέα, αλλά ουσιαστική και εύκολα εννοούμενη: η έκταση ενός προοιμίου δεν είναι συγκεκριμένη, αλλά ποικίλλει ανάλογα με τα γεγονότα (έκταση, συνέπειες), ενώ βοηθά στην ομαλή μετάβαση στο κύριο μέρος.

Γενικά από αυτό το σημείο και εξής, μέσα σε 5 κεφάλαια, ο Λουκιανός αναλύει πώς πρέπει να είναι το κύριο μέρος του ιστορικού έργου, εφόσον καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα του και σ' αυτό αναφέρονται, αναλύονται και ερμηνεύονται τα γεγονότα.

"ὥστε ταῖς τῆς διηγήσεως...μήτε κοιλαίνεσθαι": Μία από τις βασικές αρετές του κυρίου σώματος πρέπει να είναι η ομαλότητα, δηλαδή να μη συσσωρεύονται τα γεγονότα ούτε να «εξογκώνονται» με πολλά εκφραστικά μέσα, ούτε όμως να υπάρχουν ελλείψεις ή χαλαρότητα στη σύνδεση και φτώχεια στην έκφραση. Ο καλός ιστορικός είναι αυτός που τηρεί την ισορροπία, πράγμα καθόλου εύκολο.

"ἔπειτα τὸ σαφὲς...τῶν πραγμάτων": Εκτός από την ομαλότητα, ουσιαστικό προτέρημα θεωρείται και η σαφήνεια, τόσο στη σύνδεση των γεγονότων, όσο και στην έκφραση. Όπως έχει ήδη εξηγήσει ο Λουκιανός, τα γεγονότα πρέπει να γίνονται

αντιληπτά από όσους δεν διαθέτουν μόρφωση, αλλά ταυτόχρονα να θαυμάζονται και από τους μορφωμένους. Επομένως χρειάζεται ισορροπία ανάμεσα στην περίπλοκη περιγραφή και έκφραση και στην απλοϊκότητα που δεν αρμόζει σε ένα είδος λογοτεχνικό.

"ἀπόλυτα γὰρ...κατὰ τὰ ἄκρα": Σειρά στις παραινέσεις του Λουκιανού παίρνει ο τρόπος που δομείται το κείμενο και γενικά η οργάνωση του υλικού από τον ιστορικό. Αυτός πρέπει ν' αφηγείται τα γεγονότα σε μία συνέχεια, ώστε να γίνεται αντιληπτή η φυσική ροή τους, καθώς και τα αίτια που τα συνδέουν. Όμως η ουσιαστική ικανότητά του διαφαίνεται στο να μη γειτονεύουν οι διηγήσεις απλά η μία δίπλα στην άλλη, αλλά και να συγκοινωνούν, οπότε, ακόμα και αν δεν βρίσκονται κοντά, να γίνεται αντιληπτή η συνάφειά τους, αφού οι αιτίες και οι συνθήκες που διαμορφώνουν τα γεγονότα συχνά περιπλέκονται. Τα προτερήματα που περιγράφει εδώ ο Λουκιανός ως προς τον τρόπο σύνδεσης των γεγονότων παραπέμπουν στον Θουκυδίδη, που θεωρείται πρότυπο και για τη δομή του έργου του.

Κεφάλαιο 56

"Τάχος ἐπὶ πᾶσι...ἰκανῶς τὰ μεγάλα": Βασική αρετή της ιστορικής αφήγησης είναι και η διάκριση εκ μέρους του συγγραφέα για το εύρος που πρέπει να καταλαμβάνουν τα γεγονότα κατά την εξιστόρηση. Αυτό συνεπάγεται πως ο ιστορικός οφείλει να διακρίνει ποια από όσα περιγράφει έχουν σημασία, ώστε να τους αφιερώσει την κατάλληλη έκταση, ενώ όσα δεν είναι σημαντικά, να τα προσπερνά και, μάλιστα, αν είναι σε πληθώρα. Συνεπώς, κατά τον Λουκιανό, ένας ικανός ιστορικός δεν έχει χρέος απλά να καταγράφει τα γεγονότα, αλλά και να τα αξιολογεί και, καθώς γνωρίζουμε, η αρετή αυτή έχει για τους ιστορικούς διαχρονική αξία. Χαρακτηριστικό είναι πως ο Λουκιανός έμμεσα επικρίνει μια κατηγορία ιστορικών (στην οποία έχει ήδη αναφερθεί εκτενώς στα κεφ. 27-31) που αφιέρωνε μεγάλη έκταση σε ασήμαντα γεγονότα, αφήνοντας κατά μέρος όσα ήταν αξιόλογα.

"Μάλιστα δὲ σωφρονητέον...τὴν ἱστορίαν": Ο ἄξιος ιστορικός δεν είναι προσεκτικός μόνο στα καίρια σημεία, αλλά κρίνεται και στις λεπτομέρειες, ὅπως στην περιγραφή των τοπίων. Με βάση αυτή τη λογική χρειάζεται να είναι συγκρατημένος στις περιγραφές των βουνών, των τειχών ἢ των ποταμών. Βέβαια ο Λουκιανός δεν αμφισβητεῖ –ὅπως και κάθε αξιόλογος ιστορικός– τη σημασία που μπορεί κάποιες φορές να ἔχουν τα φυσικά τοπία ἢ τα τείχη στην εξέλιξη ἢ την έκβαση των γεγονότων, κυρίως των πολεμικῶν συγκρούσεων. Ὅμως θεωρεῖ πως δεν χρειάζεται γι' αυτά εξαντλητική και κουραστική περιγραφή που μπορεί να επισκιάσει ἄλλα σημαντικά γεγονότα. Η συμβουλή που δίνει ἐδῶ ο Λουκιανός εντάσσεται σε ὅσα προανέφερε για την ἀρετὴ της συντομίας και τη διάκριση των σημαντικῶν ἀπὸ τα ἀσήμαντα γεγονότα, ἐνῶ παράλληλα επικρίνει τους ιστορικούς που προβαίνουν σε τέτοιες περιγραφές προκειμένου να κάνουν ἐπίδειξη ευγλωττίας (ὅπως οἱ ρήτορες) και ν' ἀποκτήσουν φήμη με κάθε τρόπο.

"ἀλλ' ὀλίγον προσαψάμενος...ἄν Ἰξίονα ἐκύλισεν;": Ο Λουκιανός παραθέτει για πολλοστή φορά το παράδειγμα της ομηρικῆς ποίησης, στην οποία υπάρχουν ἀφθονες περιγραφές. Ἀλλά και ο ἴδιος ο Ὅμηρος ἀντιλαμβανόταν ποια γεγονότα ἔπρεπε να περιγράψει με λεπτομέρειες και ποια ν' ἀναφέρει με συντομία.

"μᾶλλον δὲ ὁ Θουκυδίδης...πολλὰ ὄντα": Για να στηρίξει την ἀποψη του, παρουσιάζει το παράδειγμα του Θουκυδίδη, δίνοντας συγκεκριμένα στοιχεία ἀπὸ το ἔργο του. Αυτὸς εἶχε την ικανότητα να περιγράψει ὅ,τι ἦταν χρήσιμο και φαινόταν πως εἶχε συντελέσει στις περαιτέρω εξελίξεις, ὅπως κάποιο μηχανήμα ἢ σχέδιο ἢ λιμάνι, ἀλλά να μην προσκολλάται σ' αὐτό και να μπορεί να απομακρύνεται γρήγορα. Ὅμως στην περίπτωση του λοιμοῦ, ἐνῶ μοιάζει να μακρολογεῖ, ουσιαστικά αὐτό δεν συμβαίνει, γιατί ο λοιμὸς ἐπαίξε καθοριστικὸ ρόλο στην εξέλιξη του πελοποννησιακοῦ πολέμου με το θάνατο του Περικλή, ἀλλά και πάλι, καθὼς απομακρύνεται ἀπὸ αὐτόν, στέκεται σε αξιοσημείωτα γεγονότα.

Κεφάλαιο 58

"Ἦν δέ ποτε...καὶ ταῦτα": Ο Λουκιανός περνά στο ζήτημα των δημηγοριών. Σε περίπτωση, λοιπόν, που ένας ιστορικός επιθυμεί να εντάξει στο έργο του δημηγορία, μπορεί να το κάνει, αλλά χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, ώστε η ενσωμάτωσή της στην ιστορική αφήγηση να προσδώσει αξία και κύρος. Γι' αυτό ο λόγος πρέπει ν' ανταποκρίνεται, όσο είναι εφικτό, στα γεγονότα και να ταιριάζει στην προσωπικότητα του ατόμου που τον εκφώνησε. Βέβαια βασική προϋπόθεση είναι να έχει εκφωνηθεί ο λόγος ή να «πειθεί» ότι θα μπορούσε να έχει ειπωθεί σε σημαντικές περιστάσεις από σπουδαία πρόσωπα και να τον έχει κάποιος ακούσει, προκειμένου να έχει αληθοφάνεια και σαφήνεια. Και εδώ μας έρχονται στο νου οι δημηγορίες του Θουκυδίδη, τις οποίες έχει ως πρότυπο ο Λουκιανός, παρόλο που δεν αναφέρει το όνομα του ιστορικού.

"πλὴν ἐφεῖταί σοι...δεινότητα": Επειδή οι λόγοι που παρατίθενται στο ιστορικό έργο έχουν διατυπωθεί από άτομα που σκοπό είχαν να πείσουν το ακροατήριό τους για σημαντικές αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν, έχουν ρητορικά στοιχεία. Άρα δίνεται η δυνατότητα στον ιστορικό να ρητορεύσει και να δείξει την εκφραστική του ικανότητα, αφού πρέπει να ανασυστήσει το λόγο με ρεαλισμό. Σε αυτή την περίπτωση και μόνο επιτρέπεται η ταύτιση Ιστορίας και Ρητορικής.

Κεφάλαιο 59

Ένα άλλο ζήτημα με το οποίο καταπιάνεται ο Λουκιανός και προσφέρει τις συμβουλές του είναι αυτό που αφορά τους επαίνους και τις κατηγορίες. Ήδη από τα πρώτα κεφάλαια του έργου του (8-14) κάνει εκτενή λόγο για όσους ιστορικούς κατέφευγαν σε υπερβολικές κολακείες ηγεμόνων και σε υπέρμετρους επαίνους για τη ρωμαϊκή δύναμη, με σκοπό να κερδίσει το έργο τους εύνοια και οι ίδιοι δόξα και τιμές, αδιαφορώντας τόσο για την ιστορική αλήθεια, όσο και την αξιοπρέπειά τους.

"Ἐπαινοὶ μὲν γὰρ ἢ ψόγοι...ἐκεῖνοί εἰσιν": Ο Λουκιανός δεν αποκλείει εντελώς την απόδοση επαίνου ή μομφής σε κάποιον, αρκεί να τηρούνται κάποιιοι κανόνες. Πρώτα απ' όλα πρέπει να γίνεται με φειδώ, αφού σκοπός ενός ιστορικού είναι η παράθεση των γεγονότων και όχι να κρίνει τα πρόσωπα σαν δικαστής. Επιπλέον για οποιαδήποτε κρίση διατυπώνεται για άτομα χρειάζονται αποδείξεις, γιατί όσοι κατηγορούνται δεν είναι παρόντες για να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους. Τέλος υπενθυμίζεται πως ο ιστορικός έχει χρέος να είναι πάντα αμερόληπτος και να χρησιμοποιεί τη δύναμη που έχει προκειμένου να προβάλλει την αλήθεια και όχι τις προσωπικές του πεποιθήσεις.

"καὶ τὴν αὐτὴν...τὰ πεπραγμένα": Ο Λουκιανός παραθέτει για τα παραπάνω το παράδειγμα του ιστορικού Θεόπομπου που περισσότερο κατηγορούσε στο έργο του παρά εξιστορούσε γεγονότα. Για τον συγκεκριμένο ιστορικό ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς (*Πρὸς Πομπήιον* 6) μιλά επαινετικά, ενώ ο Πολύβιος (8, 9-11) τον επικρίνει σφόδρα, όπως και ο Λουκιανός εδώ.

Κεφάλαιο 60

"Καὶ μὴν καὶ μῦθος...πάντως": Επιπλέον δεν αποκλείεται η παρεμβολή κάποιου μύθου, κατηγορείται, όμως, όπως και σε προηγούμενα κεφάλαια, η επιβεβαίωσή του ως αληθινού. Ο Λουκιανός φαίνεται στο συγκεκριμένο ζήτημα να έχει επηρεαστεί από τον Ηρόδοτο που παρέθεσε στο έργο του μύθους, για τους οποίους διατύπωνε τις επιφυλάξεις του.

"ἄλλ' ἐν μέσῳ...ἐπιρρεπέστερος": Παραδόξως ο Λουκιανός δεν δείχνει να προβληματίζεται για την αλήθεια ή μη ενός μύθου, όσο για το να μην κατηγορηθεί για υποκειμενικότητα. Πιστεύει, μάλιστα, πως οι ίδιοι οι ακροατές μπορούν μόνοι τους να παίρνουν θέση και να κρίνουν. Έτσι εκφράζει ταυτόχρονα και την πεποίθηση πως ο ιστορικός δεν γίνεται να έχει άποψη για όλα, αλλά να αναφέρει τα γεγονότα με τέτοιο τρόπο, ώστε ο ακροατής/αναγνώστης να καταλήγει σε δικά του συμπεράσματα.

Στα κεφάλαια 61-63 που αποτελούν και στον επίλογο, ο Λουκιανός διατυπώνει γενικά συμπεράσματα για την Ιστορία συνοψίζοντας και τονίζοντας για τελευταία φορά τους κανόνες που θεωρεί σπουδαιότερους για τη συγγραφή ενός ιστορικού έργου, ώστε να εμπεδωθούν στο μυαλό κάθε επίδοξου ιστορικού.

Κεφάλαιο 61

"Τὸ δὲ ὅλον ἐκείνου...ὡς λέγεται περὶ σοῦ": Ο Λουκιανός αποστρέφεται για τελευταία φορά στον αποδέκτη του έργου, τον Φίλωνα και του υπενθυμίζει για πολλοστή φορά ότι πραγματικός σκοπός του (όπως και κάθε ιστορικού) είναι το έργο του να μην έχει πρόσκαιρη, αλλά διαχρονική αξία (κτηῖμα ἐς αἰεί). Ἄρα με το έργο του ο ιστορικός δεν πρέπει να στοχεύει σε απόκτηση τιμών απ' τους συγχρόνους του, αλλά στο θαυμασμό των επερχόμενων γενεών που θα είναι σε θέση ν' αποτιμήσουν αντικειμενικά το έργο του.

"ἐκεῖνος μέντοι...ὀλιγοχρονίους οὔσας": Η μεγάλη ανταμοιβή του ιστορικού είναι η υστεροφημία του και σ' αυτή πρέπει να προσβλέπει. Ο Λουκιανός προφανώς είχε στο νου του τα έργα των μεγάλων ιστορικών που, τόσο τα ίδια, όσο και οι δημιουργοί τους πέρασαν στην αθανασία. Ἄλλωστε, όχι μόνο υπάρχουν μέχρι σήμερα, αλλά αποτελούν και αντικείμενο διδασκαλίας. Ὅμως για να αποκτήσει ο ιστορικός υστεροφημία, σύμφωνα με τον Λουκιανό, πρέπει να έχει αυτές τις βασικές αρετές –που έχει ἄλλωστε προαναφέρει– και είναι οι εξής: ελευθερία και θάρρος στην εξιστόρηση γεγονότων, ειλικρίνεια στην ερμηνεία τους, καθώς και στο ρόλο που διαδραμάτισαν σημαντικά πρόσωπα σ' αυτά χωρίς κολακείες.

Κεφάλαιο 62

Προκειμένου να τονίσει τη θέση του για την αξία της υστεροφημίας, τονίζει με έμφαση στον Φίλωνα το παράδειγμα του Σώστρατου, του αρχιτέκτονα από την Κνίδα που έχτισε το φάρο της Αλεξάνδρειας με εντολή του Πτολεμαίου του Β΄ του Φιλάδελφου (308-246 π.Χ.) γύρω στα 280 π.Χ.⁵⁹ Αν και επρόκειτο για ένα μνημειώδες έργο, ο Σώστρατος δεν θέλησε να προβάλλει τον εαυτό του γράφοντας το όνομά του σε ορατό σημείο, όπως θα μπορούσαν αρκετοί να κάνουν, αλλά το έγραψε από μέσα, επάνω σε πέτρα, το έχτισε με γύψο και το κάλυψε γράφοντας το όνομα του τότε βασιλιά, ξέροντας ότι τα γράμματα σύντομα θα πέσουν μαζί με το επίχρισμα, οπότε θα προβαλόταν η ταυτότητά του (πράγμα το οποίο έγινε). Με το έξυπνο αυτό τέχνασμα του Σώστρατου, ο Λουκιανός θέλει να επισημάνει πως, όπως συμβαίνει και με ένα έργο τέχνης, έτσι και ένα ιστορικό έργο, όσο θα έχει την αξία του, θα διατηρεί ταυτόχρονα και τη δόξα του συγγραφέα του.

Κεφάλαιο 63

"Χρή τοίνυν...έν Κρανείω": Ολοκληρώνοντας ο Λουκιανός καταλήγει στον κανόνα που θεωρεί τον σπουδαιότερο όλων και αποτελεί τη στάθμη της δίκαιης Ιστορίας: η ειλικρίνεια, ώστε το έργο να έχει ελπίδα για το μέλλον χωρίς κολακειές που ευχαριστούν αυτούς που επαινεί στο παρόν. Αν έστω και κάποιος χρησιμοποιήσουν αυτόν τον κανόνα, τότε σημαίνει πως και το δικό του έργο θα έχει κάποια αξία, διαφορετικά θα είναι μάταιο, όπως άλλα ασήμαντα έργα.

59

Τσακατίκας, 1997, σ. 92.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Easterling P.E-Knox B.M.W., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.

Jones C.P., *Culture and Society in Lucian*, Cambridge Mass.-London, 1986.

Κακριδής Φ., *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/κη, 2006.

Κίτσος Δ., «Παρθικοί πόλεμοι Βήρου», *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*, Κων/πολη, 2002.

Λωρέντης Ν., *Λεξικό των αρχαίων μυθολογικών, ιστορικών και γεωγραφικών κυρίως ονομάτων*, εκδ. Κων/νου Γκάρπαλα και Χριστόδουλου Ματακίδου, Βιέννη, 1837.

Παπαϊωάννου Β., *Λουκιανός ο μεγάλος ιστορικός της αρχαιότητας*, Αφοί Κωνσταντινίδη, Θεσ/κη, 1976.

Pearson L., «Aristobulus the Phocian», *The American Journal of Philology*, 1952, volume 73, No 1, σσ. 71-73.

Ράιος Δ., *Ελληνική Γραμματεία των αυτοκρατορικών χρόνων*, γ' έκδοση, Ιωάννινα, 2012.

Τσακατίκας Β.Η., *Λουκιανού Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1997.

Χηνιάδης Δ., *Αρχαίοι ιστοριογράφοι και γεωγράφοι*, academia.edu, 2013.

Χριστόπουλος Μ.-Βερτουδάκης Β.-Μπάζου Α., *Ανθολογία κειμένων από τη γραμματεία των ελληνιστικών και αυτοκρατορικών χρόνων*, ΣΕΑΒ, Αθήνα, 2015.